



ECONOMIC
BOARD
FLEVOLAND



FLEVOLAND MONITOR

20
24



FLEVOLAND IN VOGELVLUCHT



0,68

scoort Flevoland op ervaren
brede welvaart in 2023
(op een schaal van 0-1).

*0,68 is de gemiddelde
landelijke score*

10%-pt

hoger is de ervaren brede
welvaart van iemand met
een baan ten opzichte van
iemand zonder baan
in Flevoland.



0,9%

was de groei van het
bruto regionaal product
(brp) voor heel 2023.

0,1% in Nederland

213.180

banen telde Flevoland
in 2023.

+3,8% t.o.v. 2022



56.270

bedrijven zijn gevestigd
in Flevoland in 2023.

+8,5% t.o.v. 2022

450.920

inwoners telde Flevoland
begin 2024.

+1,4% t.o.v. 2023





259.500

personen vormden de regionale beroepsbevolking in 2023, goed voor een bruto arbeidsparticipatie van 76,8%.

76,2% in 2022



3

banen had de werkzoekende Flevolander gemiddeld voor het uitkiezen in het derde kwartaal van 2023.

4 banen in 3^e kwartaal 2022

9.700

werklozen telde Flevoland in 2023, wat overeenkomt met 3,7% van de beroepsbevolking.

3,7% in 2022



€394.700

werd gemiddeld betaald voor een bestaande koopwoning in Flevoland in 2023.

€ 416.200 in Nederland



57%

van het afval van Flevolandse bedrijven in 2022 werd gerecycled.

50% in 2016

40%

is de hoeveelheid duurzaam opgewekte energie in Flevoland in 2021, in verhouding tot het totale energieverbruik.

12% in 2011



VOORWOORD

Voor u ligt de tweede editie van de Flevoland Monitor.

Flevoland is volop in beweging. Het is een jonge provincie, gecreëerd door mensen. En een provincie waar letterlijk en figuurlijk veel mogelijk is. Het bruist van de energie en is gewild bij internationale bedrijven. Tegelijkertijd verandert de economie in sneltreinvaart en is het de kunst om flexibel mee te veranderen. Maar hoe staat Flevoland er sociaaleconomisch voor?

Met deze tweede editie van de Flevoland Monitor brengen we de stand en ontwikkeling van de economie en het leven in beeld. We hebben dit gedaan aan de hand van ruim vijftig indicatoren van uiteenlopende aard, toegespitst op vier thema's: brede welvaart, economie, bevolking & arbeidsmarkt en ruimte & duurzaamheid.

Uit de cijfers van de monitor blijkt dat de regio in ontwikkeling is. En waar het gemiddeld genomen prettig leven is. Maar dit neemt niet weg dat er groepen en gebieden in Flevoland zijn waarbij de brede welvaart

**“MET DEZE TWEDE
EDITIE BRENGEN
WE DE STAND EN
ONTWIKKELING VAN
DE ECONOMIE EN HET
LEVEN IN BEELD”**

onder druk staat. Tegelijkertijd liet de economie het afgelopen jaar een positieve groei zien. Een groei die hoger was dan het Nederlandse gemiddelde. De Flevolandse beroepsbevolking is nog nooit zo groot geweest.

Parallel aan de economische groei wordt de regio op allerlei fronten geconfronteerd met schaarste: blijvende personeelskrapte, een afnemende hoeveelheid ruimte en netcongestie. Deze toenemende schaarste dwingt ons om keuzes te maken. Wij hopen dat deze Flevoland Monitor 2024 een bijdrage levert aan het goede gesprek en het maken van keuzes. Zodat ook volgende generaties fijn kunnen wonen, werken en leven in Flevoland.

Veel leesplezier toegewenst,

Femke Rientsma

Voorzitter Economic Board Flevoland



INHOUD

Flevoland in vogelvlucht	2	3 Bevolking & arbeidsmarkt	101
Voorwoord	4	3.1 Inwoners	103
De Staat van Flevoland	8	3.2 Arbeidsaanbod en -deelname	113
Feiten en cijfers	10	3.3 Arbeidsmarktspanning	125
Uitdagingen voor de toekomst	19	3.4 Pendel	131
1 Brede welvaart	27	3.5 Flevolandse arbeidsmarkt 2050	140
1.1 Wat is brede welvaart	29	4 Ruimte & duurzaamheid	149
1.2 Meten (ervaren) brede welvaart	31	4.1 Ruimtegebruik	151
1.3 Brede welvaart in Flevoland	33	4.2 Wonen	155
1.4 Brede welvaartsscores ontrafeld	41	4.3 Bedrijventerreinen	167
2 Economie	51	4.4 Circulaire economie	177
2.1 Bruto regionaal product en arbeidsproductiviteit	53	4.5 Energietransitie	185
2.2 Economische structuur	69	Gemeentelijke kerngegevens	205
2.3 Bedrijvendynamiek	83	Bijlagen	
		1. Woon-werkbalans per gemeente	211
		2. Woon-werkverkeer binnen Flevoland en met overige delen van Nederland	212
		Colofon	213



PRAKTIJKVERHALEN UIT FLEVOLAND



**ROGIER
AALDERS**

'INCLUSIVITEIT
ALS MOTOR VOOR
BREDE WELVAART'



P.48



**NASIMA EL
BACHIRI**

'WEES DANKBAAR
VOOR WAT JE
HEBT!'



**KEES VAN DER
SAR & WILLEM
ENKLAAR**

'WIE VOOROP LOOPT,
KAN TEGENWIND
VERWACHTEN!'



P.145



**AREND
BOUWER**

'DE OVERSTAP
NAAR PLATAARDIGE
ZUIVEL IS LOGISCH'



P.201

DE STAAT VAN FLEVOLAND

Met de Flevoland Monitor 2024 brengen we de stand en ontwikkeling van de economie en het leven in Flevoland in beeld. We hebben dit gedaan aan de hand van ruim vijftig indicatoren van uiteenlopende aard, toegespitst op vier thema's: brede welvaart, economie, bevolking & arbeidsmarkt en ruimte & duurzaamheid. Het levert feiten en cijfers op die bijdragen aan effectieve regionale samenwerking en helpen bij het maken van keuzes, nu en voor de toekomst.

De Flevoland Monitor 2024 schetst een ambivalent beeld van de staat van Flevoland. De cijfers laten duidelijk een regio in ontwikkeling zien, waar het gemiddeld genomen prettig leven is. Maar dit neemt niet weg dat er groepen en gebieden in Flevoland zijn waarvan de kwaliteit van leven onder druk staat. In termen van brede welvaart

zien we bij sommige groepen met name negatieve scores op dimensies in het sociale domein. En als we kijken naar de algehele economische ontwikkeling, dan is er – net als in de rest van Nederland – sprake van een afkoelende economie. Toch liet de Flevolandse economie het afgelopen jaar een positieve groei zien, een groei die ook hoger was dan de gemiddelde landelijke economische groei. Wel zien we dat de gemiddelde arbeidsproductiviteit in Flevoland achterblijft bij de landelijke ontwikkeling; er wordt minder verdiend per werkende. Maar we zien ook: een werkgelegenheid die een recordniveau bereikte, evenals het aantal Flevolandse met een betaalde baan. Verder telt Flevoland steeds meer inwoners, wat in toenemende mate komt door verhuizingen van nieuwe inwoners vanuit elders in Nederland naar Flevoland. Het tekent de aantrekkingskracht van een regio waar

nog ruimte is om te wonen, werken en te leven. Ruimte die bovendien bovengemiddeld benut wordt om de energieproductie te verduurzamen en zo in sterke mate bijdraagt aan de omslag naar een duurzame toekomst.

Tegelijkertijd worden we geconfronteerd met ontwikkelingen die het economisch presteren en de kwaliteit van leven nu én in de toekomst onder druk zetten. Nog niet zo lang geleden was het de coronapandemie die economie en samenleving ontwrichtte. Momenteel zijn het geopolitieke spanningen ten gevolge van de oorlogen in Oekraïne en Gaza en verstoorde handelsrelaties van zowel de EU als de VS met China, die wereldwijd zorgen voor toenemende onzekerheid – met verschillende negatieve (economische) consequenties. Maar ook maatschappelijke spanningen rond tal van urgente beleidsdossiers zoals bestaanszekerheid, wonen, migratie en stikstof zetten zekerheden onder druk en brengen onbehagen met zich mee. Daarnaast staan we aan de lat voor een aantal

grote transitieopgaven rondom klimaat, energie, digitalisering, voedsel, grondstoffen (circulariteit) en arbeidsmarkt – opgaven die (vooral) ook op regionale schaal spelen.

Aan de hand van diverse cijfers en inzichten uit de 2024-editie van de monitor geven we een indruk van hoe Flevoland ervoor staat. Aansluitend gaan we in op een aantal uitdagingen waar Flevoland voor staat en identificeren we aandachtspunten voor beleid.

FEITEN EN CIJFERS

Gegroepeerd naar de vier kernthema's waaruit de monitor is opgebouwd – brede welvaart, economie, bevolking & arbeidsmarkt en ruimte & duurzaamheid – hebben we de voornaamste en opvallendste inzichten op een rij gezet.

BREDE WELVAART

Stabiele en gemiddelde brede welvaart, maar wel ontwikkelingen op dimensies

Brede welvaart krijgt in Nederland steeds meer voet aan de grond als kader voor maatschappelijke keuzes ter bevordering van de kwaliteit van leven. Niet alleen economische groei en werkgelegenheid worden belangrijk geacht, ook aspecten als gezondheid, veiligheid, milieu en huisvesting zijn belangrijk. Brede welvaart geeft hieraan

invulling via de integrale benadering door rekening te houden met verschillende welvaartsdimensies.

Brede welvaart gaat kortweg over wat mensen van waarde vinden om het leven te leiden zoals ze dat zelf willen. Hoe de brede welvaart in Flevoland ervoor staat is uitgedrukt in elf dimensies, die zijn gemeten middels een enquête onder ruim 500 Flevolandse. Daaruit blijkt dat het niveau van de brede welvaart, zoals Flevolandse die ervaren, stabiel en vergelijkbaar is met het landelijk gemiddelde. In 2023 lag de samengestelde score voor brede welvaart in Flevoland als mede in Nederland als geheel op 0,68 (op een schaal van 0–1). De jaren hiervoor schommelde de brede welvaartsscores tussen de 0,67 en 0,69. Hoewel de totale ervaren brede welvaart de afgelopen jaren nauwelijks is veranderd noch afwijkt van Nederland, zijn er wel degelijk verschillen op het niveau van de dimensies. Het blijkt

dat de dimensies inkomen, persoonlijke ontwikkeling en in mindere mate baan zekerheid, huisvesting en werk-privébalans, positief bijdragen aan de ervaren brede welvaartsontwikkeling en dat de Flevolandse er op de dimensies veiligheid, subjectief welzijn (geluk), gezondheid, sociale contacten en maatschappelijke betrokkenheid minder goed voorstaan. Met andere woorden, de economie houdt de ervaren brede welvaart overeind, maar in het sociale domein is achteruitgang te zien van de welvaart zoals de Flevolandse die ervaren.

Verschillen in ervaren brede welvaart binnen Flevoland

Naast verschillen op de elf welvaartsdimensies zijn er ook verschillen tussen de zes Flevolandse gemeenten. In 2023 is de brede welvaart het hoogst in deelgebieden Noordoostpolder & Urk, gemiddeld in Dronten & Zeewolde en in Almere en lager in Lelystad. Noordoostpolder & Urk kan de hogere score, op baan zekerheid na, aan

alle dimensies toeschrijven. Vooral subjectief welzijn, persoonlijke ontwikkeling en inkomen vallen daar op. Dronten & Zeewolde en Almere schommelen rond het gemiddelde en hebben ook op de dimensies geen grote uitschieters. Alleen de dimensie milieu in Dronten & Zeewolde valt daarbij in positieve zin op. In Lelystad komt de lagere ervaren brede welvaart vooral door baan zekerheid. Zoals we vaker zien in steden, is de werkloosheid in Lelystad hoger dan gemiddeld in Nederland. Bovendien hebben relatief veel mensen daar een flexibel arbeidscontract, een tweede verklaring voor een lagere baan zekerheid.

ECONOMIE

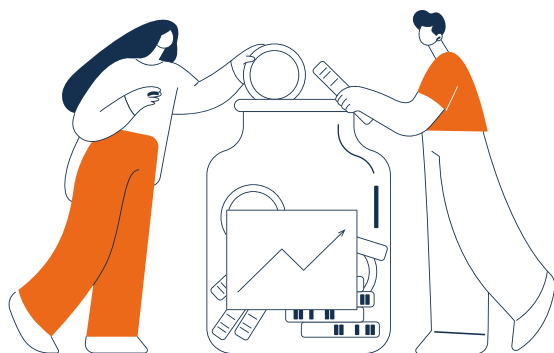
Economie koelt af, maar groeit nog iets harder dan landelijk

Na de stevige groei in 2021 en 2022, die in belangrijke mate inhaalgroei (en dus tijdelijk) was na corona, is de Flevolandse economie in 2023 flink afgekoeld. De cijfers laten zien dat voor heel 2023 de groei van het Flevolandse bruto regionaal product (brp) 0,9 procent was. Landelijk was de groei – van het bruto binnenlands product (bbp) – gemiddeld genomen nog lager: 0,1 procent. Een jaar eerder bedroeg de groei van het Flevolandse brp nog 4,3 procent. Het liep daarmee in de pas met groei van het bbp die eveneens 4,3 procent bedroeg. Over een langere periode beschouwd heeft de Flevolandse economie zich iets sterker ontwikkeld dan de Nederlandse als geheel. In de periode 2011–2023 is het Flevolandse brp per saldo met

50,6 procent toegenomen; landelijk was de bbp-groei 47,5 procent.

Achterblijvende arbeidsproductiviteit

De groei van de economie op lange termijn zal vooral moeten komen van een hogere productiviteit per werkende. Maar al sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw wordt de arbeidsproductiviteit gekenmerkt door een vertragende groei, een ontwikkeling die slechts ten dele wordt opgevangen door een toename van het arbeidsaanbod. Sterker: arbeid wordt steeds schaarser. De aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt vraagt in toenemende mate om manieren om de arbeidsproductiviteit te verhogen, wat met name geldt voor Flevoland. Het niveau van de arbeidsproductiviteit in Flevoland ligt structureel onder het landelijk gemiddelde. In 2022 bedroeg de arbeidsproductiviteit in Flevoland



€ 107.500 per arbeidsjaar, ruim € 10.000 onder het landelijk gemiddelde (-8,7 procent). Bovendien blijkt in het tijdvak 2011-2022 de arbeidsproductiviteit in Flevoland per saldo langzamer te zijn gegroeid dan landelijk: 25 procent tegenover 28 procent. Een deel van de verklaring kan gevonden worden in het opleidingsniveau van de beroepsbevolking. Wat ook meespeelt is de samenstelling van de sectorstructuur in Flevoland. Zo zijn gemiddeld genomen laagproductieve sectoren zoals handel, zorg en dienstverlening, met een relatief grote arbeidsinzet, in Flevoland relatief sterker vertegenwoordigd dan in Nederland als geheel.

Recordstijging werkgelegenheid

Halverwege 2023 waren 213.180 personen werkzaam in Flevoland; 7.880 meer dan in 2022. Niet eerder kwamen er zoveel banen bij in een jaar. De werkgelegenheid in de regio steeg daarmee met 3,8 procent. De in 2022 ingezette

groeiversnelling van de regionale arbeidsvraag houdt aan. Als we kijken naar de verdeling van de werkgelegenheid over de verschillende sectoren in Flevoland, dan blijken in 2023 drie sectoren het leeuwendeel – ongeveer 45 procent – van de werkgelegenheid voor hun rekening te nemen. Het gaat om de dienstensectoren: Groot- en detailhandel (20 procent), Gezondheids- en welzijnszorg (15 procent) en Overige zakelijke dienstverlening (10 procent). Ter vergelijking: op landelijk niveau zijn deze sectoren gezamenlijk verantwoordelijk voor 38 procent van de werkgelegenheid.

Weer meer bedrijfsvestigingen, vooral eenmanszaken

Er was eveneens sprake van een sterke groei van het aantal bedrijfsvestigingen. Zo telde Flevoland halverwege 2023 in totaal 56.270 vestigingen van bedrijven en instellingen. Het aantal vestigingen was daarmee per saldo 8,5 procent hoger dan een jaar eerder (+4.430). Een groei die bovendien de landelijke ontwikkeling

overtreft. De toename van het aantal vestigingen is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de ontwikkeling van het aantal eenmanszaken (vestigingen met één werkzame persoon, waaronder zelfstandigen en zzp'ers). In 2023 telde Flevoland 42.650 eenmanszaken, 12 procent meer dan in 2022. Over een langere periode, tussen 2011 en 2023, is het aantal eenmanszaken in Flevoland meer dan verdubbeld (+109 procent). Deze ontwikkeling weerspiegelt de tendens van toenemende flexibilisering van de economie: minder personen in loondienst en meer zelfstandigen die flexibel in te huren zijn. Deze groei hangt onder meer samen met de krapte op de arbeidsmarkt. In toenemende mate wordt de keuze gemaakt om als zelfstandige aan de slag te gaan in plaats van als werknemer in loondienst (te blijven); er is voldoende werk en mede door fiscale regelingen is de vergoeding doorgaans hoger dan wanneer men werkzaam is in loondienst.

BEVOLKING & ARBEIDSMARKT

Inwonertal blijft bovengemiddeld hard groeien, vooral aangejaagd door binnenlandse verhuizingen

Er wonen steeds meer mensen in Flevoland. Begin 2024 telde Flevoland 450.920 inwoners. Dat zijn er 6.219 meer dan een jaar eerder: een groei van 1,4 procent tegenover 0,6 procent landelijk. Bovendien was in elk van de afzonderlijke Flevolandse gemeenten de bevolkingsgroei hoger dan het landelijke gemiddelde. De bevolkingsontwikkeling wordt in toenemende mate gestuurd door binnenlandse verhuizingen. In 2023 vestigden per saldo ruim 2.700 nieuwe inwoners vanuit elders in Nederland zich in Flevoland. Het geeft aan dat de aantrekkingskracht van Flevoland als woonplaats sterker wordt. Daarnaast verandert niet alleen de omvang van de bevolking, maar ook voor de samenstelling. De Flevolandse bevolking vergrijst; het aandeel ouderen

neemt toe. Overigens voltrekt deze ontwikkeling zich in Flevoland in een lager tempo dan landelijk. De cijfers laten zien dat tussen 2011 en 2023 in Flevoland het aandeel van de groep 50 jaar of ouder gestegen is van 29 procent naar 36 procent (landelijk van 36 procent naar 41 procent). Daarmee woonden er aan het begin van 2023 in totaal 158.500 vijftigplussers in Flevoland, ruim 46.000 meer dan in 2011.

Ruim driekwart van de Flevolandse actief op de arbeidsmarkt

De voortgaande bevolkingsgroei werkt door in de ontwikkeling van de regionale beroepsbevolking. Zo namen in 2023 7.300 personen extra actief deel aan de Flevolandse arbeidsmarkt ten opzichte van een jaar eerder. Dit leidde ertoe dat het totale arbeidsaanbod in de regio toenam tot zo'n 259.500 personen; niet eerder was de Flevolandse beroepsbevolking zo groot. Dit is

onder meer terug te zien in de bovengemiddeld hoge arbeidsparticipatie. Bijna 77 procent van de inwoners van Flevoland (in de leeftijd van 15 tot 75 jaar) heeft een baan of is actief op zoek naar werk (76 procent landelijk). Tegelijkertijd stabiliseert de werkloosheid. In 2023 was het werkloosheidspercentage hetzelfde als in 2022: 3,7 procent. Dat is een fractie boven het landelijk gemiddelde van 3,6 procent.

Naast werklozen zijn er groepen personen die in potentie (extra) beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt: het onbenut arbeidspotentieel. In 2022 waren dit bij elkaar 28.000 personen in Flevoland, zo'n 8,5 procent van de potentiële beroepsbevolking. Deze mix van werklozen, semi-werklozen (die al dan niet direct beschikbaar zijn en/of op zoek zijn naar werk) en onderbenutte deeltijders die meer uren willen werken, is veelal niet goed in beeld bij de instanties. De grootste groep binnen het totale onbenutte

arbeidspotentieel in Flevoland blijkt te worden gevormd door de onderbenutte deeltijders; 11.000 personen die gedeeltelijk onbenut zijn en meer uren willen werken.

Enige ontspanning op de arbeidsmarkt, maar geen einde aan de krapte

Hoewel de economie is afgekoeld en het aantal openstaande vacatures licht is gedaald ten opzichte van een jaar eerder, is het voor werkgevers nog steeds lastig om geschikt personeel te vinden. De arbeidsmarkt blijft krap tot zeer krap. Bijna alle sectoren kampen met personeelstekorten. Voor werkzoekenden betekent dit echter dat zij doorgaans de keuze hebben uit meerdere banen. Zo had in het derde kwartaal van 2023 een Flevolandse werkzoekende gemiddeld drie banen voor het uitkiezen, terwijl landelijk gezien een werkzoekende kon kiezen uit vier banen. Een jaar eerder ging het overigens nog om gemiddeld vier vacatures per werkzoekende in Flevoland.

Relatief veel inwoners werken buiten Flevoland

Pendel tussen woon- en werklocaties is één van de mechanismen om de vraag naar en het aanbod van arbeid op elkaar aan te laten sluiten. Uit de regionale forensenbewegingen komt naar voren dat er sprake is van een sterk negatieve pendelbalans. Flevoland is hoofdzakelijk een woonregio. Eind 2022 kwamen er dagelijks gemiddeld 46.600 personen naar Flevoland om te werken. Tegelijkertijd legden ruim twee keer zoveel personen de omgekeerde route af: 103.600 werknemers woonachtig in Flevoland hebben een baan buiten de provincie; 47 procent van de in Flevoland wonende werkzame beroepsbevolking. Dit betekent dat 53 procent van de inwoners met een baan ook binnen Flevoland werkt; wat relatief laag is in vergelijking met de rest van Nederland. Gemiddeld genomen is namelijk ongeveer 70 procent van de werkende inwoners werkzaam in de (arbeidsmarkt)regio waarin men woont.

RUIMTE & DUURZAAMHEID

Toenemende verstedelijking, tijdelijk dip in woningprijsontwikkeling

In Flevoland, net als overigens in de rest van Nederland, neemt de verstedelijking toe. De afgelopen jaren is het areaal bebouwd terrein geleidelijk toegenomen. Dit zien we onder andere terug in ontwikkeling van het aantal woningen. Begin 2023 telde Flevoland in totaal 181.000 woningen; waarvan 70 procent in de gemeenten Almere en Lelystad. Over een periode van tien jaar is de Flevolandse woningvoorraad uitgebreid met 24.000 woningen, waarvan zo'n 15.000 koopwoningen. Als we vervolgens kijken naar de Flevolandse koopwoningmarkt dan was deze de afgelopen jaren als krap te typeren – wat zich onder andere uitte in stevige prijsstijgingen (overigens in belangrijke mate gedreven door hogere rente). Maar medio 2022 is, zowel in Flevoland als landelijk, een einde gekomen aan de prijsstijgingen. Dit heeft

zich voortgezet in 2023. Voor bestaande koopwoningen in Flevoland daalde de gemiddelde koopsom over 2022 van € 405.900 naar € 394.700 in 2023. Daarmee liggen de Flevolandse huizenprijzen onder de gemiddelde landelijke woningprijs. Over 2023 werd er gemiddeld in Nederland € 416.200 betaald voor een woning, een jaar eerder was dit nog € 428.600. Toch lijkt de huizenprijsdip alweer achter ons te liggen. In de tweede helft van 2023, zo blijkt uit kwartaalcijfers, stijgen de prijzen weer voorzichtig en keren ze terug op het niveau van een jaar eerder.

Aanbod grond op bedrijventerreinen onder druk, een derde werkgelegenheid gevestigd op bedrijventerreinen

De groei van de bevolking en het aantal woningen gaat gepaard met de ontwikkeling van ruimte voor economische bedrijvigheid, zoals bedrijventerreinen. Begin 2023 telde Flevoland 112 bedrijventerreinen, bij elkaar goed voor een netto oppervlak van ruim 2.800 hectare; de hoeveelheid grond

die aan bedrijven is of kan worden uitgegeven. Het aantal hectares bouwrijpe grond op bedrijventerreinen, die direct uitgegeven kan worden, is echter betrekkelijk snel aan het dalen. In 2011 was er 320 hectare grond direct beschikbaar, wat inmiddels is gedaald naar 183 hectare in 2023. Daarbij is er alleen al in 2023 125 hectare grond uitgegeven, wat aangeeft dat het aanbod van grond op bedrijventerreinen in toenemende mate onder druk is komen te staan.

Dat bedrijventerreinen belangrijk zijn voor de regionale economie blijkt uit het aantal banen dat er gevestigd is. Zo concentreert bijna 33 procent van alle werkgelegenheid in Flevoland zich op bedrijventerreinen. De afgelopen jaren schommelde dit aandeel tussen de 31 en 34 procent; iets boven het landelijk gemiddelde van 30 procent. In totaal gaat het om circa 67.000 banen die op een bedrijventerrein gevestigd zijn. En als we kijken naar de langjarige ontwikkeling dan blijkt de werkgelegenheidsgroei op Flevolandse bedrijventerreinen de groei op overige

locaties te overtreffen. Tussen 2011 en 2022 groeide de werkgelegenheid op bedrijventerreinen per saldo met 19 procent tegenover 15 procent buiten bedrijventerreinen.

Flevoland loopt voorop in duurzame energieproductie

Verduurzaming vraagt ruimte, ruimte die in Flevoland voor een deel benut wordt voor de opwek van zonne- en vooral windenergie. Het kenmerkt Flevoland als grootschalige producent van duurzame stroom. Flevoland is daardoor beter dan gemiddeld in staat zijn benodigde energie zelf duurzaam op te wekken. Over de periode 2011–2021 is het percentage in Flevoland opgewekte hernieuwbare energie ten opzichte van de hoeveelheid verbruikte energie gestegen van 12 procent naar 40 procent. Landelijk was dit in 2021 12 procent. De Flevolandse hernieuwbare energiemix bestaat hoofdzakelijk uit hernieuwbare elektriciteit. Ruim 70 procent van de in de regio geproduceerde hernieuwbare energie is opgewekt

via wind- en zonkracht, wat overeenkomt met 25.000 MJ (MegaJoule) per inwoner – landelijk gaat om zo'n 7.000 MJ per inwoner. Het is echter de vraag of de groei van opgewekte hernieuwbare elektriciteit op dezelfde voet kan doorgaan de komende jaren, omdat de transportcapaciteit van het elektriciteitsnet momenteel niet meer aankan. In Flevoland is voor verdere invoeding van hernieuwbare elektriciteit ofwel beperkte transportcapaciteit, ofwel geen ruimte meer.

UITDAGINGEN VOOR DE TOEKOMST

De inzichten uit de Flevoland Monitor vormen een kennisbasis die helpt bij het bepalen van de richting waarin Flevoland zich wenst door te ontwikkelen en wat daarvoor nodig is. De huidige (mondiale) ontwikkelingen en de grote transitieopgaven plaatsen ook de Flevolandse economie en samenleving voor uitdagingen. We benoemen een

aantal uitdagingen die relevant zijn voor Flevoland en die juist ook een aanpak op regionale schaal vragen.

BREDE WELVAART: UITDAGINGEN VOORAL IN HET SOCIALE DOMEIN

Het brede welvaartconcept helpt bij het vormen van een breed en integraal beeld van de stand van de kwaliteit van leven en biedt een kader voor maatschappelijk keuzes – nadrukkelijk ook op regioschaal. In het geval van Flevoland verschilt de brede welvaart van de bevolking tussen gebieden en die verschillen zijn voor een belangrijk deel terug te voeren op persoonskenmerken en persoonlijke situaties. Het zijn verschillen tussen groepen mensen die we overigens overal zien in Nederland. Dit suggereert enerzijds dat voor het vergroten van de brede welvaart in Nederland landelijk doelgroepenbeleid effectiever is dan specifiek regionaal beleid. Anderzijds, de persoonlijke situaties van mensen zijn mede afhankelijk van specifieke

regionale omstandigheden. De kans op een baan hangt bijvoorbeeld af van de mate waarin de opleiding aansluit bij de regionale economie. Ook gezondheid kan een ruimtelijke component bevatten, zoals de kwaliteit van de lucht. En tot slot, of mensen een geschikt huis kunnen vinden, hangt af van de specifieke regionale woningmarkt. Met andere woorden, regionale omstandigheden hebben invloed op individuele omstandigheden.

Het maakt dat gebiedsspecifiek beleid gericht op doelgroepen een belangrijke rol kan vervullen bij de brede welvaartsontwikkeling van groepen mensen. Als we kijken naar Flevoland en hoe de verschillende dimensies van brede welvaart zich ontwikkeld hebben, dan wordt duidelijk dat de economische dimensies (inkomen, baan zekerheid en persoonlijke ontwikkeling) er momenteel een stuk beter voorstaan dan een aantal jaren geleden. Op de meer sociale dimensies (sociale contacten, maatschappelijke

betrokkenheid, subjectief welzijn en gezondheid) is daarentegen sprake van achteruitgang – wat het belang van beleidsaandacht voor het sociale domein nadrukkelijk onderstreept.

KRAPTE IS KIEZEN

Wat voor economie wil Flevoland zijn, en wat voor bedrijvigheid hoort daarbij? Er is in de economie op vele vlakken sprake van toenemende schaarste. Gebrek aan onder andere fysieke ruimte, krapte op het elektriciteitsnet en bovenal gebrek aan personeel. In de context van schaarste is het zaak kritisch te kijken naar de waarde die bedrijven en sectoren toevoegen. Vanwege een bovenmatig groot beslag op ruimte en milieu en/of afhankelijkheid van goedkope arbeid brengen sommige sectoren meer (maatschappelijke) kosten met zich mee dan dat ze baten opleveren. Voor Flevoland speelt bovendien dat het te maken heeft

met een achterblijvende arbeidsproductiviteit(-sgroei). Gemiddeld genomen ligt de toegevoegde waarde per uur in Flevoland lager dan landelijk. Er wordt geproduceerd met een relatief hoge arbeidsinzet en tegelijk is er sprake van een sectorstructuur met relatief veel laagproductieve bedrijvigheid en werkgelegenheid.

Kiezen op basis van waarde die bedrijven toevoegen betekent in belangrijke mate kiezen voor technologie en innovatie – die ons in staat stellen slimmer, efficiënter en duurzamer te produceren. Het gaat er met name om om randvoorwaarden zo in te richten dat vernieuwende en innovatieve ondernemingen, die werken aan het toekomstig verdienvermogen van de regio, kunnen bloeien in Flevoland. Hierbij valt te denken aan bevordering van het innovatieklimaat door middel van gerichte ondersteuning aan startups en scale-ups. Daarmee kan worden voorgesorteerd op een nieuwe,

toekomstbestendige economie die invulling geeft aan de diverse noodzakelijke transitie, zoals op het gebied van energie, grondstoffen en voedsel – transitie die extra relevant zijn voor Flevoland.

STRUCTURELE ARBEIDSTEKORTEN VRAGEN OM STRUCTURELE OPLOSSINGEN

Nagenoeg alle sectoren in Flevoland kampen met personeelstekorten. Dit wordt mede veroorzaakt door de demografische transitie, die ertoe leidt dat de bevolking in toenemende mate vergrijsd. Deze ontwikkeling, die structureel van aard is, resulteert erin dat een steeds kleiner deel van de bevolking werkt. Tegelijkertijd zorgt een vergrijzende bevolking voor onder meer een stijgende vraag naar zorg. En ondertussen zal de bevolking blijven groeien wat leidt tot een hogere vraag binnen andere (maatschappelijke) sectoren zoals politie, onderwijs en

woningbouw. Er is kortom te weinig personeel voor te veel banen – valt daar wat aan te doen?

Ruim driekwart van de Flevolandse tussen de 15 en 75 jaar is inmiddels actief op de arbeidsmarkt; in dat opzicht zit er getalsmatig nog maar weinig tekort in het regionale arbeidsaanbod. Wel zagen we dat het aantal gewerkte uren door deeltijders kan stijgen, maar in de praktijk is dat lastig te organiseren en vaak niet voldoende lonend voor de werknemer. Arbeidsmigratie kan arbeidstekorten tijdelijk verminderen in sommige sectoren. Maar ook hier geldt: op langere termijn gaat dit niet helpen; meer arbeidsaanbod zorgt namelijk voor meer economische activiteit en daardoor stijgt de vraag naar arbeid vanzelf weer mee. Bovendien vergrijsd de wereld om ons heen minstens zo snel.

Aan de andere kant verhoogt de krapte de noodzaak voor bedrijven om arbeidsbesparende technologie te gebruiken dan wel te ontwikkelen – wat de arbeidsproductiviteit op den duur verhoogt. Maar voorwaarde om succesvol te kunnen innoveren zijn werknemers die voldoende gekwalificeerd zijn. De regio komt dan ook nadrukkelijk in beeld waar het gaat om investeringen in de kwaliteit van het regionale menselijk kapitaal, in de ontwikkeling van passende kennis en vaardigheden en flexibiliteit om te kunnen omgaan met continue verandering van werk. Het draagt bij aan een cultuur waarin leren en ontwikkelen de norm is, een belangrijke voorwaarde voor bedrijven om nu en in de toekomst te kunnen omgaan met de veranderende arbeidsmarkt en economie.

BALANCEREN MET RUIMTE

We staan voor grote opgaven op het gebied van ruimte en leefomgeving. Denk aan de transitie naar een

klimaatneutraal energiesysteem, aanpassingen aan klimaatverandering, de verduurzaming van de landbouw, de aanpak van het woningtekort en de overgang naar een circulaire economie. Al deze opgaven vergen ruimtelijke ingrepen. En hoewel Flevoland over ogenschijnlijk oneindig veel ruimte beschikt, neemt ook de druk op de beschikbare Flevolandse ruimte steeds meer toe. De verschillende claims concurreren om steeds beperktere beschikbare ruimte. Dit vraagt om weloverwogen keuzes en integrale oplossingen, waarbij goede regionale samenwerking en afstemming essentieel zijn. Een grote opgave is de aanpak van het woningtekort. Net als elders in het land staat Flevoland voor een uitdagende woningbouwopgave. De bovengemiddelde bevolkingsgroei, de laatste jaren vooral het resultaat van toegenomen binnenlandse migratie, weerspiegelt de toenemende populariteit van Flevoland als woonplek. En de verwachting is dat de bevolkingsgroei in ieder geval tot 2050 zal aanhouden.

Maar met woningbouw alleen worden geen aantrekkelijke woonplekken en samenleving gecreëerd. De groei van het inwonersaantal zal gepaard moeten gaan met ontwikkeling van voldoende ruimte voor economie, werk en voorzieningen. Extra inwoners betekent onder andere meer (verzorgende) bedrijvigheid en dienstverlening, en daarmee ook meer banen. Zo'n 33 procent van de Flevolandse werkgelegenheid is te vinden op bedrijventerreinen, maar we zien dat juist deze locaties van economische activiteit tegen hun ruimtelijke grenzen aanlopen. In de afgelopen tien jaar is de direct beschikbare grond op Flevoland bedrijventerreinen met ruim 40 procent afgenomen, wat het voor bedrijven op den duur lastiger maakt om een geschikte vestigingslocatie te vinden in Flevoland. Voor wat betreft grootschalige bedrijvigheid op bedrijventerreinen, zoals logistiek en distributie, past hierbij de kanttekening dat het de nodige negatieve effecten met zich meebrengt in de vorm van druk op de infrastructuur en nadelige effecten

voor milieu en omgeving ('verdozing van het landschap'). Het vraagt dan ook nadrukkelijk aandacht of en hoe (toekomstige) grootschalige bedrijfsactiviteiten te plannen, te ontwikkelen en ruimtelijk in te passen – met oog voor kwaliteit van de omgeving en milieu. Landschappelijke waarde en kwaliteit is immers een cruciale vestigingsplaatsfactor voor bewoners, bezoekers én bedrijven.

OVER DE FLEVOLAND MONITOR 2024

De Flevoland Monitor 2024 beschrijft de stand en ontwikkeling van de economie en het leven anno 2024 in Flevoland. Dit is gedaan aan de hand van een uitgebreide selectie van cijfers en statistieken. De monitor heeft een verkennende en signalerende functie. Trends en ontwikkelingen worden in beeld gebracht en een indruk wordt gegeven van wat Flevoland kenmerkt en hoe het er sociaal- en ruimtelijk-economisch voor staat. De Flevoland Monitor is daarmee een instrument op basis waarvan de strategische dialoog fact-based gevoerd kan worden over het functioneren en toekomstgericht versterken van de regionale economie.



Deze tweede editie van de Flevoland Monitor geeft een overzicht van betrouwbare en feitelijke informatie over de regio, toegespitst op de thema's brede welvaart, economie, bevolking & arbeidsmarkt en ruimte & duurzaamheid. De betreffende cijfers en statistieken worden gepresenteerd voor het gebied van de zes Flevolandse gemeenten – Almere, Dronten, Lelystad, Noordoostpolder, Urk, Zeewolde – die samen de provincie Flevoland vormen. Daarbij wordt waar mogelijk de vergelijking met het Nederlands gemiddelde gemaakt; het geeft een indruk van waar Flevoland staat ten opzichte van Nederland voor een bepaalde indicator. Een enkele keer worden, indien mogelijk en relevant, cijfers en statistieken gepresenteerd op het niveau van gemeenten om inzicht te krijgen in de variatie binnen de regio. Voor de data die gebruikt wordt, is 2023 doorgaans het meest recent beschikbare jaar. Soms lopen cijferreeksen niet verder dan 2022 (en in enkele

gevallen worden cijfers gepresenteerd die niet verder gaan dan 2021).¹

De indicatoren in deze monitor zijn weloverwogen geselecteerd, maar vormen noodzakelijkerwijs een selectie die geen antwoorden geeft op alle denkbare vragen. Het neemt niet weg dat de monitor een rijk palet aan inzichten geeft, waarmee de discussie over de ontwikkeling van Flevoland met cijfermatig onderbouwde kennis wordt gevoed.

¹ Sommige cijfers over voorgaande jaren zijn gewijzigd door nieuwe berekeningsmethodieken en wijzigingen tussen voorlopige en definitieve cijfers. Cijfers van eerdere jaren kunnen daardoor afwijken van wat in de voorgaande editie van de Flevoland Monitor gepubliceerd stond.

HOOFDSTUK 1

BREDE WELVAART²

² Dit hoofdstuk is verzorgd door Rogier Aalders, regionaal econoom bij RaboResearch.

BREDE WELVAART IN HET KORT



1.1 WAT IS BREDE WELVAART

In dit onderdeel meten we de brede welvaart van de inwoners van Flevoland. Hoe hoog is deze in vergelijking met Nederland en welke verschillen zien we tussen de deelgebieden en tussen groepen mensen binnen Flevoland? Maar eerst: wat is brede welvaart?

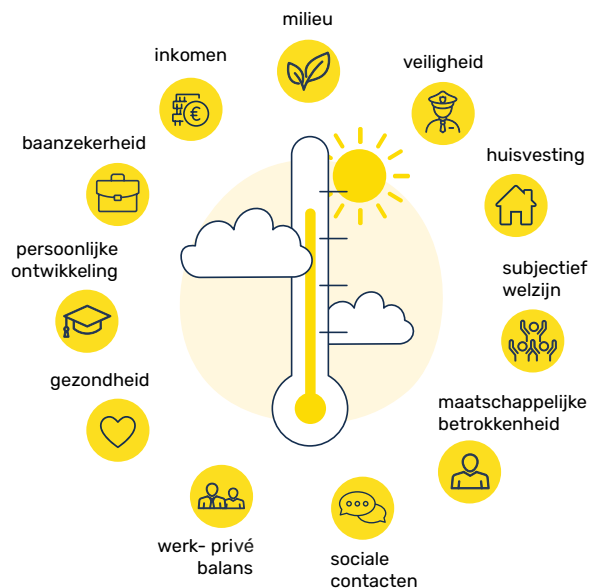
Welvaart gaat over de mate waarin mensen de mogelijkheden hebben om het leven te leiden zoals ze dat zelf willen en wat mensen van waarde vinden. Traditionele methoden om welvaart te meten, richten zich vooral op de financiële kant ervan, zoals het besteedbaar inkomen en de omvang van de economie uitgedrukt in monetaire eenheden. Hoewel financiële welvaart inderdaad belangrijk

is voor de mogelijkheden van mensen, dekt dit niet de hele lading. Om het leven te leiden zoals we dat willen, is meer nodig. Denk aan een goede gezondheid en veiligheid. Beide zijn niet altijd eenvoudig uit te drukken in geld.

Het concept brede welvaart houdt rekening met de verschillende kanten waaruit onze welvaart bestaat. Hierin brengen we elf welvaartsdimensies samen: gezondheid, milieu, persoonlijke ontwikkeling, (subjectief) welzijn, inkomen, huisvesting, de balans tussen werk en privé, veiligheid, baanzekerheid, sociale contacten en maatschappelijke betrokkenheid (zie figuur 1.1).

De brede welvaartsbenadering gaat niet alleen over het idee dat welvaart meerdere dimensies heeft. Het is ook belangrijk om de dimensies in samenhang te zien. Ze staan namelijk niet los van elkaar. Iemand die in de avonduren

FIGUUR 1.1 DE ELF DIMENTIES VAN BREDE WELVAART



Bron: RaboResearch, Universiteit Utrecht.

een opleiding volgt, ziet daarna mogelijk zijn baankansen en inkomen stijgen. Deze persoon kan daardoor wellicht een groter huis kopen in een veilige en schone omgeving. Aan de andere kant gaat de extra tijd die de opleiding kost mogelijk ten koste van sociale contacten, maatschappelijke betrokkenheid en mogelijk zelfs van de gezondheid. Op regionale of landelijke schaal betekent een groeiende economie vaak dat meer mensen aan het werk zijn. De baanzekerheid neemt toe en de inkomens stijgen. De keerzijde is dat de dimensie milieu vaak verslechtert.

Brede welvaart krijgt in Nederland steeds meer voet aan de grond als kader voor maatschappelijke keuzes. Niet alleen economische groei en werkgelegenheid worden belangrijk geacht, ook aspecten als gezondheid, veiligheid, milieu en huisvesting zijn belangrijk. Brede welvaart geeft hieraan invulling via de integrale benadering waarbij rekening

wordt gehouden met verschillende welvaartsdimensies. Dit betekent dat we met ons ruimtelijk, sociaal en economisch beleid oog hebben voor de manier waarop de welvaartsdimensies elkaar versterken of elkaar tegenwerken: brede welvaart biedt hiervoor het kader om het betreffende beleid te toetsen.

1.2 METEN (ERVAREN) BREDE WELVAART

Om brede welvaart te meten, voert RaboResearch sinds 2019 jaarlijks in de zomer een enquête uit onder ruim 10.000 Nederlanders. In die enquête vragen we hen om hun welvaart op de elf brede welvaartsdimensies te waarderen (zie figuur 1.2). Aangezien deze cijfers via een enquête zijn uitgevraagd, hebben we het feitelijk over de ervaren brede welvaart van de respondenten.³ De scores op de onderliggende dimensies construeren we door respondenten op ieder van de elf dimensies van brede

welvaart op een schaal van één tot en met zeven aan te laten geven in hoeverre ze over voldoende welvaart beschikken. De antwoorden worden voor elke respondent gemiddeld en vertaald naar een integrale score tussen 0 en 1. Deze scores worden vervolgens gemiddeld om te komen tot de totale brede welvaart van (groepen) mensen.⁴

Elk jaar vullen ongeveer 240 tot 280 Flevolandse de enquête in. Dat zijn er voldoende om de ontwikkeling van de ervaren brede welvaart te berekenen. Ongeveer de helft van de respondenten komt uit Almere, een kwart uit Lelystad en een kwart uit Dronten, Zeewolde, Noordoostpolder en Urk samen. Om op een zo laag mogelijk ruimtelijk schaalniveau uitspraken te kunnen doen over het niveau van brede welvaart, zijn de respondenten uit de verschillende jaren samengevoegd. Dit geeft een totaal van 1.285 respondenten. Een deel van hen vulde

³ In samenwerking met Universiteit Utrecht ontwikkelde RaboResearch ook de Brede Welvaartsindicator (BWI). De BWI is voor een groot deel gebaseerd op objectieve data, maar is minder actueel en geeft niet de mogelijkheid om vergelijkingen te maken tussen groepen mensen zoals we dat met de enquêtegegevens kunnen. Zie onder andere: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2021/maart/laat-herstel-brede-welvaart-niet-weer-tien-jaar-duren/>.

⁴ Zie ook dit artikel over verschillende methoden om brede welvaart te meten:

<https://www.mejudice.nl/artikelen/detail/aandacht-voor-brede-welvaart-vraagt-nieuwe-kijk-op-beleidsindicatoren>.

FIGUUR 1.2 ELF ENQUÊTEVRAGEN OVER BREDE WELVAART

Dimensie	Op een schaal van 1 t/m 7, in hoeverre...
1 Subjectief welzijn	...ben je gelukkig?
2 Veiligheid	...leef je in veiligheid?
3 Persoonlijke ontwikkeling	...volg je een cursus, training of opleiding?
4 Huisvesting	...woon je in een voor jou geschikte woning?
5 Milieu	...woon je in een schoon milieu?
6 Gezondheid	...ben je gezond?
7 Inkomen	...heb je voldoende inkomen?
8 Baanzekerheid	...ben je verzekerd van een baan?
9 Werk- privébalans	...zijn jou werk en privé activiteiten in balans?
10 Sociale contacten	...onderhoud je bevredigende sociale relaties?
11 Maatschappelijke betrokkenheid	...heb je invloed op jouw leefomgeving?

Bron: RaboResearch.

de enquête in meerdere jaren in. Als we uitgaan van unieke respondenten, blijven er 566 over voor de analyse. Daarvan wonen 294 mensen in Almere, 121 in Lelystad, 92 in Dronten en Zeewolde samen en 59 in Noordoostpolder en Urk samen.⁵ Deze aantallen geven de mogelijkheid om voor deze gebieden uitspraken te doen over het niveau van de ervaren brede welvaart en de onderliggende dimensies. Voor Flevoland als geheel kunnen we, naast de ontwikkeling, ook uitspraken doen over het brede welvaartsniveau van verschillende groepen mensen.

1.3 BREDE WELVAART IN FLEVOLAND

STABIELE EN GEMIDDELDE BREDE WELVAART, MAAR WEL ONTWIKKELINGEN OP DIMENSIES

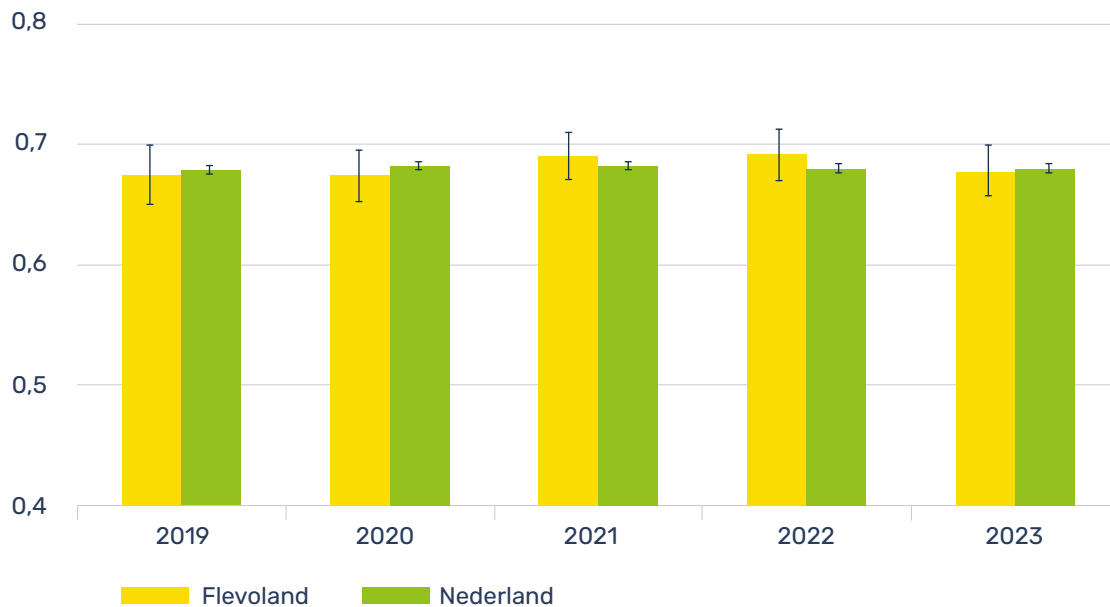
Het niveau van de ervaren brede welvaart in Flevoland is vrij stabiel en vergelijkbaar met Nederland als geheel (zie figuur 1.3). Door de jaren heen lijken er wel kleine

ontwikkelingen te zijn: in 2019 en 2020 iets lager en in 2021 en 2022 iets hoger dan de landelijke score, maar deze verschillen zijn statistisch niet significant (zie tekstkader 'Foutmarges').

De verschillen in de ervaren brede welvaart tussen provincies variëren van 0,67 tot 0,69 en zijn dus zeer beperkt. Op dat niveau worden alle positieve en negatieve scores dusdanig gemiddeld, dat weinig verschillen overblijven. Zoals hierna blijkt, zien we grotere verschillen als we naar de onderliggende dimensies kijken, inzoomen op gemeenten en onderscheid maken tussen groepen mensen.

⁵ In Urk en Zeewolde vulden respectievelijk 8 en 34 mensen de enquête in. Dat zijn er te weinig om uitspraken te doen op dat niveau. Daarom zijn die gemeenten in de analyse samengevoegd met respectievelijk Noordoostpolder en Dronten.

FIGUUR 1.3 NIVEAU VAN BREDE WELVAART, FLEVOLAND EN NEDERLAND



Noot: om de verschillen tussen Flevoland en Nederland en tussen de jaren beter zichtbaar te maken, begint de y-as niet bij 0,0 maar bij 0,4.
Bron: RaboResearch.

FOUTMARGES

De balken in figuur 1.3 geven de gemiddelde scores weer van de ervaren brede welvaart van de respondenten in die gebieden, gewogen voor een aantal kenmerken (geslacht, leeftijd en opleiding). Door deze weging geven deze gemiddelden zo goed mogelijk de gemiddelde brede welvaart van de hele bevolking weer. Hierin zitten echter foutmarges die worden weergegeven met de verticale lijnen in de betreffende staven. De lijnen geven de bandbreedte weer waarbinnen de ervaren brede welvaart van de totale bevolking in een gebied ligt met een betrouwbaarheid van 95 procent.

Het aantal respondenten per gebied hangt samen met de omvang van de foutmarge: hoe meer mensen hebben deelgenomen aan de enquête, hoe kleiner de foutmarge. Wanneer de foutmarges van twee gebieden of twee jaren overlappen, concluderen we dat de gemiddelde brede

welvaart in die gebieden of jaren statistisch niet significant van elkaar verschilt. Overlappen de foutmarges niet, dan verschilt de ervaren brede welvaart tussen gebieden statistisch wel significant.

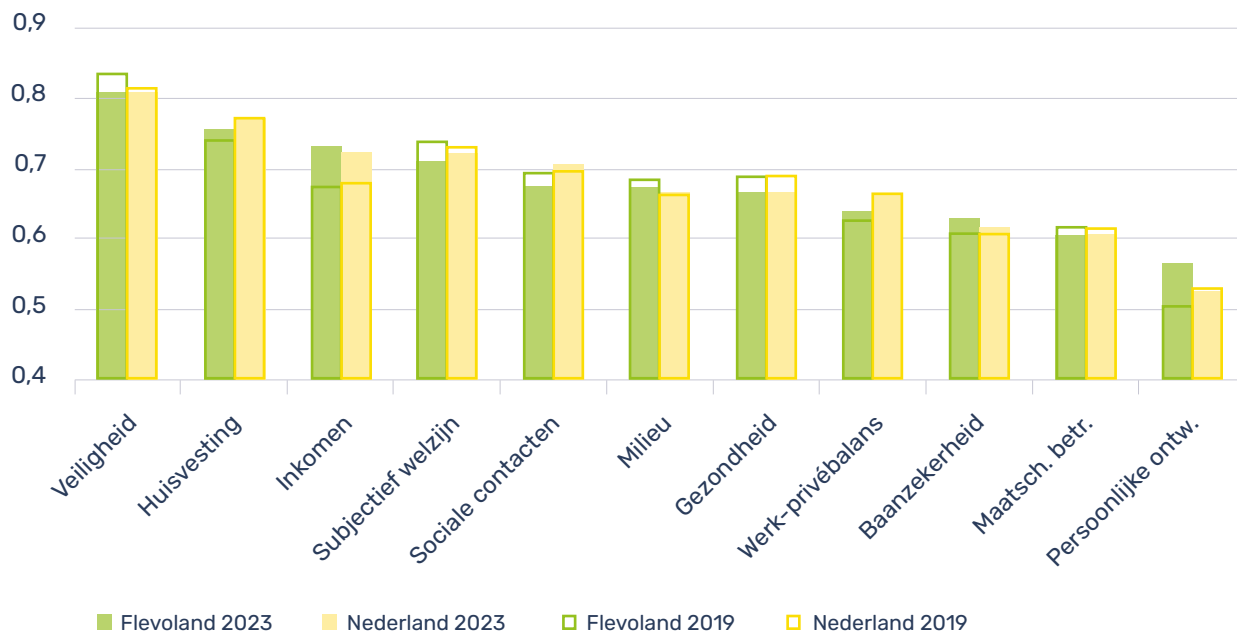


Hoewel de totale ervaren brede welvaart tussen 2019 en 2023 dus nauwelijks is veranderd noch afwijkt van Nederland, zien we wel degelijk verschillen op het niveau van de dimensies (figuur 1.4). In de figuur is de ervaren welvaart in Flevoland in 2023 voor elke dimensie vergeleken met Nederland en met 2019. Daaruit blijkt dat de dimensies inkomen, persoonlijke ontwikkeling en in mindere mate baan zekerheid, huisvesting en werk-privébalans positief bijdragen aan de ervaren brede welvaartsontwikkeling en dat de Flevolandse er op de dimensies veiligheid, subjectief welzijn (geluk), gezondheid, sociale contacten en maatschappelijke betrokkenheid minder goed voorstaan. Met andere woorden, parallel aan de hoge economische groei in de afgelopen jaren en de daarmee gepaard gaande krapte op de arbeidsmarkt, houden de economische dimensies de ervaren brede welvaart overeind, maar in het sociale

domein zien we duidelijk achteruitgang van de welvaart zoals de Flevolandse die zelf ervaren.

Hier zijn allerlei nuanceringen bij te maken. Zo zien we de positieve ontwikkeling van de dimensies inkomen en baan zekerheid ook in Nederland als geheel, maar maakt Flevoland een bijzondere sprong op het gebied van persoonlijke ontwikkeling. Bezien vanuit een inclusievere arbeidsmarkt is dat een welkome ontwikkeling. De lagere maatschappelijke betrokkenheid zien we ook elders in het land, maar de daling van de dimensies veiligheid en subjectief welzijn zijn in Flevoland wel groter dan landelijk. De dimensie sociale contacten beweegt zelfs de andere kant op. En hoewel de dimensies huisvesting en werk-privébalans zijn verbeterd, liggen ze nog steeds ruim onder het landelijke niveau.

FIGUUR 1.4 NIVEAU VAN ERVAREN BREDE WELVAARTSDIMENSIES, FLEVOLAND EN NEDERLAND



Noot: om de verschillen tussen Flevoland en Nederland en tussen de jaren beter zichtbaar te maken, begint de y-as niet bij 0,0 maar bij 0,4.
Bron: RaboResearch.

HOGERE ERVAREN BREDE WELVAART IN DE BUITENGEBIEDEN

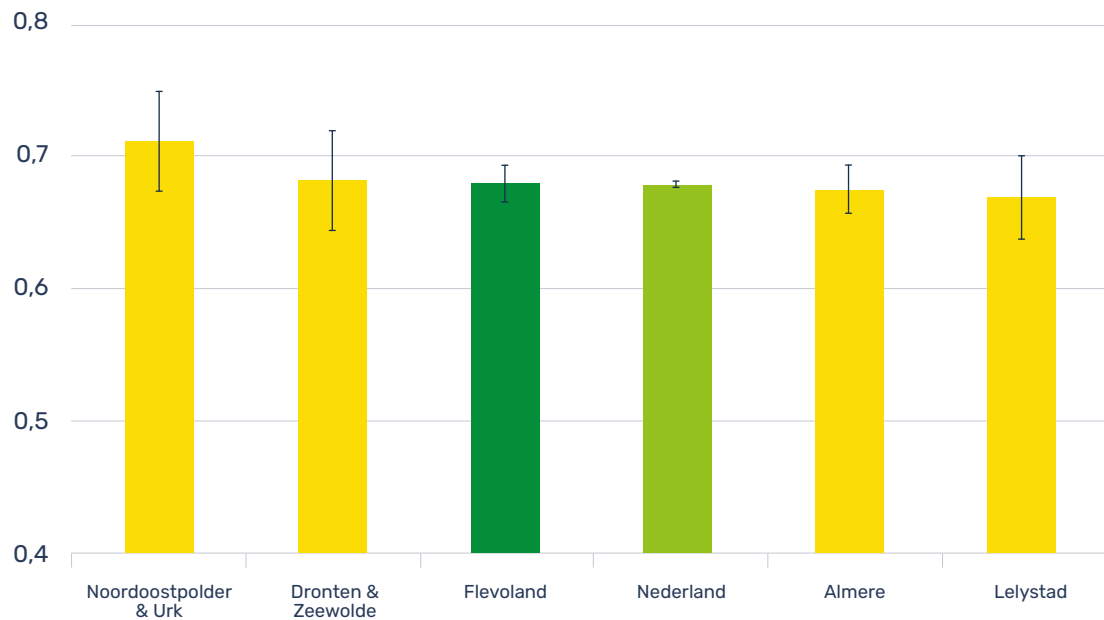
Naast verschillen op de elf welvaartsdimensies zien we ook verschillen als we inzoomen op de zes gemeenten. Om de ervaren brede welvaart op dat niveau te analyseren, zijn jaarlijks niet voldoende deelnemers aan de enquête beschikbaar. Daarom zijn de vijf jaren samengevoegd. Voor de gemeenten Dronten, Zeewolde, Noordoostpolder en Urk zijn ook dan nog te weinig respondenten. Om die reden zijn de gemeenten Dronten en Zeewolde en de Noordoostpolder en Urk samengevoegd tot twee gebieden (zie figuur 1.5).

De figuur laat zien dat er verschillen lijken te zijn tussen de deelgebieden en dat deze met 4 procentpunt (het verschil tussen Noordoostpolder & Urk en Lelystad) ook noemenswaardig zijn. Dit is conform conclusies uit andere onderzoeken waaruit blijkt dat de brede welvaart in steden

over het algemeen lager is dan in de buitengebieden. Echter, net als in figuur 1.3 blijkt dat deze verschillen statistisch niet significant zijn.

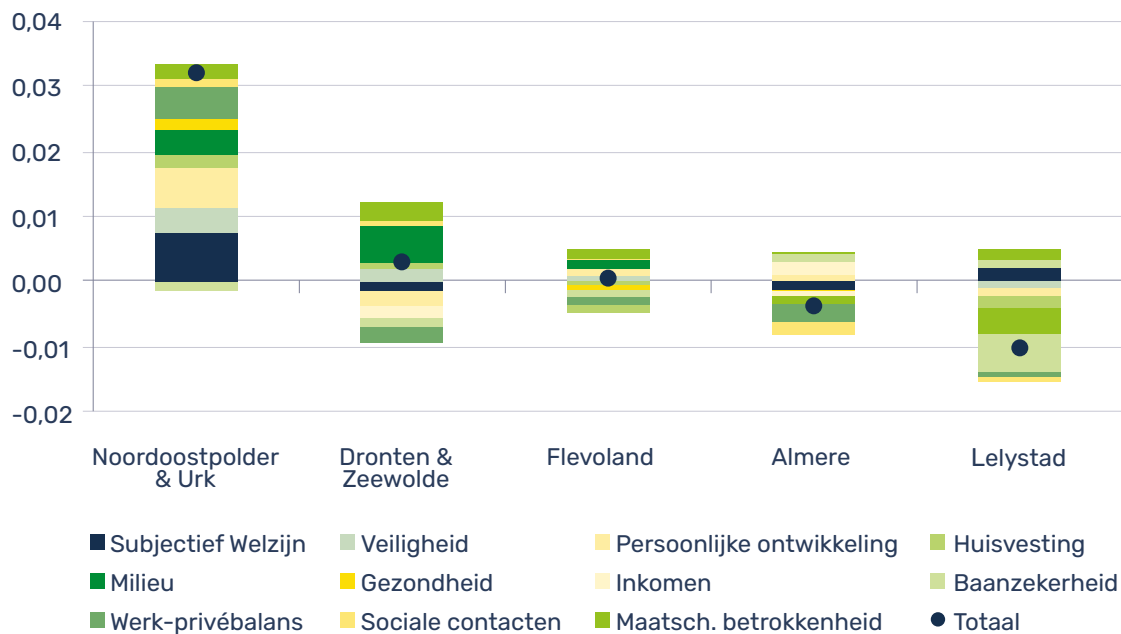
Als we verder inzoomen op de scores van de deelgebieden op de elf dimensies, valt op dat Noordoostpolder & Urk de hogere score, op baan zekerheid na, aan alle dimensies kan toeschrijven. Vooral subjectief welzijn, persoonlijke ontwikkeling en inkomen vallen daar op. Dronten & Zeewolde en Almere schommelen rond het gemiddelde en hebben ook op de dimensies geen grote uitschieters. Alleen de dimensie milieu in Dronten & Zeewolde valt enigszins op. In Lelystad komt de lagere ervaren brede welvaart vooral door baan zekerheid. Zoals we vaker zien in steden, is de werkloosheid in Lelystad hoger dan gemiddeld in Nederland. Bovendien hebben relatief veel mensen daar een flexibel arbeidscontract, een tweede verklaring voor een lagere baan zekerheid.

FIGUUR 1.5 NIVEAU VAN BREDE WELVAART, REGIONAAL VERGELEKEN



Noot: om de verschillen tussen de gebieden beter zichtbaar te maken, begint de y-as niet bij 0,0 maar bij 0,4.
Bron: RaboResearch.

FIGUUR 1.6 BIJDRAGE VAN DE DIMENSIES AAN DE TOTALE ERVAREN BREDE WELVAART PER DEELGEBIED



Bron: RaboResearch.

1.4 BREDE WELVAARTSCORES ONTRAFELD

VERKLARINGEN VOOR VERSCHILLEN IN BREDE WELVAART

Zoals gezegd is bij de berekening van de scores een weging toegepast op basis van de kenmerken geslacht, leeftijd en opleiding. Als bijvoorbeeld relatief veel ouderen de enquête invullen, dan krijgen zij een lager gewicht om voor die oververtegenwoordiging te corrigeren. Met deze methode geeft de score zo goed mogelijk de gemiddelde ervaren brede welvaart van de bevolking weer.

Een volgende stap is het zoeken van verklaringen voor de scores van de deelgebieden. Afgezien van de brede welvaart voor Flevoland weten we bijvoorbeeld dat iemands werkstatus van grote invloed is op de ervaren brede welvaart. Door middel van een regressieanalyse

en het stap voor stap toevoegen van factoren aan het regressiemodel kunnen we het effect van al die factoren berekenen en nagaan in hoeverre het woonachtig zijn in Flevoland daaraan toevoegt.

Figuur 1.7 toont de uitkomsten van de analyse in de vorm van vier regressiemodellen. Bij elk model worden mogelijke verklarende factoren toegevoegd. Als we alleen de woonlocatie meenemen (model 1), dan blijkt dat Almere & Lelystad als woonlocatie een significant negatief effect en de overige vier gemeenten een significant positief effect hebben op de brede welvaart van de inwoners. Als we daar een aantal kenmerken van mensen als verklarende factoren

aan toevoegen (model 2), blijft dat effect van de woonlocatie overeind. Oftewel, hoewel zaken als werkstatus, opleiding, inkomen, woonsituatie en gezondheid allemaal een deel van verschillen in de ervaren brede welvaart tussen mensen verklaren, maakt het óók uit of ze in Almere & Lelystad of de vier andere gemeenten wonen.

Voegen we als derde stap nog een aantal controlevariabelen toe (model 3), dan is het effect van wonen in Almere & Lelystad niet meer significant, maar dat van wonen in de Flevolandse buitengebieden wel. Dit betekent dat het negatieve effect van Almere & Lelystad (deels) verklaard wordt door de samenstelling van de bevolking, maar dat er in de andere vier gemeenten een positief effect van de omgeving overblijft. Dat effect zit 'm deels in het meer landelijke karakter van die gemeenten. Als we namelijk als laatste stap de stedelijkheid van de omgeving toevoegen (model 4), neemt de significantie van het effect van de buitengebieden af.



FIGUUR 1.7.1 UITKOMSTEN REGRESSIEANALYSE

Verklarende variabelen	Brede welvaart			
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Gebied (t.o.v. overig Nederland)				
Almere & Lelystad	-0,012**	-0,013**	-0,008	-0,007
Overige gemeenten	0.026***	0.034***	0.023**	0.018*
Werkstatus (t.o.v. werkloos)				
Niet werkend		0.091***	0.038***	0.038***
Werknemer		0.130***	0.103***	0.103***
Ondernemer		0.149***	0.107***	0.107***
Opleiding (t.o.v. geen hbo/wo)				
Wel hbo/wo		0.013***	0.017***	0.018***
Inkomen (t.o.v. beneden modaal)				
Modaal		0.029***	0.019***	0.019***
Boven modaal		0.052***	0.036***	0.037***

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1
Bron: RaboResearch.

FIGUUR 1.7.2 UITKOMSTEN REGRESSIEANALYSE

Verklarende variabelen	Brede welvaart			
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Woonsituatie				
Sociale huur		-0.055***	-0.037***	-0.036***
Particuliere huur		-0.047***	-0.035***	-0.033***
Gezondheid				
Wel chronologische beperking		-0.077***	-0.038***	-0.038***
Controlevariabelen				
Gemoedstoestand	Nee	Nee	Ja	Ja
Gender	Nee	Nee	Ja	Ja
Leeftijd	Nee	Nee	Ja	Ja
Huishoudensamenstelling	Nee	Nee	Ja	Ja
Jaar	Nee	Nee	Ja	Ja
Stedelijkheid	Nee	Nee	Nee	Ja

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1
Bron: RaboResearch.

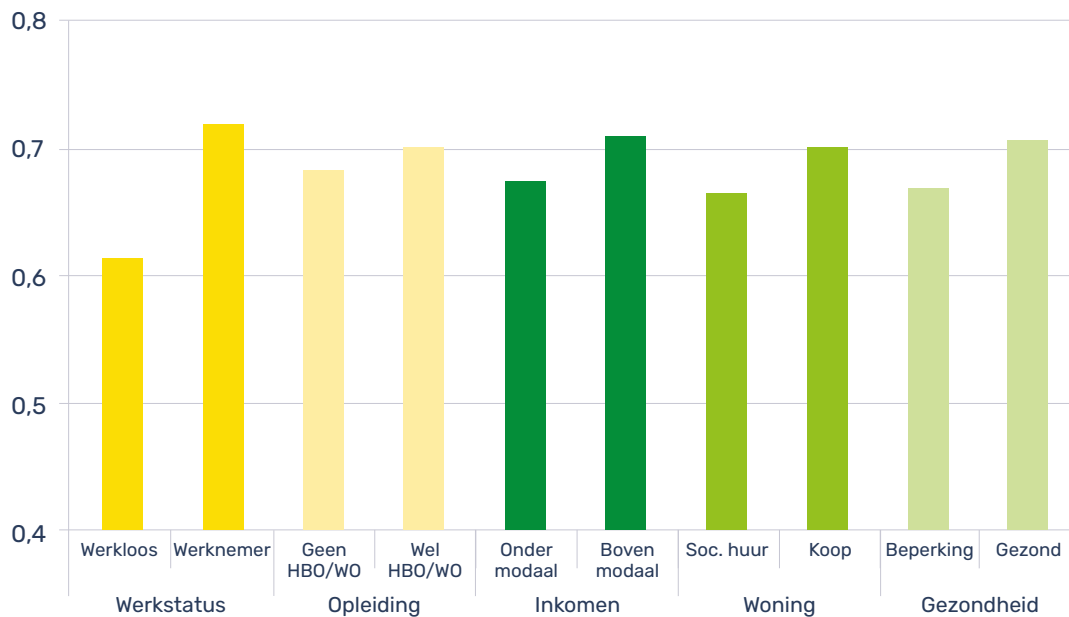
BREDE WELVAART IS ONGELIJK VERDEELD TUSSEN BEVOLKINGSGROEPEN

Figuur 1.7 toont dat verschillen in ervaren brede welvaart voor een belangrijk deel zijn terug te voeren op persoonlijke situaties. Als iemand werkloos is, geen hbo/wo opleiding heeft, een beneden modaal inkomen heeft, in een sociale huurwoning woont en/of een gezondheidsbeperking heeft, dan is er een grotere kans op een lagere brede welvaart. Wanneer deze persoonlijke situaties zich stapelen, is die kans nog groter.

Figuur 1.8 toont de verschillen op deze terreinen voor de Flevolandse bevolking, waarbij voor elke situatie is gecorrigeerd voor de andere kenmerken, alsook de persoonskenmerken geslacht, leeftijd en huishoudsamenstelling. Van deze persoonlijke situaties heeft werkstatus dus ook in Flevoland het grootste effect op de ervaren brede welvaart. Zo bedraagt het verschil

in brede welvaart tussen de gemiddelde werknemer en de gemiddelde werkloze in Flevoland 10 procentpunt. Wat dus niet is toe te schrijven aan bijvoorbeeld het hogere inkomen van een werknemer, daar is immers voor gecorrigeerd. Ook de andere kenmerken laten duidelijke verschillen zien, al zijn deze wel kleiner.

FIGUUR 1.8 BREDE WELVAART NAAR PERSOONLIJKE KENMERKEN, FLEVOLAND



Noot: om de verschillen tussen de kenmerken beter zichtbaar te maken, begint de y-as niet bij 0,0 maar bij 0,4.
Bron: RaboResearch.

AANKNOPINGSPUNTEN VOOR BELEID

De uitkomsten van de enquête laten zien dat de brede welvaart van de bevolking verschilt tussen gebieden, maar dat die verschillen voor een belangrijk deel zijn terug te voeren op persoonskenmerken en persoonlijke situaties. De verschillen tussen groepen mensen zoals weergegeven in figuur 1.8 zien we overal in Nederland.

Regionale omstandigheden hebben invloed op individuele omstandigheden. Daarom is gebiedsspecifiek beleid gericht op doelgroepen belangrijk voor het verhogen van brede welvaart van groepen mensen. Figuur 1.4 geeft een aanzet waar de focus van het beleid hieromtrent in Flevoland moet komen te liggen. Daaruit blijkt op welke dimensie Flevoland hoog en laag scoort, hoe de scores zich verhouden tot Nederland en hoe de scores de afgelopen jaren zijn veranderd. Ter illustratie: de dimensie persoonlijke ontwikkeling is verbeterd, waardoor Flevoland

nu beter scoort dan Nederland als geheel, maar het is nog steeds de dimensie met de laagste score. Op het gebied van veiligheid scoort Flevoland lager dan in 2019, maar nog steeds vergelijkbaar met Nederland en veiligheid krijgt de hoogste score van de elf dimensies. Welke dimensies aandacht moeten krijgen in het provinciale en lokale beleid, is dus een politieke keuze.

Toch, als we alles bij elkaar beschouwen, is wel duidelijk dat de economische dimensies (inkomen, baanzekerheid en persoonlijke ontwikkeling) er nu een stuk beter voorstaan dan in 2019, terwijl Flevoland op de meer sociale dimensies (sociale contacten, maatschappelijke betrokkenheid, subjectief welzijn en gezondheid) achteruitgang boekte. Het sociale domein verdient daarom wellicht extra aandacht.

NASIMA EL BACHIRI

'WEES DANKBAAR VOOR WAT JE HEBT!'

'Waar wil jij staan over 5 jaar? Deze vraag wordt vaak gesteld aan jonge ondernemers die ik spreek. Mijn antwoord? Het geeft niet als je hier geen antwoord op hebt. Bekijk het op de korte termijn, per jaar. Bepaal subdoelen en doorbreek patronen. En vooral: wees dankbaar voor wat je hebt.' Dit zegt Nasima el Bachiri, eigenaar van vijf bedrijven, coach én moeder van vijf kinderen.

De Almeerse Nasima begon in 2000 met B Flex Cleaning. Inmiddels runt ze nog vier bedrijven: B Flex Jobs, La Novia Boutique, Flevo Timmerfabriek en Boutique Desk. 'Ik had als kind al de drang om onafhankelijk te zijn. Een eigen bedrijf starten was een ver-van-mijn-bedshow, ik had

geen ondernemers om me heen. Totdat ik bij een jonge ondernemer ging werken en bij mezelf dacht, dit kan ik ook.'

KWESTIE VAN DOEN

'Ik startte een schoonmaakbedrijf. Hoe? Nou, gewoon door het te doen. Mijn bedrijf breidde uit. Doordat ik zelf jarenlang naast mijn studie onder andere als schoonmaker had gewerkt, kende ik alle ins en outs. En ook nu het bedrijf meer dan 100 medewerkers telt, ben ik gewoon één van hen. Ik heb een eigen kantoor, maar ik zit er bijna nooit', lacht ze. Ik zit liever bij mijn collega's. 'Vaak komen dingen op mijn pad. Zoals de overname van een timmerfabriek in coronatijd. De werkzaamheden in de schoonmaak

(we werken veel voor de horeca en hotels) lagen nagenoeg stil. Tja, en dan begint het te kriebelen. De overname van een timmerfabriek kwam op mijn pad via een curator. Soms voel je dat je een kans moet grijpen', zegt ze.

'EEN GOUDVIS IN EEN KOM GROEIT NIET.'



STERKE VROUWEN

Nasima werd in 2019 uitgeroepen tot Flevolandse Zakenvrouw en is regelmatig in de media te zien en te horen. 'Na een interview op tv krijg ik vaak berichtjes van vrouwen, die vragen: "Hoe doe je dat?" Ik vertel ze dan dat een groot gezin combineren met ondernemerschap écht kan! Wij vrouwen zijn sterk. Veel sterker vaak dan we vaak denken.'

Ook jongeren zijn benieuwd naar haar ondernemersverhaal. 'Door gesprekken met jonge ondernemers, merk ik dat veel van hen worstelen met de onzekere wereld waarin we leven. Macht, oorlogen en social media zijn best bepalend in de levens van onze jongeren. Ik praat hier thuis dan ook regelmatig over met mijn kinderen.'

KLEINE SUCCESSEN

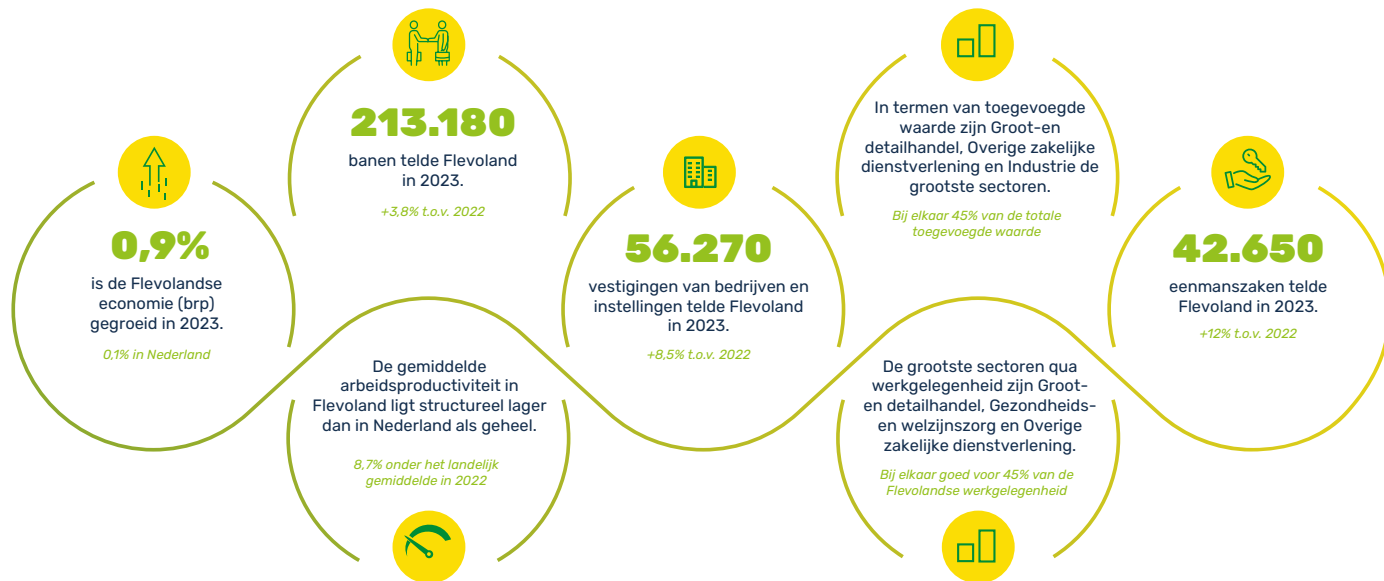
'Aan jonge ondernemers wordt altijd geleerd dat het belangrijk is om lange termijn doelen te hebben en vooruit te kijken. Maar hoe doe je dat in deze wereld? Ik probeer hen vooral mee te geven dat het draait om het behalen van kleine successen. Daar is lef voor nodig. Durf uit je eigen cirkel te stappen!'

'Een goudvis in een kom groeit niet. Pas als je hem overzet naar een ruimer aquarium wordt hij groter. Zo geldt dat ook voor mensen. Ontdek de kracht in jezelf. Wees dankbaar en kijk naar wat je wél hebt in plaats van wat je niet hebt.'



HOOFDSTUK 2 **ECONOMIE**

ECONOMIE IN HET KORT



2.1 BRUTO REGIONAAL PRODUCT EN ARBEIDSPRODUCTIVITEIT

De omvang en ontwikkeling van het bruto regionaal product (brp) en de arbeidsproductiviteit zijn veelgebruikte maten om uitdrukking te geven aan de kracht van een regionale economie. Het zijn kengetallen die vaak gebruikt worden om het algeheel economisch presteren van regio's (en landen) met elkaar te vergelijken.

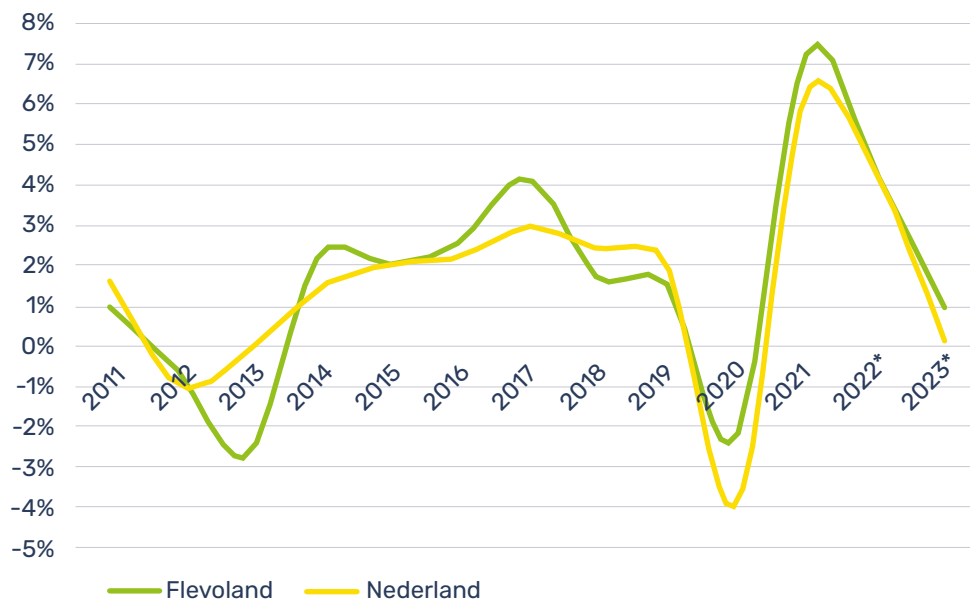
ECONOMIE KOELT AF, MAAR GROEIT NOG IETS HARDER DAN LANDELIJK

De economische groei vertraagt. Na de stevige groei in 2021 en 2022, die in belangrijke mate inhaalgroei (en dus tijdelijk) was na corona, laat de economie in 2023 een flinke afkoeling zien. Zo bedroeg op jaarbasis voor 2022 de groei van het bruto regionaal product (brp) van Flevoland 4,3 procent. Het liep daarmee in de pas met groei van het



FIGUUR 2.1 ECONOMISCHE GROEI, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Volumemutaties t.o.v. voorgaande jaar van het brp en bbp in %; 2011–2023



* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

bruto binnenlands product (bbp) die eveneens 4,3 procent bedroeg. Maar voor heel 2023 blijkt de groei aanzienlijk lager uit te vallen. In Flevoland was de groei 0,9 procent. Landelijk was de groei – van het bruto binnenlands product (bbp) – gemiddeld genomen nog lager: 0,1 procent. Voor 2024 heeft het Centraal Planbureau (CPB) geraamd dat de landelijke economie weer aantrekt; het bbp groeit naar verwachting met 1,1 procent (en in 2025 met 1,6 procent). De Rijksoverheid blijft naar alle waarschijnlijkheid expansief beleid voeren. Zo zullen hogere uitgaven aan onder andere zorg en defensie, en meer investeringen in bijvoorbeeld infrastructuur, een belangrijke bijdrage leveren aan de groei. Daarnaast zal de koopkracht van huishoudens zich stevig herstellen. De inflatie neemt af en de verwachting is dat de krappe arbeidsmarkt, hogere lonen en inkomensondersteunende maatregelen van de overheid de koopkracht verder stimuleren.⁶

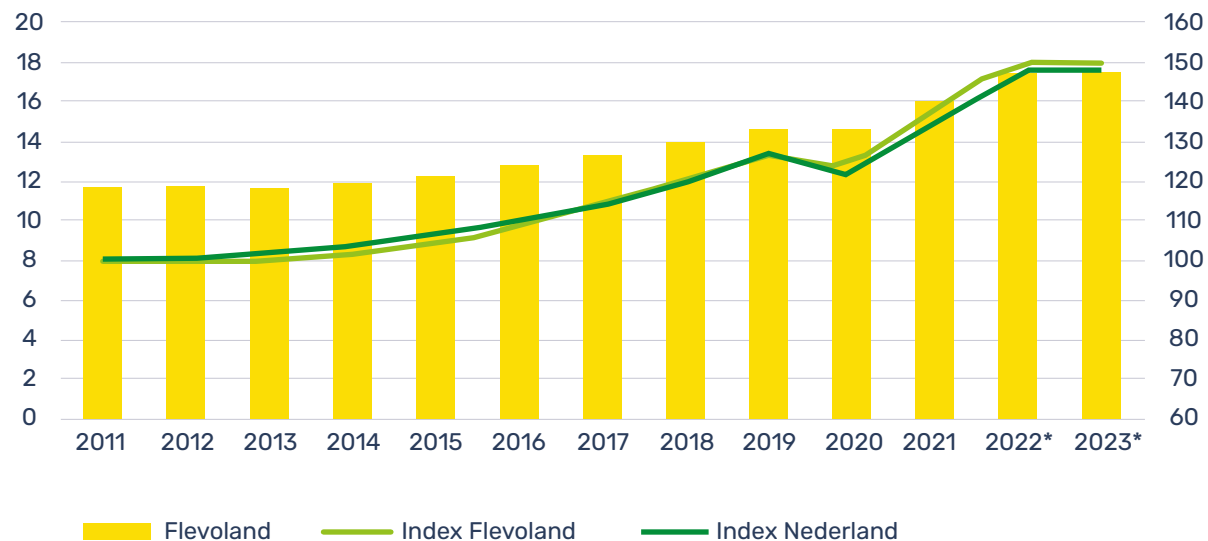


Dat gedurende het grootste deel van 2020 de economie op slot zat vanwege corona, en dat de Flevolandse economie bovengemiddeld snel herstelde, is terug te zien in het verloop van de ontwikkeling van het brp en bbp (zie figuur 2.2). Maar in 2023 is een einde gekomen aan de herstelgroei. De economie is afgekoeld en de groei vertraagt. Over geheel 2023 blijkt de omvang van het totale Flevolandse brp € 17,5 miljard te zijn; € 150 miljoen meer dan een jaar eerder. Het aandeel van Flevoland in de totale Nederlandse economie is hiermee zo'n 1,8 procent. Over een langere periode beschouwd heeft het Flevolandse brp zich iets sterker ontwikkeld dan het Nederlandse bbp. In de periode 2011–2023 is het Flevolandse brp per saldo met 50,6 procent toegenomen; landelijk was de groei 47,5 procent. Flevoland is uiteindelijk sterker gegroeid dan landelijk. De klap van de coronacrisis kwam minder hard aan, waarna het herstel zich in een vergelijkbaar tempo voltrok.



FIGUUR 2.2 ONTWIKKELING BRUTO REGIONAAL (BINNENLANDS) PRODUCT, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Brp (x mld. euro; balken en linker as) en Index 2011=100 (lijnen en rechter as); 2011-2023



* Voorlopige cijfers.

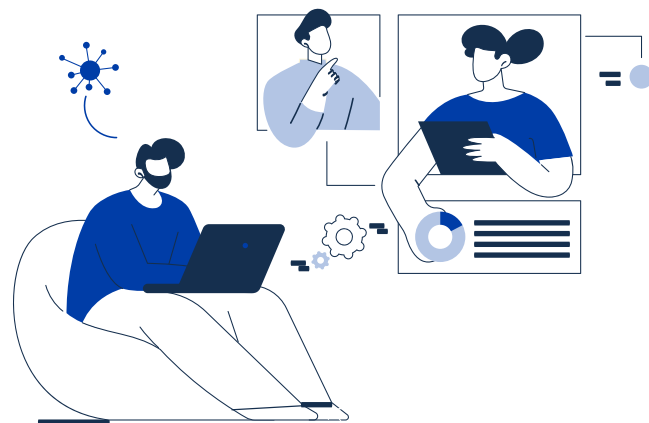
Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

VERSCHIL ARBEIDSPRODUCTIVITEIT TUSSEN FLEVOLAND EN NEDERLAND VERDER TOEGENOMEN

Het CPB benadrukt dat de groei van de economie op lange termijn vooral zal moeten komen van een hogere productiviteit per werkende. Maar al sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw wordt de arbeidsproductiviteit gekenmerkt door een vertragende groei, een ontwikkeling die slechts ten dele wordt opgevangen door een toename van het arbeidsaanbod. Sterker: arbeid wordt steeds schaarser (zie hoofdstuk 3.3). De aanhoudende krapte op de arbeidsmarkt vraagt in toenemende mate om manieren om de arbeidsproductiviteit te verhogen. Een groei van de arbeidsproductiviteit betekent dat er steeds meer waarde wordt gecreëerd met dezelfde hoeveelheid arbeid.

Dat is mogelijk door steeds harder te werken, maar duurzamer is een verhoging van de arbeidsproductiviteit door innovatie, waaronder het efficiënter inrichten van werkprocessen of het inzetten van arbeidsbesparende technologie zoals automatisering en robotisering. In het tekstkader 'Flevolandse octrooien' brengen we in beeld hoeveel octrooien de afgelopen jaren zijn verleend in Flevoland, wat een indicatie is voor het innovatievermogen en de kennisintensiteit van de regionale economie.

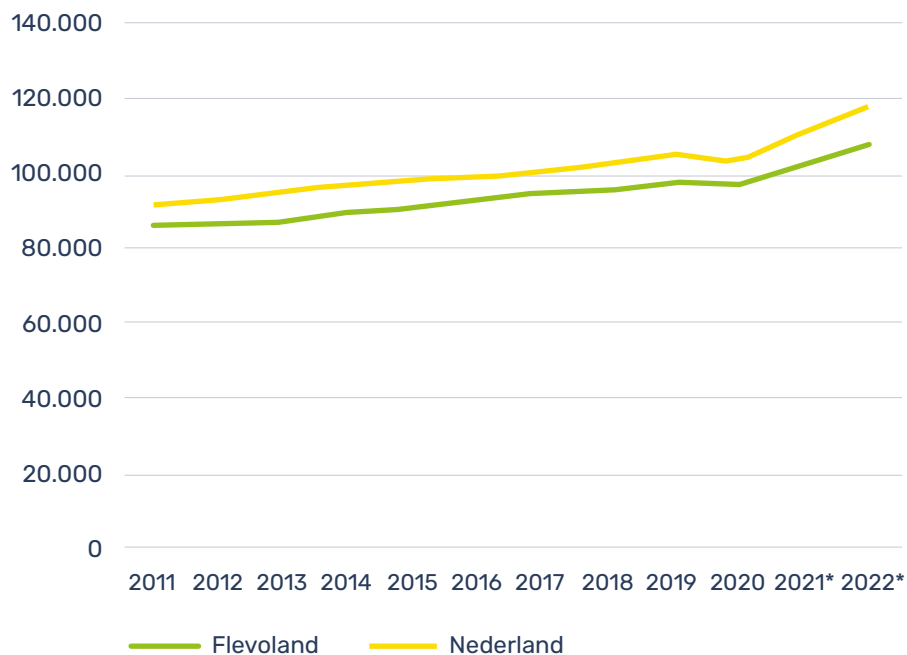
In figuur 2.3 is de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit in Flevoland en Nederland afgebeeld. Daarbij is de arbeidsproductiviteit uitgedrukt als de toegevoegde waarde per werknemer per arbeidsjaar.⁷ Als we vervolgens kijken naar het niveau van de arbeidsproductiviteit in Flevoland, dan blijkt dit structureel onder het landelijk gemiddelde te liggen. In 2022 bedroeg de arbeidsproductiviteit in Flevoland € 107.500 per arbeidsjaar, dit was ruim € 10.000 onder het landelijk gemiddelde (-8,7 procent). Bovendien blijkt in het tijdvak 2011-2022 de arbeidsproductiviteit in Flevoland per saldo langzamer te zijn gegroeid dan haet landelijk gemiddelde: 25 procent tegenover 28 procent. Ondanks dat de impact van de coronapandemie op de arbeidsproductiviteit in Flevoland minder groot was dan landelijk, was de inhaalslag na de pandemie ook minder groot in vergelijking met landelijk. Zo is het verschil in niveau van arbeidsproductiviteit tussen Flevoland en Nederland als geheel de afgelopen twee jaar verder toegenomen.



⁷ Arbeidsjaren zijn alle gewerkte uren in banen (voltijd of deeltijd) omgerekend naar voltijdbanen, ook wel voltijdequivalenten (vte's of fte's) genoemd.

FIGUUR 2.3 ARBEIDSPRODUCTIVITEIT, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Productiviteit per arbeidsjaar in euro; 2011–2022



* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Verschillen in arbeidsproductiviteit tussen regio's worden in belangrijke mate veroorzaakt door verschillen in samenstelling van de sectorstructuur van deze regio's. De mate waarin productievere sectoren of bedrijfstakken in een regio vertegenwoordigd zijn ten opzichte van minder productieve sectoren, zijn uiteindelijk van invloed op de totale regionale arbeidsproductiviteit – er is dan sprake van een samenstellingseffect. De kapitaal- en kennisintensiteit van een sector is hierbij van belang. Zo zal een regio die bijvoorbeeld over veel grootschalige procesindustrie of kennisintensieve dienstverlening beschikt doorgaans een hogere arbeidsproductiviteit hebben dan een minder kapitaal- of kennisintensieve regio; waar bijvoorbeeld de arbeidsintensieve niet-commerciële diensten als onderwijs en zorg bovengemiddeld aanwezig zijn.

Als we de arbeidsproductiviteit per sector in Flevoland, in 2021, afzetten tegen de arbeidsproductiviteit in de desbetreffende sectoren op landelijk niveau, dan blijken er grote verschillen te zijn. Zowel op landelijk als provinciaal niveau genereert de meer kapitaal- en kennisintensieve sector Zakelijke dienstverlening de hoogste productie per arbeidsjaar, op de voet gevolgd door de sector Nijverheid en energie. Daarna volgen de overige (samengestelde) sectoren met als minst productieve sector Cultuur, recreatie en overige diensten.⁸

Maar als we de verschillende sectoren tegen elkaar afzetten, dan valt met name op de hoogte van de productiviteit van de sector Landbouw, bosbouw en visserij in Flevoland. In alle sectoren is de arbeidsproductiviteit in Flevoland lager dan of gelijk aan de landelijke arbeidsproductiviteit in de betreffende sector, behalve in de agrarische sector.

⁸ De sectoren zijn gebaseerd op een samenvoeging van de volgende SBI-sectoren (tussen haakjes): Landbouw, bosbouw en visserij (A), Nijverheid en energie (B t/m F), Handel, vervoer, horeca (J t/m N), Overheid en zorg (O t/m Q), Cultuur, recreatie, overige diensten (R t/m U). De Standaard Bedrijfsindeling (SBI) biedt een hiërarchische indeling van alle economische activiteiten, ofwel alle op de productie van goederen of diensten gerichte activiteiten, zowel van het bedrijfsleven als van de overheid. Meer gedetailleerde informatie en achtergronden over de SBI zijn beschikbaar via: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/sbi/default.htm>.

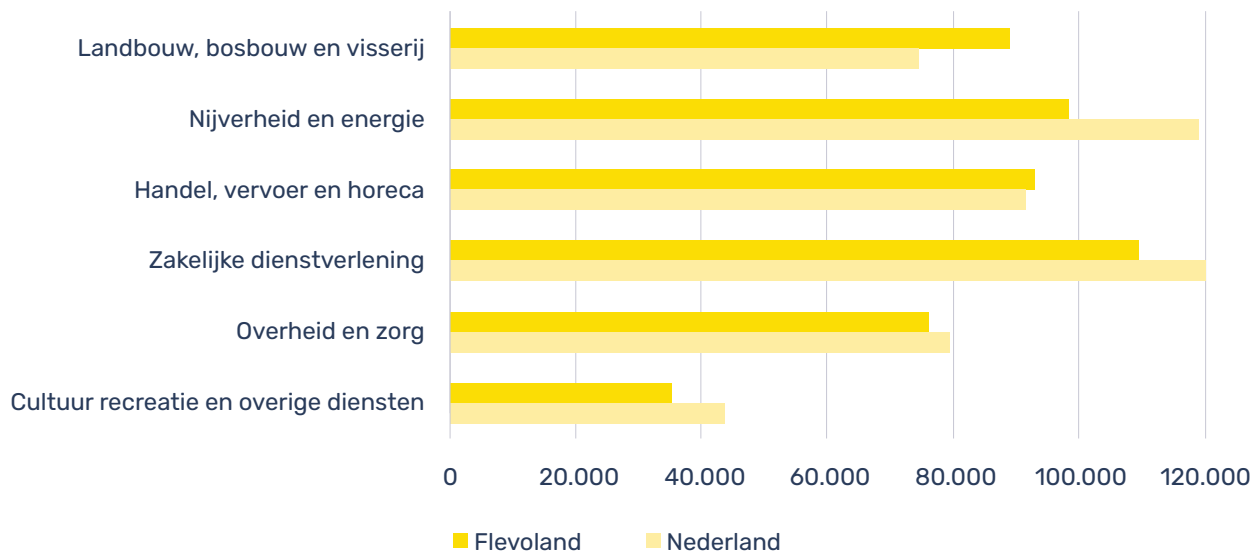
In 2021 bedroeg de arbeidsproductiviteit van de Flevolandse agrarische sector bijna € 89.000 per arbeidsjaar, terwijl dit landelijk € 74.000 was. Dit verschil kan onder meer toegeschreven worden aan regio-specifieke omstandigheden. De relatief hoge productiviteit van de Flevolandse landbouw wordt in belangrijke mate verklaard door de samenstelling van de agrarische sector. De regio-specifieke omstandigheden zorgen voor een bovengemiddeld sterke aanwezigheid van akkerbouw en (glas)tuinbouw. Bovendien is de Flevolandse grond bovengemiddeld vruchtbaar en zijn de Flevolandse landbouwbedrijven gemiddeld genomen de grootste van het land.⁹ Niettemin ligt het niveau van de productiviteit per arbeidsjaar in de Flevolandse landbouw lager dan in een groot deel van de overige sectoren.

In hoofdstuk 2.2 zullen we de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit verder uiteenrafelen door in te gaan op hoe de ontwikkeling van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid in de verschillende sectoren in Flevoland zich tot elkaar verhouden.

⁹ WUR (2019). Benchmark voedselregio's. Vergelijking van het Agrocomplex van Flevoland, regio FoodValley, regio Rivierenland, Agrifood Capital en regio Venlo. Wageningen: Wageningen University & Research.

FIGUUR 2.4 ARBEIDSPRODUCTIVITEIT NAAR SECTOR, FLEVOLAND EN NEDERLAND

*Productiviteit per arbeidsjaar in euro; 2021**



* 2021 het meest recente jaar qua beschikbaarheid van (voorlopige) regionale arbeidsproductiviteitscijfers opgesplitst naar sector.
Bron: CBS, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FLEVOLANDSE OCTROOIEN

Innovatie is wezenlijk voor de ontwikkeling van de economie. Innovatie wordt doorgaans gedefinieerd als de ontwikkeling van nieuwe technologieën en toepassing daarvan in producten, diensten en processen. Deze definitie volgend bestaat innovatie uit twee soorten: procesinnovatie en productinnovatie. Het verbeteren van de productiewijze van hetzelfde product is procesinnovatie. Hierdoor kan dezelfde hoeveelheid product sneller en/of tegen geringere kosten worden gemaakt. Productinnovatie leidt tot nieuwe producten en is daardoor vaak het meest zichtbaar.

Onze samenleving telt talloze zichtbare en onzichtbare innovaties, van horloges tot beeldschermen en van poedercoating tot radiosignalen. De meest geformaliseerde vorm van innovatie is het vastleggen van de verbetering of vernieuwing in een octrooi. Een octrooi, ook wel patent genoemd, is een exclusief eigendomsrecht op een technische

innovatie. Dit exclusieve eigendomsrecht geeft de aanvrager het recht om het product of productiemethode voor een bepaalde tijd te exploiteren zonder dat andere partijen hetzelfde idee op de markt kunnen brengen. De aanvrager van een octrooi kan een onderneming zijn, een instelling of universiteit, maar ook een particulier. Octrooien vormen hiermee een belangrijke output van innovatie en research- en development activiteiten (R&D) in een regio of land.

Een octrooi voor een product of proces kan aangevraagd worden bij Octrooiencentrum Nederland, waarmee een innovatie voor maximaal 20 jaar wordt beschermd in Nederland. Het aantal verleende octrooien geeft ons vervolgens een indicatie van het innovatievermogen en de kennisintensiteit van de regionale economie.¹⁰ De cijfers laten zien dat Flevoland, van alle veertig Nederlandse

¹⁰ Europese octrooien zijn buiten beschouwing gelaten. Aanvragen voor octrooien voor andere Europese landen worden geregistreerd via het European Patent Office (EPO).

COROP-regio's, de 29^e positie inneemt qua het aantal verleende octrooien volgens de Rijksoctrooiwet in de periode 2018–2022.¹¹ Per 100.000 inwoners werden er 25,6 octrooien verleend. Het aantal verleende octrooien aan Flevolandse bedrijven en instellingen lijkt voorzichtig te stijgen. In de vijfjaarsperiode 2016–2020 werden er 24,6 octrooien per 100.000 inwoners geregistreerd en in de vijfjaarsperiode 2017–2021 waren het er 25,3 per 100.000 inwoners. Maar afgezet tegen andere regio's in Nederland bevindt Flevoland zich halverwege het rechterrijtje.

De koplopers zijn regio Delft, inclusief het Westland, en Zuidoost-Noord-Brabant (Eindhoven en omgeving). De aanwezigheid van een technische universiteit in de regio blijkt in sterke mate bepalend te zijn. Mede dankzij de TU Delft en haar spin-off's heeft de regio Delft en Westland met meer dan 232 octrooien per 100.000 inwoners de hoogste octrooidichtheid in de periode 2018–2022.



¹¹ Een COROP-regio is een regionaal gebied binnen Nederland dat deel uitmaakt van de COROP-indeling. Deze indeling wordt gebruikt voor analytische doeleinden. De naam COROP komt van Coördinatie Commissie Regionaal OnderzoeksProgramma. In totaal zijn er in Nederland 40 COROP-gebieden. De COROP-indeling wordt gebruikt door onderzoeksinstituten, zoals het CBS, om statistische gegevens te presenteren.

Daarna volgt Zuidoost-Noord-Brabant met bijna 100 octrooien per 100.000 inwoners. TU Eindhoven en het Brainport technologiecluster spelen daarbij een grote rol. Des te opvallender is de hoge positie van de Achterhoek met bijna 67 octrooien per 100.000 inwoners. Een verklaring ligt in de bovengemiddeld sterke vertegenwoordiging van de (slimme) maakindustrie in deze regio.¹²

De beschikbare data geven geen inzicht in de verdeling van de verleende octrooien naar technologiegebied op regionaal niveau. Maar als we naar de verdeling op landelijk niveau kijken, dan geeft dit een indruk van in welke technologiegebieden de meeste gepatenteerde innovaties worden voortgebracht. Zo blijkt ongeveer 40 procent van alle verleende octrooien afkomstig te zijn uit de werktuigbouw.

Daarna zijn de meeste octrooien verleend in de categorie 'overige technologiegebieden', namelijk ongeveer

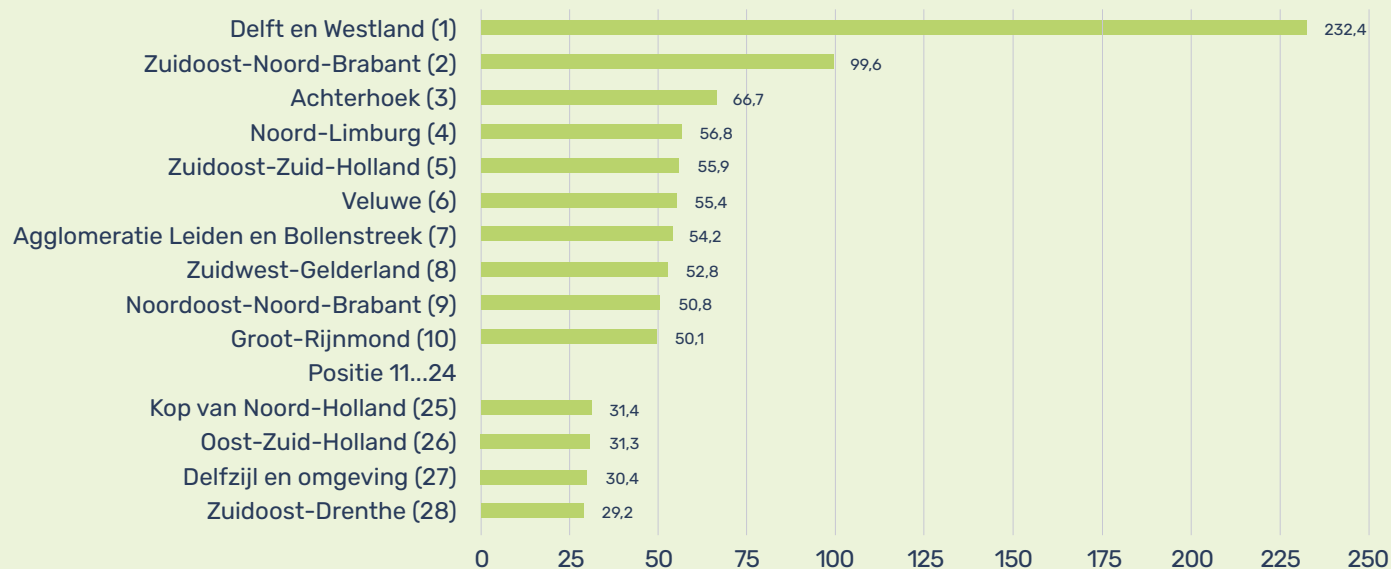
20 procent. Onder deze verzamelcategorie van technologieën vallen onder andere de bouw en consumentengoederen. De categorieën chemie en farmacie, en instrumenten zijn elk goed voor een aandeel van 15 procent in het totaal aan verleende octrooien. De resterende 10 procent van de octrooien zijn verleend op het gebied van elektronica en elektrotechniek.¹³

¹² Koster, R., De Vor, F., en E. van de Wiel (2021). Achterhoek Monitor 2021/22. 8RHK Ambassadeurs. Beschikbaar via: <https://www.achterhoekmonitor.nl/AchterhoekMonitor2021-2022.pdf>.

¹³ Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2023). Jaarbericht Octrooicentrum Nederland 2022. Beschikbaar via: <https://infographics.rvo.nl/OCNL/jaarbericht2022/index.html>.

FIGUUR 2.5.1 REGIONALE VERDELING VERLEENDE OCTROOIEN

*Aantal verleende octrooien per 100.000 inwoners (per COROP-regio) gerangschikt; 2018–2022***



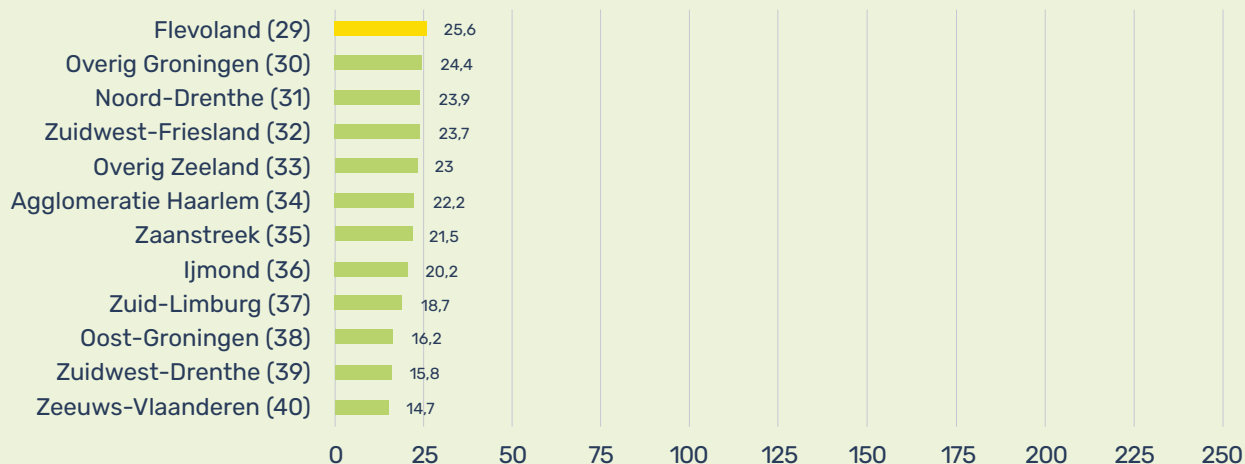
* Tussen haakjes achter de regionaam de positie van de betreffende regio op basis van het aantal octrooien. Omwille van de leesbaarheid zijn de regio's gerangschikt op posities 11 tot en met 24 niet weergegeven.

** Het betreft het totaal aantal verleende octrooien in de vijfjaarsperiode 2018–2022.

Bron: RVO/Octrooicentrum Nederland, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 2.5.2 REGIONALE VERDELING VERLEENDE OCTROOIEN

*Aantal verleende octrooien per 100.000 inwoners (per COROP-regio) gerangschikt; 2018–2022***



* Tussen haakjes achter de regionaam de positie van de betreffende regio op basis van het aantal octrooien.

Omwille van de leesbaarheid zijn de regio's gerangschikt op posities 11 tot en met 24 niet weergegeven.

** Het betreft het totaal aantal verleende octrooien in de vijfjaarsperiode 2018–2022.

Bron: RVO/Octrooicentrum Nederland, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

2.2 ECONOMISCHE STRUCTUUR

Aan de hand van cijfers over de omvang en aard van de werkgelegenheid en toegevoegde waarde geven we een indruk van de stand en diverse ontwikkelingen ten aanzien van de structuur van de Flevolandse economie. Door te kijken naar werkgelegenheid en toegevoegde waarde krijgen we beter zicht op het economisch presteren van de afzonderlijke sectoren en het verdienvermogen van de regionale economie in zijn geheel.

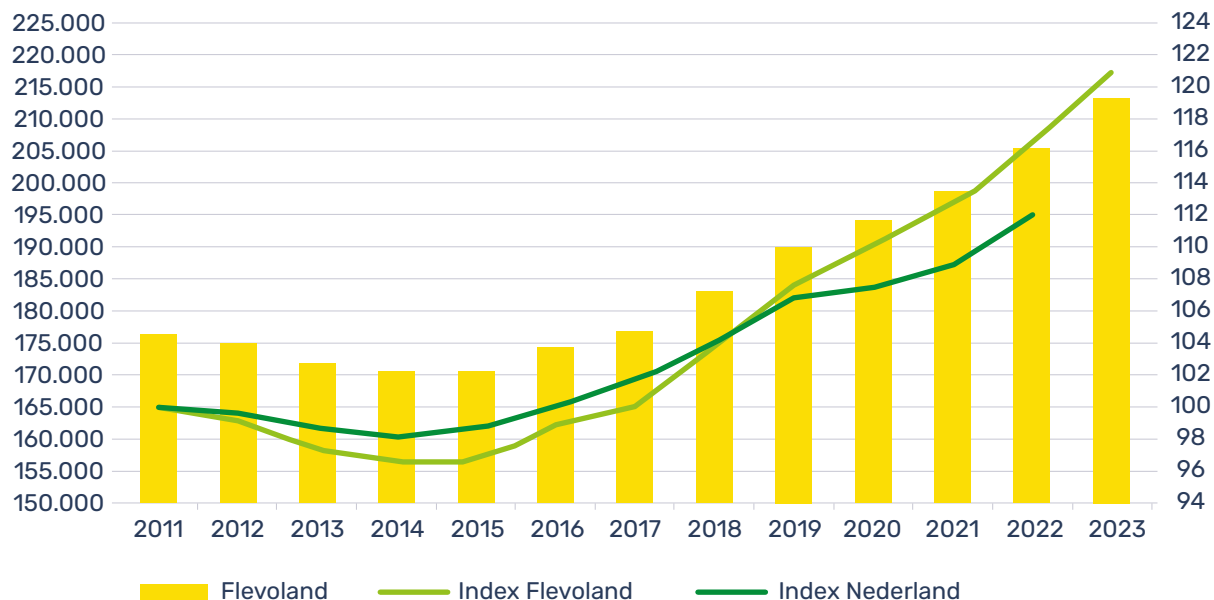
BOVENGEMIDDELD STERKE STIJGING WERKGELEGENHEID ZET DOOR, VOORAL GEDREVEN DOOR ZORG- EN HANDELSSECTOR

In april 2023 waren 213.180 personen werkzaam in Flevoland; 7.880 meer dan in 2022. Niet eerder kwamen er zoveel banen bij in een jaar; althans niet in de bestudeerde periode 2011–2023. De werkgelegenheid in de regio

steeg daarmee met 3,8 procent. De in 2022 ingezette groeiversnelling van de regionale arbeidsvraag heeft zich doorgezet. Hoewel we voor deze editie van de Flevoland Monitor niet kunnen beschikken over landelijke werkgelegenheidsgegevens voor 2023, laten de cijfers uit recente voorgaande jaren zien dat de Flevolandse werkgelegenheid sterker is toegenomen dan landelijk. Over de langere termijn, van 2011 tot en met 2022, is de werkgelegenheid in Flevoland per saldo met 16,4 procent toegenomen (en met 20,9 procent tot en met 2023). In dezelfde periode bedroeg in Nederland als geheel de toename 12,0 procent.

FIGUUR 2.6 ONTWIKKELING WERKGELEGENHEID, FLEVOLAND EN NEDERLAND

In absolute aantallen (x 1.000; balken en linker as) en Index 2011=100 (lijnen en rechter as); 2011–2023* (peilmoment 1 april)



* Op moment van vervaardiging van de monitor was 2022 het meest recente jaar waarvoor werkgelegenheidsgegevens op landelijk niveau beschikbaar waren. Bron: Vestigingenregister Flevoland, 2024 en LISA, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).¹⁴

¹⁴ De gegevens afkomstig van het provinciale vestigingen- en werkgelegenheidsregister, die jaarlijks nieuw worden uitgebracht, zijn van voorlopige aard. Gevolg hiervan is dat vestigingen- en werkgelegenheidscijfers uit eerdere jaren, gepubliceerd in de voorgaande editie van de monitor, eventueel afwijken van de cijfers in deze editie.

Als we kijken naar de verdeling van de werkgelegenheid over de verschillende sectoren in Flevoland (Standaard Bedrijfsindeling – SBI¹⁵), dan blijken in 2023 drie sectoren het leeuwendeel – ongeveer 45 procent – van de werkgelegenheid voor hun rekening te nemen. Het gaat om de sectoren Groot- en detailhandel (43.510 werkzame personen, aandeel van 20,4 procent), Gezondheids- en welzijnszorg (31.900; 15,0 procent) en Overige zakelijke dienstverlening (21.440; 10,1 procent).¹⁶ Ter vergelijking: op landelijk niveau zijn deze sectoren gezamenlijk verantwoordelijk voor 38 procent van de werkgelegenheid (in 2022). Na deze top-3, bestaande uit enkel dienstverlenende sectoren, volgt Industrie met een aandeel 8,8 procent in de Flevolandse werkgelegenheid. Landelijk bedroeg het aandeel van de industriesector 9,6 procent.

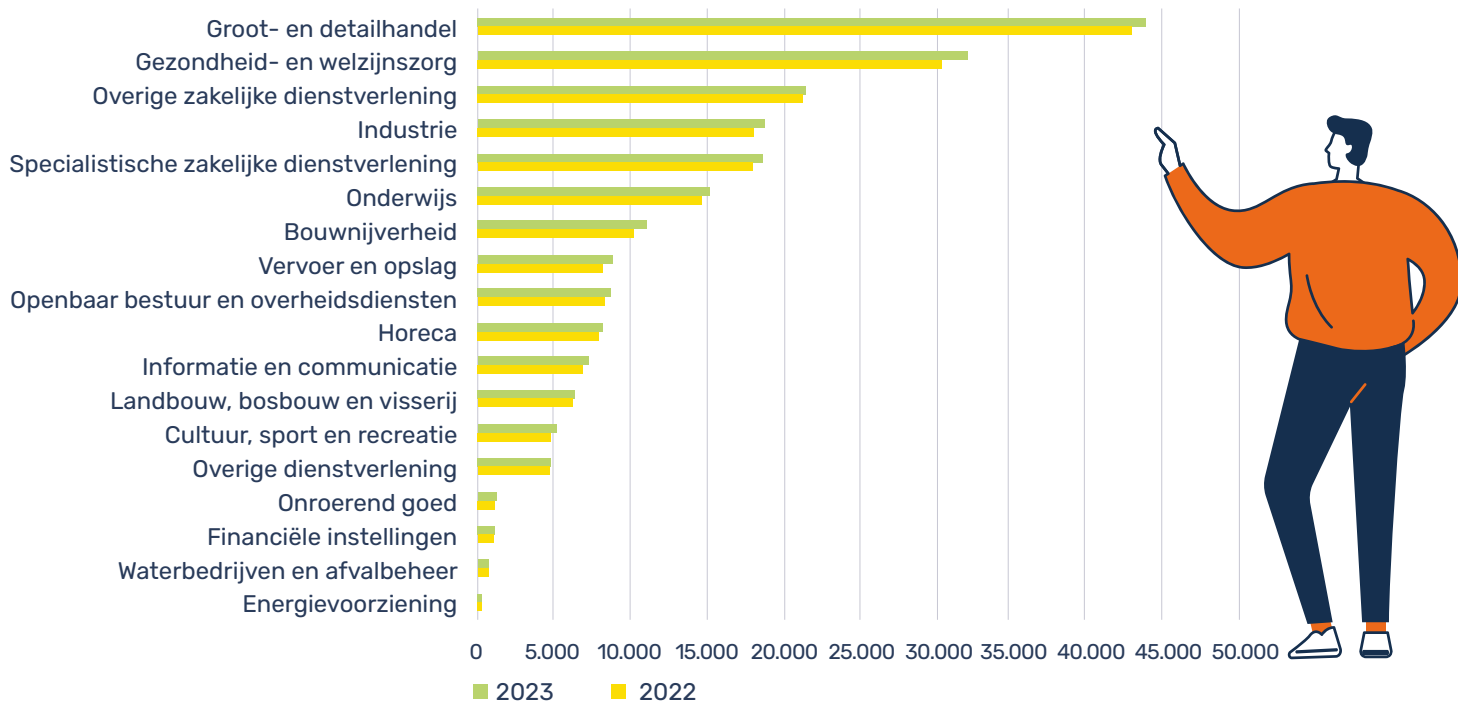


¹⁵ De Standaard Bedrijfsindeling (SBI) biedt een hiërarchische indeling van alle economische activiteiten, ofwel alle op de productie van goederen of diensten gerichte activiteiten, zowel van het bedrijfsleven als van de overheid. Meer gedetailleerde informatie en achtergronden over de SBI zijn beschikbaar op: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/sbi/default.htm>.

¹⁶ Overige zakelijke dienstverlening omvat de volgende activiteiten: Verhuur en lease van auto's, machines, consumentenartikelen en overige roerende goederen; Arbeidsbemiddeling en uitzendbureaus; Reisorganisaties en reserveringsbureaus; Beveiliging en opsporing; Facilitymanagement en reiniging; Overige zakelijke diensten zoals secretariële dienstverlening, callcenters, incassobureaus en veilingen.

FIGUUR 2.7 WERKGELEGENHEID NAAR SECTOR, FLEVOLAND

In aantal werkzame personen; 2022 en 2023 (peilmoment 1 april)*



* Vanwege de geringe omvang is de sector Delfstoffenwinning buiten beschouwing gelaten.

Bron: Vestigingenregister Flevoland, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

In 2023 is in vrijwel alle sectoren het aantal banen hoger dan een jaar eerder. Alleen in de sector Waterbedrijven en afvalbeheer was sprake van lichte krimp (afname van 10 werkzame personen). Daar staat tegenover dat tussen 2022 en 2023 de aanwas van werkgelegenheid (veruit) het grootst was in de sectoren Gezondheids- en welzijnszorg (+1.630 werkzame personen) en Groot- en detailhandel (+1.060). Deze twee sectoren blijken daarmee samen goed te zijn voor een derde van de totale (korte termijn) werkgelegenheidsgroei in de regio.

Uitgesplitst naar gemeente zien we de hoogste (relatieve) werkgelegenheidsgroei in Urk en Dronten. In deze gemeenten steeg het aantal werkzame personen met respectievelijk 7,4 en 5,3 procent. Meer details per gemeente zijn te vinden in het onderdeel 'Gemeentelijke kerngegevens'.

GROOT- EN DETAILHANDEL GENEREERT MEESTE TOEGEVOEGDE WAARDE, ENERGIEVOORZIENING EN BOUW STERKSTE GROEI

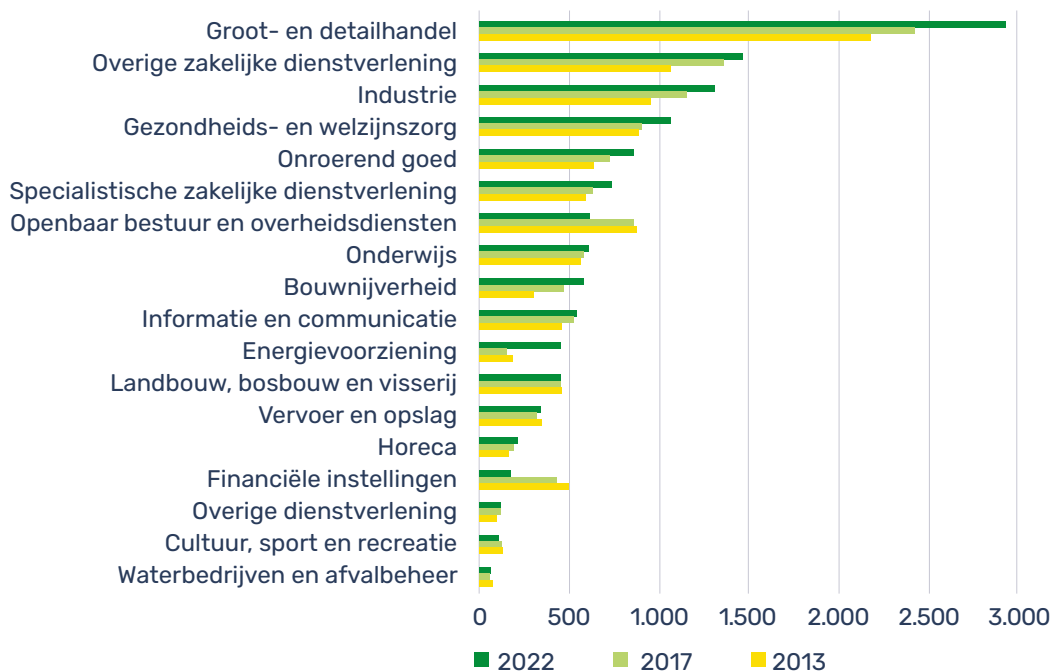
Als we de Flevolandse sectorale structuur en ontwikkeling uitdrukken in termen van toegevoegde waarde, dan zien we dat Groot- en detailhandel de grootste sector is – evenals wanneer we sectorgrootte uitdrukken in werkgelegenheid. In 2022 was de omvang van de toegevoegde waarde van de Flevolandse economie € 12,6 mld., gecorrigeerd voor inflatie (zie ook tekstkader 'Toegevoegde waarde (in constante prijzen)'). Daarvan kwam € 2,9 mld. voor rekening van de Groot- en detailhandel in Flevoland; voor ruim 23 procent van de totale toegevoegde waarde. Na deze sector volgen Overige zakelijke dienstverlening en Industrie met een omvang van respectievelijk € 1,5 mld. en € 1,3 mld. (in 2022).

Verder zien we in figuur 2.8 dat bij het merendeel van de sectoren sprake is van een vergroting van de toegevoegde waarde. Met name de sectoren Energievoorziening en Bouwnijverheid hebben in de periode 2013–2022 een bovengemiddeld sterke groei doorgemaakt, van respectievelijk 10,4 en 7,3 procent. Daartegenover staat een stevige daling van de omvang van de toegevoegde waarde in de sector Financiële instellingen: -10,9 procent.



FIGUUR 2.8 TOEGEVOEGDE WAARDE NAAR SECTOR, FLEVOLAND

In constante prijzen (x mln. euro); 2013, 2017, 2022**



* Vanwege de geringe omvang is de sector Delfstoffenwinning buiten beschouwing gelaten.

** Op moment van vervaardiging van deze monitor hadden we enkel de beschikking over sectorale toegevoegde waarde cijfers voor de jaren 2013, 2017 en 2022.

Bron: LISA, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

TOEGEVOEGDE WAARDE (IN CONSTATE PRIJZEN)

De gebruikte cijfers over toegevoegde waarde zijn vervaardigd door Stichting LISA. LISA verrijkt sinds een aantal jaren haar gegevens over vestigingen en werkgelegenheid met cijfers over productie en toegevoegde waarde. De toegevoegde waarde wordt bepaald door combinatie van gegevens uit het LISA-bestand en gegevens van het CBS.

Toegevoegde waarde is daarbij als volgt gedefinieerd: de waarde van alle geproduceerde goederen en diensten (de productiewaarde of output) minus de waarde van goederen en diensten die tijdens deze productie zijn opgebruikt (het intermediair verbruik). De output is gewaardeerd tegen basisprijzen, dit is de verkoopprijs exclusief de handels- en vervoersmarge en exclusief de afgedragen productgebonden belastingen en de ontvangen productgebonden subsidies. Het intermediair verbruik is gewaardeerd tegen aankoopwaarde exclusief niet-aftrekbare btw.

Inbegrepen is de toegevoegde waarde van alle in Nederland opererende bedrijfseenheden, dus ook degene die in buitenlandse handen zijn.

De cijfers die we presenteren zijn in constante prijzen. Oftewel: de waarde in constante prijzen is de waarde gecorrigeerd voor inflatie ten opzichte van een basisjaar, in dit geval 2015. Deze cijfers zijn geschikt om de ontwikkeling door de tijd in beeld te brengen. Verhoging van de prijzen als gevolg van inflatie wordt dan niet meegerekend in de getoonde ontwikkeling.



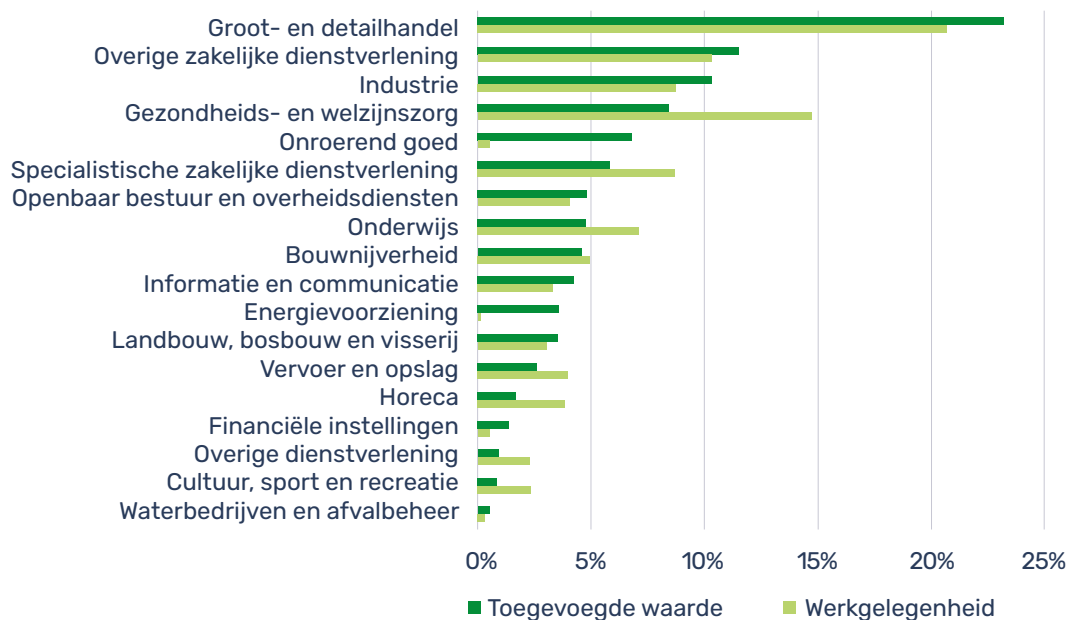
GROEI TOEGEVOEGDE WAARDE EN WERKGELEGENHEID VERGELEKEN

Figuur 2.9 maakt inzichtelijk welk aandeel iedere sector heeft in de totale toegevoegde waarde en werkgelegenheid van Flevoland. Uit dit figuur, wat feitelijk een combinatie is van figuren 2.7 en 2.8, kan worden opgemaakt dat met name dienstensectoren belangrijk zijn voor de economie van Flevoland. Wel is er een verschil in de manier waarop deze sectoren van belang zijn voor de regionale economie. Geredeneerd vanuit het verdienvermogen, ofwel het aandeel dat sectoren hebben in de regionale toegevoegde waarde, steken Groot- en detailhandel, Overige zakelijke diensten en Industrie boven de overige sectoren uit. In termen van werkgelegenheid leveren, naast wederom Groot- en detailhandel, de sectoren Gezondheids- en welzijnszorg en Overige zakelijke diensten de grootste bijdrage. Verder is te zien dat in sommige sectoren het verschil tussen het aandeel in de totale toegevoegde waarde en werkgelegenheid groot is.

Dit kan enerzijds duiden op een hoge verdiencapaciteit per werkzaam persoon (ofwel: arbeidsproductiviteit), waarbij sprake is van een relatief groot aandeel qua toegevoegde waarde en een relatief laag aandeel qua werkgelegenheid. Dit is onder andere het geval voor de sectoren Energievoorziening en Onroerend goed. Anderzijds, als er sprake is van een relatief laag aandeel qua toegevoegde waarde en een relatief hoog aandeel qua werkgelegenheid, dan duidt dit op sectoren met een sterk arbeidsintensief karakter en een doorgaans lagere verdiencapaciteit per persoon. Gezondheids- en welzijnszorg, Specialistische zakelijke diensten, Onderwijs en Horeca zijn hiervan typische voorbeelden. Maar ook een beeldbepalende sector als Vervoer en opslag kent een lage toegevoegde waarde in verhouding tot de arbeidsinzet in deze sector.

FIGUUR 2.9 VERDELING TOEGEVOEGDE WAARDE EN WERKGELEGENHEID NAAR SECTOR, FLEVOLAND

*Aandeel van sectoren in totale toegevoegde waarde en in totale werkgelegenheid in %; 2022**



* Vanwege de geringe omvang is de sector Delfstoffenwinning buiten beschouwing gelaten.

Bron: Vestigingenregister Flevoland, 2024 en LISA, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

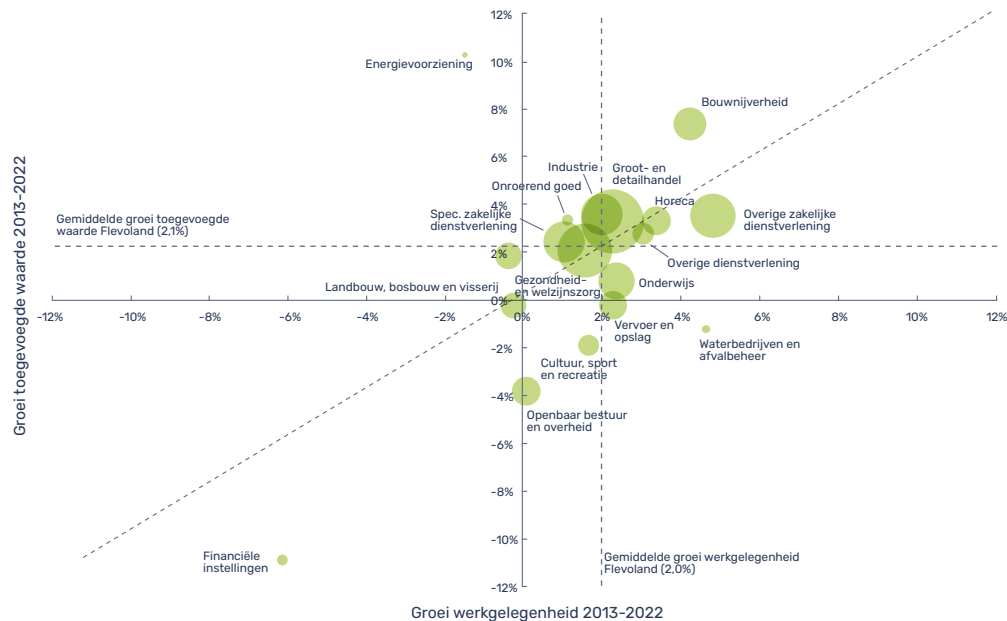
In welke sectoren groeide de productiviteit sneller dan gemiddeld in Flevoland? Om deze vraag te beantwoorden, kijken we voor sectoren in Flevoland naar de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, en hoe deze ontwikkelingen zich dit tot elkaar verhouden – oftewel, in welke mate de arbeidsproductiviteitsgroei is gegroeid. De groei van sectoren ten opzichte van het Flevoland-gemiddelde verklaart veranderingen in het relatieve belang van die sectoren. In figuur 2.10 zijn deze elementen weergegeven. De positie van de weergegeven sectoren ten opzichte van de 45-gradenlijn weerspiegelen de mate van groei van de arbeidsproductiviteit. Positionering boven de diagonaal betekent een hoger dan gemiddelde productiviteitsgroei per werknemer, onder de diagonaal een lager dan gemiddelde productiviteitsgroei per werknemer.

Zo is te zien dat de arbeidsproductiviteit in de sectoren Energievoorziening en Bouwnijverheid het hardst is toegenomen, blijkend uit de verticale afstand tot de 45-gradenlijn. Maar achter de hoge productiviteitsgroei van deze sectoren gaan verschillende ontwikkelingen schuil. Over de periode 2013–2022 kende Bouwnijverheid een bovengemiddeld hoge gemiddelde jaarlijkse groei in toegevoegde waarde. Deze groei is voortgebracht met een verhoudingsgewijs kleine groei aan arbeidsinzet. Dit heeft geresulteerd in een hogere productiviteitsgroei dan gemiddeld voor Flevoland. Overigens zagen we in figuur 2.9 dat de verdien capaciteit per werknemer in deze sector op zichzelf relatief laag is; ten opzichte van het aandeel



FIGUUR 2.10 ONTWIKKELING TOEGEVOEGDE WAARDE EN WERKGELEGENHEID NAAR SECTOR, FLEVOLAND

Gemiddelde jaarlijkse groei toegevoegde waarde (verticale as) en werkgelegenheid (horizontale as) in %, 2013–2022; aantal werkzame personen per sector (SBI) (grootte bol), 2022*. **



* De 45-gradenlijn symboliseert de gemiddelde groei van arbeidsproductiviteit in Flevoland. Sectoren boven (onder) deze diagonaal hadden een hogere (lagere) arbeidsproductiviteitsgroei dan het Flevolandse gemiddelde.

** Vanwege de geringe omvang is de sector Delfstoffenwinning buiten beschouwing gelaten.

Bron: Vestigingenregister Flevoland, 2024 en LISA, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

werkgelegenheid is het aandeel toegevoegde waarde relatief laag. In de sector Energievoorziening blijkt de productiviteitsgroei nog groter te zijn (blijkend uit de grote verticale afstand tot de 45-gradenlijn). Terwijl de toegevoegde waarde bovengemiddeld groeide, is de arbeidsinzet daarentegen gedaald: met minder mensen is meer geproduceerd. Er is sprake van een grote toename in verdiencapaciteit per werknemer. Een soortgelijke ontwikkeling is te zien in de ICT. De arbeidsinzet is afgenomen, maar de toegevoegde waarde is gegroeid – ondanks dat de gemiddelde jaarlijkse groei onder het Flevolandse gemiddelde lag. Bij de overige sectoren boven de diagonaal was er sprake van groei in toegevoegde waarde met tegelijkertijd een in verhouding minder grote groei in werkgelegenheid.

Onder de 45-gradenlijn zijn hoofdzakelijk dienstverlenende sectoren te vinden. Het gaat om

veelal arbeidsintensieve sectoren waar maar weinig productiviteitswinst valt te behalen, zoals in de sectoren Onderwijs, Horeca en Cultuur, sport en recreatie. We zien wel groei qua werkgelegenheid maar niet of nauwelijks in toegevoegde waarde. Dit is ook duidelijk zichtbaar bij de sector Overige zakelijke dienstverlening. Het betreft hier diensten als beveiliging, uitzendwerk, schoonmaak en management- en organisatieadvies. Met een gemiddelde jaarlijkse banengroei van 4,8 procent is deze sector het hardst gegroeid qua werkgelegenheid. Daar staat echter tegenover een verhoudingsgewijs bescheiden groei van de toegevoegde waarde van 3,5 procent. Het maakt dat de groei van de productiviteit per werknemer lager is dan het Flevoland-gemiddelde.

Maar de sector die in Flevoland het sterkst afwijkt van de gemiddelde arbeidsproductiviteitsgroei, onder de diagonaal, is Financiële instellingen.



Tussen 2013 en 2022 is de toegevoegde waarde jaarlijks met gemiddeld 10,9 procent gedaald en de werkgelegenheid jaarlijks met gemiddeld 6,1 procent. Ook zien we bij de agrarische sector een lagere groei van de productiviteit per werknemer dan gemiddeld in Flevoland. Dit is het resultaat van een gemiddelde jaarlijkse daling van de toegevoegde waarde van 0,2 procent en een tegelijkertijd iets sterkere daling van de werkgelegenheid (-0,3 procent). Daarbij hebben we in hoofdstuk 2.1 gezien dat het arbeidsproductiviteitsniveau van de landbouw in Flevoland hoger ligt dan gemiddeld in de landbouwsector elders in Nederland.

2.3 BEDRIJVENDYNAMIEK

Aan de hand van cijfers over aantallen en soorten vestigingen in Flevoland geven we een indruk van de aard en ontwikkeling van de bedrijvensvoorraad in de regio. De dynamiek van bedrijfsvestigingen geeft een indruk van de vitaliteit en het verander- en aanpassingsvermogen van de regionale economie.

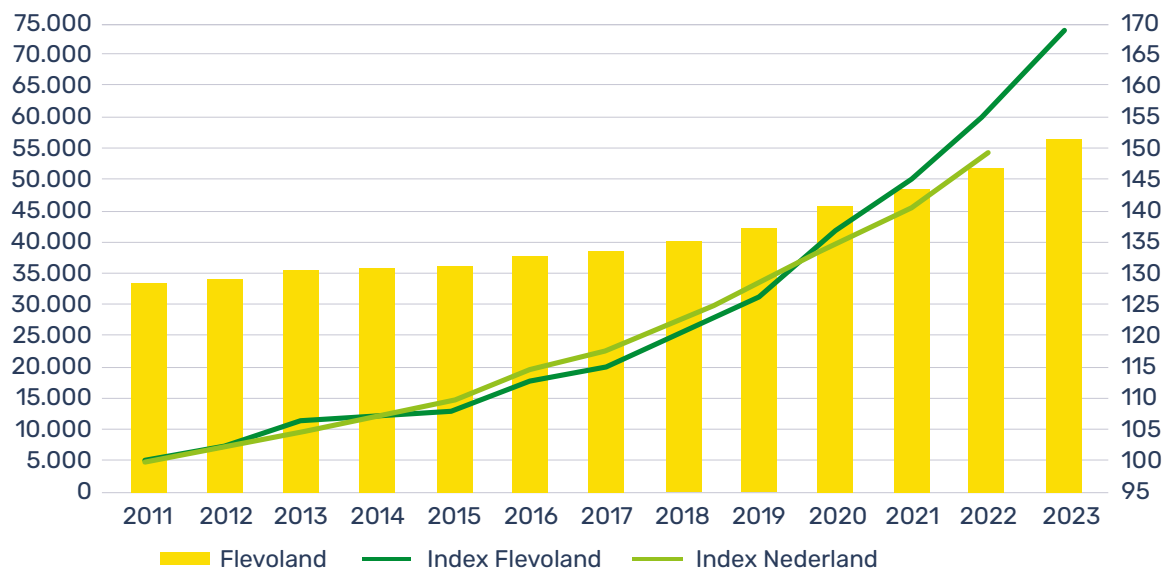
GROEI AANTAL BEDRIJFSVESTIGINGEN VERSNELT

In april 2023 telde Flevoland in totaal 56.270 bedrijfsvestigingen. Het aantal vestigingen was per saldo 8,5 procent hoger dan een jaar eerder (+4.430). De versnelling van de groei van het aantal vestigingen zet zich daarmee verder voort. Voor deze editie van de Flevoland Monitor beschikken we niet over landelijke gegevens over aantallen vestigingen voor 2023, maar de cijfers uit recente voorgaande jaren laten zien dat

de Flevolandse vestigingsvoorraad zich bovendien sterker ontwikkelt dan landelijk. Vanaf 2019 overtreffen de groeicijfers van Flevoland elk jaar in ruime mate het landelijk gemiddelde. Uiteindelijk is over langere periode, van 2011 tot en met 2022, het aantal bedrijfsvestigingen in Flevoland per saldo met 55,5 procent toegenomen (en met 68,8 procent tot en met 2023). In dezelfde periode bedroeg in Nederland als geheel de toename 49,6 procent.

FIGUUR 2.11 ONTWIKKELING BEDRIJFSVESTIGINGEN, FLEVOLAND EN NEDERLAND

In absolute aantallen (balken en linker as) en Index 2011=100 (lijnen en rechter as); 2011–2023 (peilmoment 1 april)*



* Op moment van vervaardiging van de monitor was 2022 het meest recente jaar waarvoor gegevens over aantallen bedrijfsvestigingen op landelijk niveau beschikbaar waren.

Bron: Vestigingenregister Flevoland, 2024 en LISA, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).¹⁷

¹⁷ De gegevens afkomstig van het provinciale vestigingen- en werkgelegenheidsregister, die jaarlijks nieuw worden uitgebracht, zijn van voorlopige aard. Gevolg hiervan is dat vestigingen- en werkgelegenheidscijfers uit eerdere jaren, gepubliceerd in de voorgaande editie van de monitor, eventueel afwijken van de cijfers in deze editie.

MEER OPRICHTINGEN DAN OPHEFFINGEN, VERSCHIL WORDT KLEINER

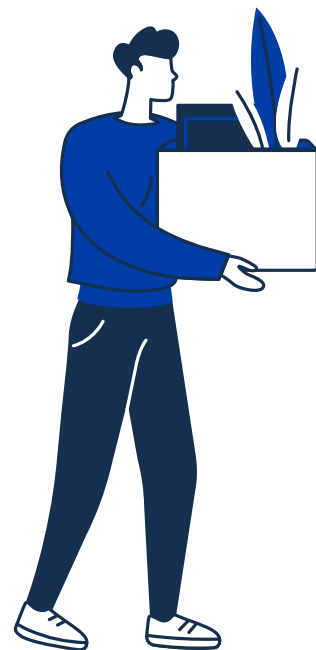
Achter de groei van het aantal bedrijfsvestigingen gaat een dynamiek van oprichtingen en opheffingen schuil. Gegevens van de Kamer van Koophandel (KvK) over aantallen geregistreerde gestarte en gestopte vestigingen per jaar stellen ons in staat een indruk te krijgen van recente ontwikkelingen op regioniveau.¹⁸ Het blijkt dat over het gehele jaar 2023 in Flevoland in totaal 8.090 vestigingen (inclusief eenmanszaken) nieuw werden opgericht. Dit komt neer op 185 bedrijfsvestigingen per 10.000 inwoners, twee meer dan een jaar eerder. Landelijk lag het aantal oprichtingen op 157 per 10.000 inwoners, een gemiddelde toename van één vestiging ten opzichte van een jaar eerder. Landelijk lag het aantal oprichtingen op 157 per 10.000 inwoners, een gemiddelde toename van één vestiging ten opzichte van een jaar eerder.



¹⁸ De cijfers over oprichtingen en opheffingen zijn zogeheten stroomgegevens: aantallen in een bepaalde periode, in dit geval een kalenderjaar. De totaalcijfers van het aantal bedrijfsvestigingen (figuur 2.11) zijn zogeheten standgegevens: aantallen vestigingen op een bepaald moment (1 april van een jaar). Dit maakt dat vergelijking van de (saldi van de) cijfers niet mogelijk is.

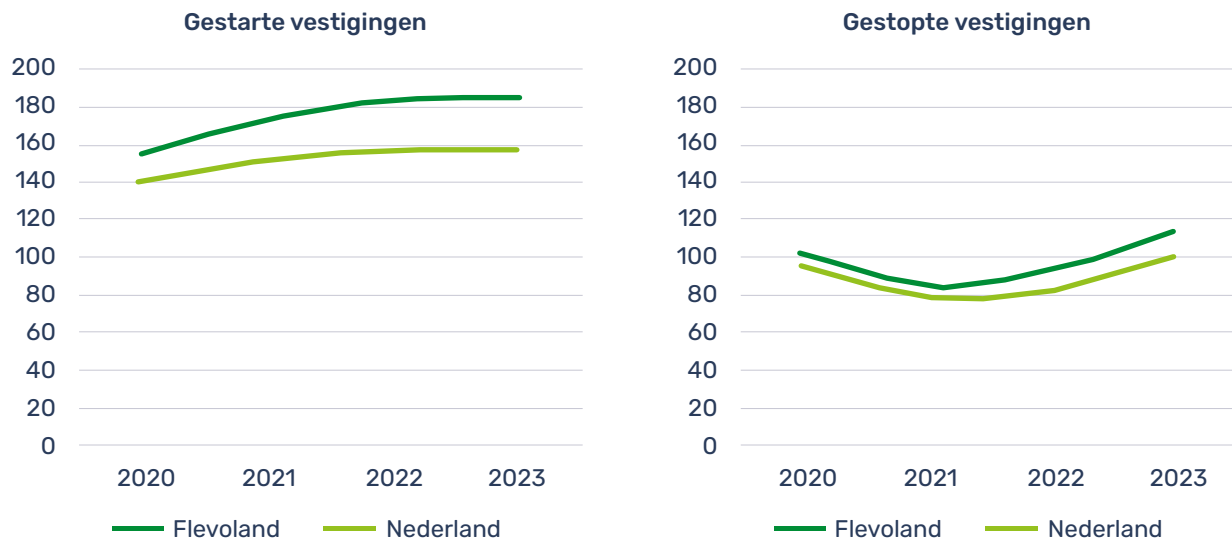
Het beeld komt naar voren dat zowel in Flevoland als landelijk de groei van het aantal nieuw gestarte vestigingen aan het afvlakken is. Desondanks ligt het niveau van gestarte vestigingen in Flevoland aanzienlijk hoger dan landelijk.

Tegenover het relatief hoge aantal startende bedrijven in Flevoland staat een relatief hoog aantal bedrijven dat jaarlijks stopt. Over het gehele jaar 2023 werden in Flevoland in totaal 4.909 vestigingen opgeheven; 114 vestigingen per 10.000 inwoners. Op landelijk niveau zijn 101 vestigingen per 10.000 inwoners gestopt in 2023. Hoewel het aantal starters hoger is dan het aantal stoppers, zien we dat het aantal stoppers duidelijk harder toeneemt dan het aantal starters; een signaal van een afkoelende economie.



FIGUUR 2.12 STARTENDE EN STOPPENDE BEDRIJFSVESTIGINGEN, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Aantal startende en stoppende bedrijfsvestigingen per 10.000 inwoners; 2020–2023



Bron: KvK, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Een (klein) deel van de opheffingen heeft een faillissement als oorzaak. De ontwikkeling van het aantal faillissementen biedt een belangrijke graadmeter voor de financiële situatie van het bedrijfsleven. In figuur 2.13 zien we dat sinds 2019 het aantal faillissementen flink is afgenomen in zowel Flevoland als in geheel Nederland. En ondanks de coronacrisis en dankzij de massale steunpakketten voor bedrijven, nam ook tussen 2020 en 2021 het aantal faillissementen verder af. Een keerzijde van deze overheidssteun is echter de dempende werking op de bedrijvendynamiek. Een aantal bedrijven dat door de steun actief is gebleven zou zonder de steun mogelijk failliet zijn gegaan en ruimte hebben geboden voor nieuwe, mogelijk productievere activiteiten.

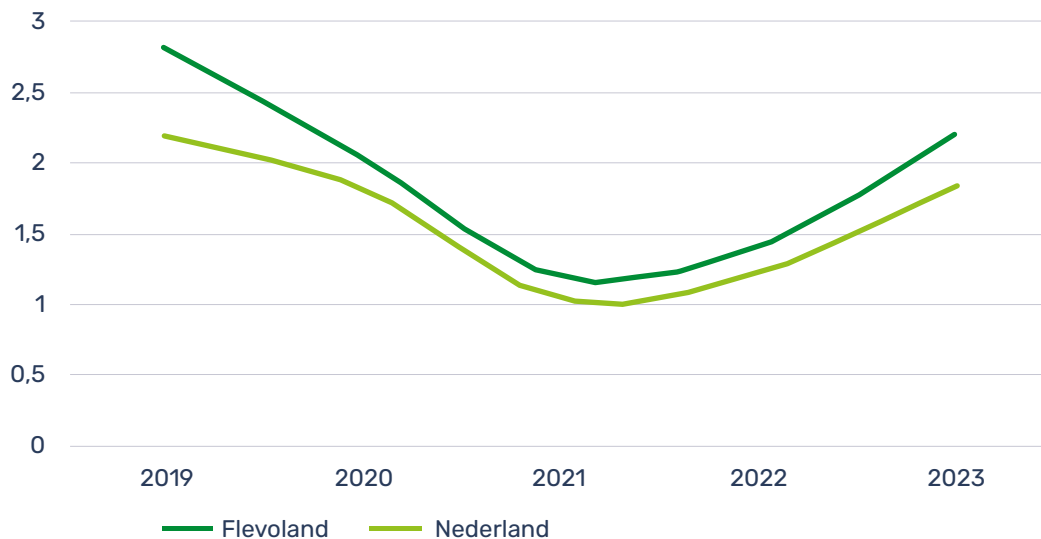
Maar vanaf 2022 lijkt er een kentering te komen in de ontwikkeling. Toen begon het aantal faillissementen voorzichtig toe te nemen en in 2023 zette deze

ontwikkeling versterkt door. In heel 2022 waren er in Flevoland 61 faillissementen, zo'n 1,4 faillissementen per 10.000 inwoners. In 2023 is dit opgelopen tot 98 bedrijven die op de fles gingen (2,2 per 10.000 inwoners); een toename van 60,7 procent. Landelijk was de toename van het aantal faillissement minder groot, namelijk 52,9 procent. Ook gingen de afgelopen jaren verhoudingsgewijs minder bedrijven failliet in Nederland dan in Flevoland. Toch lijkt de stapeling van problemen, zoals coronaschulden en de kostencrisis, steeds meer bedrijven uiteindelijk teveel geworden. Aan de andere kant: het aantal bedrijfsbeëindigingen ten gevolge van een faillissement is nog altijd lager dan voor de coronapandemie.



FIGUUR 2.13 FAILLISSEMENTEN, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Aantal failliet verklaarde bedrijfsvestigingen per 10.000 inwoners; 2019–2023



Bron: KvK, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

EENMANSZAKEN BELANGRIJKSTE DRIJFKRACHT GROEI AANTAL VESTIGINGEN, AFNEMENDE AANDEEL MKB

De toename van het aantal vestigingen in Flevoland is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de ontwikkeling van het aantal eenmanszaken (vestigingen met één werkzame persoon, waaronder zelfstandigen en zzp'ers). In april 2023 telde Flevoland 42.650 eenmanszaken. Dit waren er 4.480 meer dan in 2022, een toename van 11,7 procent. Eveneens groeide het aantal vestigingen in de grootteklassen 10 tot 49 en 50 tot 199 werkzame personen, met respectievelijk 2,3 en 6,5 procent. Het aantal microvestigingen (2 tot 9 werkzame personen) nam daarentegen af (-1,2 procent), terwijl het aantal grootbedrijven (200 en meer werkzame personen) per saldo onveranderd bleef.

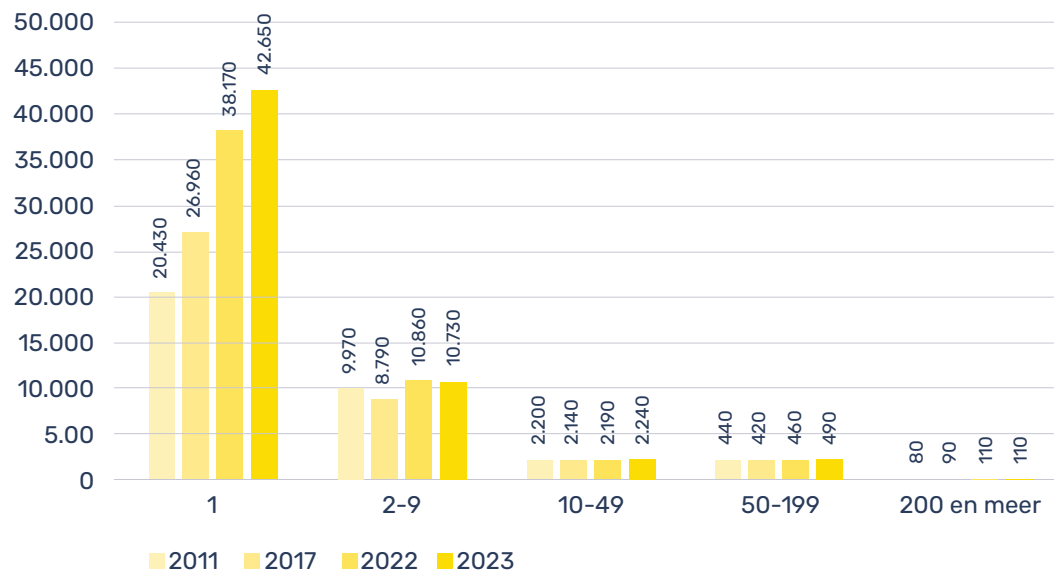
Met een toename van ruim 22.000 vestigingen tussen 2011 en 2023 is het aantal eenmanszaken in Flevoland meer dan verdubbeld (+109 procent). Deze ontwikkeling weerspiegelt

de tendens van toenemende flexibilisering van de economie: minder personen in loondienst en meer zelfstandigen die flexibel in te huren zijn. Bovendien hangt de groei samen met de krapte op de arbeidsmarkt. In toenemende mate wordt de keuze gemaakt om als zelfstandige aan de slag te gaan in plaats van als werknemer in loondienst (te blijven); er is voldoende werk en mede door fiscale regelingen is de vergoeding doorgaans hoger dan wanneer werkzaam in loondienst.

Verder nam het aantal microvestigingen in de periode 2011–2023 met 760 toe (+7,6 procent). Het aantal overige mkb-bedrijven groeide op de langere termijn met achtereenvolgens 1,8 procent (10 tot 49 werkzame personen) en 11,4 procent (50 tot 199 werkzame personen). Het aantal grootbedrijven nam per saldo toe met 30, een groei van 37,5 procent.

FIGUUR 2.14 SAMENSTELLING VESTIGINGENBESTAND NAAR GROOTTEKLASSE, FLEVOLAND

In aantallen bedrijfsvestigingen; 2011, 2017, 2022 en 2023 (peilmoment 1 april)*



* Afgerond op dichtstbijzijnde tiental.

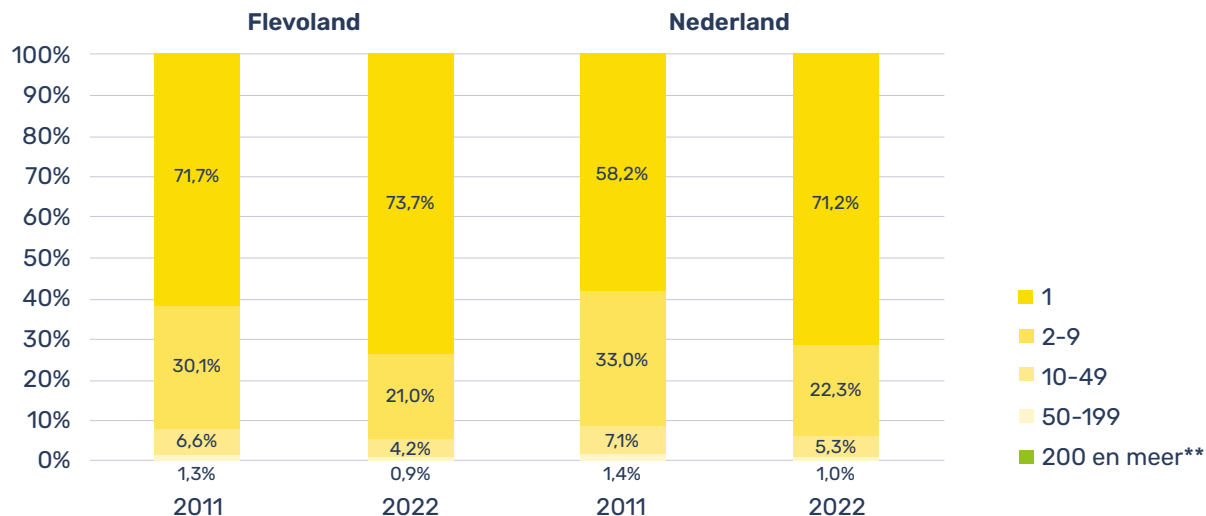
Bron: Vestigingenregister Flevoland, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Als we vervolgens de aandelen van de verschillende grootteklassen in Flevoland afzetten tegen de landelijke verdeling, dan blijken de aandelen eenmanszaken in Flevoland en Nederland als geheel elkaar weinig te ontlopen (zie figuur 2.15). Om Flevoland en Nederland met elkaar te kunnen vergelijken hebben we 2022 als meest recente jaar genomen. Dan blijkt dat in 2011 61,7 procent van de bedrijven gevestigd in Flevoland een eenmanszaak was. In 2022 is dit opgelopen tot 73,7 procent (75,9 procent in 2023). In Nederland als geheel ontwikkelde het aandeel eenmanszaken zich in de dezelfde periode van 58,2 procent naar 71,2 procent. Daarnaast zien we, hoewel in absolute zin het aantal mkb-bedrijven is gegroeid, dat het aandeel mkb-bedrijven afneemt.

Dit is zowel in Flevoland als landelijk het geval. In 2022 behoorde 26,1 procent van de bedrijfsvestigingen in Flevoland tot het mkb, terwijl dit in 2011 nog 38,1 procent was (in dit geval de bedrijven met een omvang van 2 tot en met 199 werknemers). En in 2023 is het aandeel mkb-bedrijven 23,9 procent. Landelijk is het aandeel mkb-bedrijven in de periode 2011–2022 gedaald van 41,4 naar 28,6 procent. Het aandeel grootbedrijven (200 en meer werkzame personen) is al jaren vrij stabiel. In zowel Flevoland als Nederland bedroegen de aandelen in 2011 en 2022 respectievelijk 0,3 en 0,2 procent.

FIGUUR 2.15 VERDELING VESTIGINGENBESTAND NAAR GROOTTEKLASSE, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Aandelen grootteklassen in %; 2011 en 2022 (peilmoment 1 april)*



*Op moment van vervaardiging van de monitor was 2022 het meest recente jaar waarvoor gegevens over aantallen bedrijfsvestigingen op landelijk niveau beschikbaar waren. Dit maakt dat we voor zuivere vergelijking tussen de regionale en landelijke cijfers 2022 als meest recente jaar presenteren.

** Omwille van de leesbaarheid van de figuur zijn de aandelen van bedrijfsvestigingen met 200 en meer werkzame personen niet weergegeven. In Flevoland en Nederland was het aandeel voor 2011 en 2022 respectievelijk 0,3 en 0,2 procent.

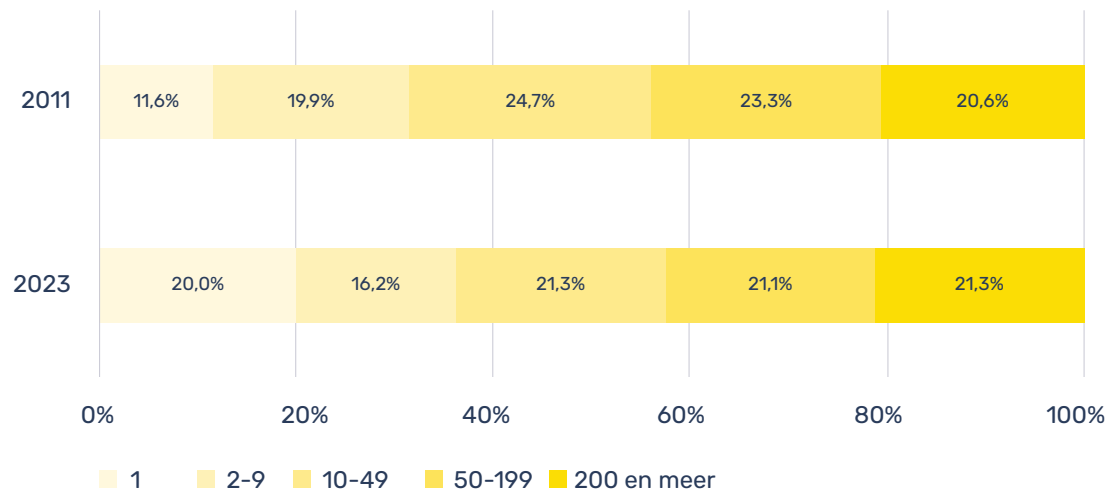
Bron: Vestigingenregister Flevoland, 2024 en LISA, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

We zagen dat veruit het grootste deel van het regionale vestigingenbestand bestaat uit eenmanszaken (75,9 procent van het aantal vestigingen in 2023), terwijl hiermee vergeleken het belang van eenmanszaken als werkverschaffer relatief bescheiden is (20,0 procent van het aantal banen in 2023). De meeste banen zijn te vinden in het mkb. Het mkb (bedrijven met een omvang van 2 tot en met 199 werknemers) vertegenwoordigde in 2023 bij elkaar 23,9 procent van het totaal aantal bedrijven en was tegelijkertijd goed voor 58,7 procent van het totaal aantal banen in Flevoland. Dit is echter aanzienlijk lager dan in 2011, toen dit aandeel op 67,8 procent lag. Daarnaast zorgden de 110 grootbedrijven (bedrijven en instellingen met 200 en meer werknemers) voor ruim een vijfde van de totale werkgelegenheid. Ten opzichte van 2011 is het aandeel personen werkzaam bij een grootbedrijf met 0,7 procentpunt toegenomen.



FIGUUR 2.16 VERDELING WERKZAME PERSONEN NAAR GROOTTEKLASSE, FLEVOLAND

Aandelen werkzame personen naar grootteklasse bedrijfsvestiging waarin werkzaam in %; 2011 en 2023 (peilmoment 1 april)



Bron: Vestigingenregister Flevoland, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

ROGIER AALDERS

'INCLUSIVITEIT ALS MOTOR VOOR BREDE WELVAART'

'Geld maakt niet gelukkig, zeggen mensen weleens. En dat lijkt te kloppen, als we analyses van de brede welvaart in Nederland erbij pakken. Een beleid dat focust op economische groei, leidt tot milieuproblemen, woningtekort, arbeidsmarktknelpunten en toenemende ongelijkheid', zegt regionaal econoom Rogier Aalders van RaboResearch. Flevoland loopt daarin gelijk met de rest van Nederland. 'Welvaart heeft balans nodig,' zegt hij. 'Waar iets bij komt, gaat ergens anders iets vanaf.'

Rogier Aalders van RaboResearch is gespecialiseerd in onderzoek naar brede welvaart, de huizenmarkt en regionale economische verschillen. Hij is betrokken bij deze uitgave door in te zoomen op brede welvaart. 'We kijken verder dan economische groei, door ook zaken als huisvesting, gezondheid, sociale contacten, geluk, veiligheid, een schone omgeving, baanzekerheid, inkomen en persoonlijke ontwikkeling in één cijfer te vatten. Het is duidelijk dat deze dimensies onderdeel zijn van een welvarend leven. Bovendien zijn ze met elkaar verweven.'

OBJECTIEVE EN SUBJECTIEVE DATA

Maar hoe meet je zoiets als geluk? 'We meten op twee manieren,' legt Rogier uit. 'Ten eerste door samen met Universiteit Utrecht objectieve data te verzamelen: cijfers. Daarnaast voeren we jaarlijks een enquête uit onder ongeveer 10.000 Nederlanders om hun welvaart te beoordelen. We vragen bijvoorbeeld hoe zeker mensen zijn van hun baan op een schaal van 1 tot 7. Dit levert waardevolle inzichten op uit persoonlijke (subjectieve) beoordelingen. Zo kunnen we bijvoorbeeld de invloed van leeftijd, inkomen of opleidingsniveau op brede welvaart te meten. We doen dit nu vijf jaar, en beschikken inmiddels over een gigantische berg 'microdata', die ons helpt de nuances van welvaart in Nederland te begrijpen. Het helpt met het krijgen van een volledig beeld van hoe we ervoor staan als samenleving.'



DWARSVERBANDEN EN AFWEGINGEN

De econoom legt het uit aan de hand van een voorbeeld: 'Stel, ik krijg een andere baan aangeboden. Op het eerste gezicht een geweldige kans: meer salaris en een stap omhoog op de carrière ladder. Maar laten we alle aspecten tegen elkaar afwegen. Ik moet bijvoorbeeld verder reizen voor deze job. Dit heeft niet alleen invloed op mijn dagelijkse routine, maar vermindert ook de tijd die ik thuis doorbreng met mijn gezin. Mijn werk-privé balans komt onder druk te staan. Het kan zijn dat ik minder tijd overhoud voor sporten, wat mijn gezondheid kan beïnvloeden. Aan de andere kant, biedt de nieuwe baan de mogelijkheid om te verhuizen naar een mooiere woonomgeving, wat weer positief kan zijn

voor het welzijn van mijn gezin.' Rogier voegt toe dat we dergelijke afwegingen vaak op persoonlijk of gezinsniveau maken, gebaseerd op deze soort van ruilhandel. Echter, benadrukt hij, zulke afwegingen worden nog te weinig gemaakt bij beleidsbeslissingen op het niveau van gemeenten, regio's, of het hele land.

**'WELVAART HEEFT
BALANS NODIG, WAAR
IETS BIJ KOMT, GAAT
ERGENS ANDERS
IETS VANAF.'**

FOCUS OP BALANS

‘De nadruk van een beleid op economische groei leidde tot milieuproblemen, woningtekort, arbeidsmarktknelpunten en toenemende ongelijkheid. Er is nu een roep om een economie die beter in balans is met brede welvaart, wat een transitie vereist van bedrijven naar meer maatschappelijk verantwoord ondernemen.’

‘Denk aan circulair ondernemen en aandacht voor productieprocessen en biodiversiteit. Niet meegaan in deze verandering riskeert de toekomstbestendigheid van bedrijven, terwijl de markt en overheid duurzaamheid en sociale inclusie steeds meer eisen. Tegelijkertijd moeten bedrijven financieel gezond blijven, waarbij een balans tussen duurzaamheid en winstgevendheid essentieel is. Het vinden van een balans is essentieel, dus we moeten oppassen dat we niet naar een van beide kanten doorslaan.’

RIPPLE-EFFECT

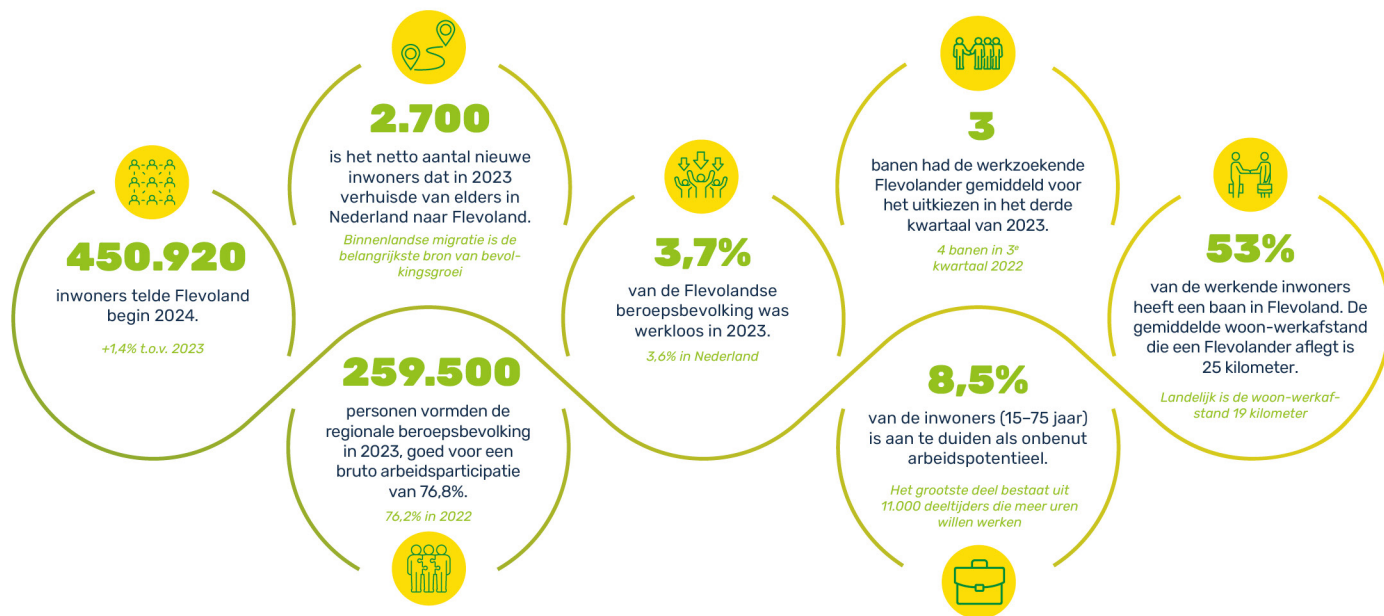
Omdat alle dimensies van brede welvaart samenhangen, zijn ripple-effecten mogelijk. En daar liggen volgens Rogier de kansen: 'Het is mogelijk om door één verandering te maken, iemand weer te laten stijgen in welvaart. Bijvoorbeeld door iemand aan te nemen met een lichamelijke beperking. Mensen met een beperking ervaren vaker een mindere brede welvaart, doordat ze minder inkomen hebben, soms minder sociale contacten hebben en ook zijn ze minder vaak tevreden met hun woning.

Een baan kan het verschil maken, op allerlei dimensies. Als meer bedrijven een inclusief aannamebeleid gaan hanteren, snijdt het mes aan twee kanten omdat dan minder mensen beroep doen op een uitkering. Zo rimpelen de positieve effecten door.

The background features a large, stylized green shape on the left side, resembling a thick letter 'E' or a bracket. The rest of the background is a solid yellow color. The text is positioned on the right side, overlapping the yellow background.

HOOFDSTUK 3 **BEVOLKING & ARBEIDSMARKT**

BEVOLKING & ARBEIDSMARKT IN HET KORT



3.1 INWONERS

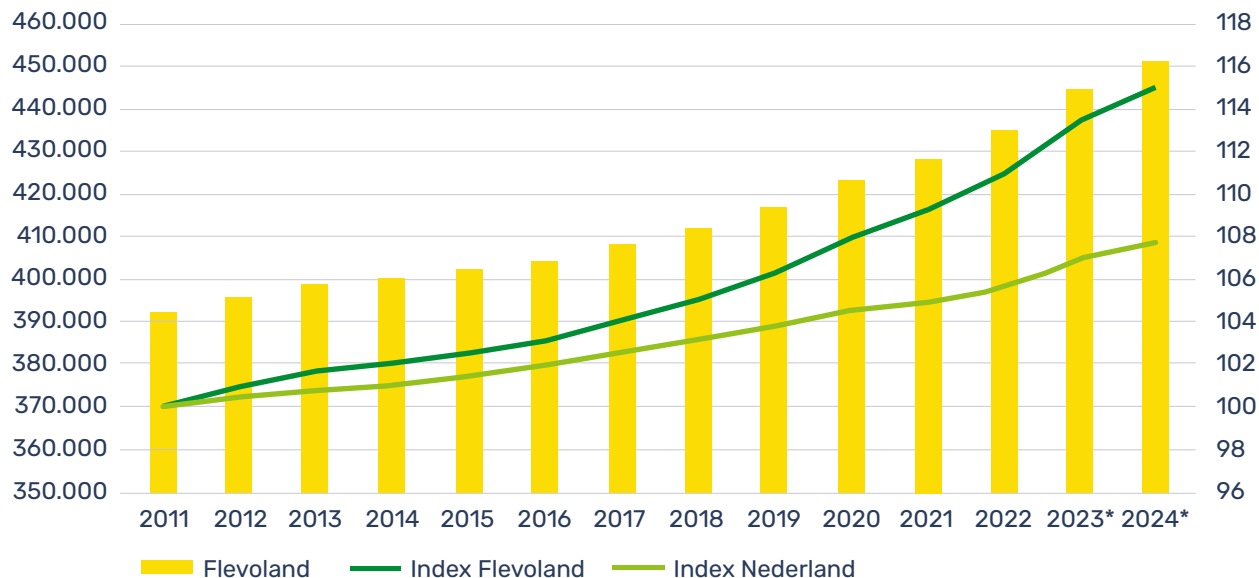
Demografie is onder andere van invloed op de vraag naar publieke voorzieningen, economische ontwikkeling en arbeidsmarkt, en op de inrichting van de fysieke leefomgeving. De regionale bevolking vormt tevens de basis van het regionale arbeidsaanbod. Bovendien geven ontwikkelingen in bevolkingsomvang onder meer uitdrukking aan de aantrekkingskracht van een plek als woon- en werklocatie. Aan de hand van nationale en regionale bevolkingscijfers geven we een indruk van de aard en omvang van de Flevolandse bevolkingsontwikkeling. Zo kijken we onder meer naar de componenten waaruit de ontwikkeling is samengesteld, naar de ruimtelijke spreiding en naar de leeftijdsopbouw.

INWONERTAL BLIJFT BOVENGEMIDDELD HARD GROEIEN, TERUGLOOP BUITENLANDS MIGRATIESALDO

Aan het begin van 2024 telden de zes Flevolandse gemeenten tezamen 450.920 inwoners. Dat zijn er 6.219 meer dan een jaar eerder: een groei van 1,4 procent tegenover 0,6 procent landelijk. Hoewel de groei in 2023 licht is afgevlakt, past deze ontwikkeling in het beeld van een provincie waarvan de bevolking al geruime tijd harder groeit dan landelijk. Over de periode 2011–2023 bedroeg de Flevolandse bevolkingsgroei 15,0 procent, terwijl de groei van de totale Nederlandse bevolking 7,8 procent was. Hielden de Flevolandse en landelijke bevolkingsontwikkeling tot en met 2016 nog enigszins gelijke tred, daarna zijn de ontwikkelpaden steeds verder uit elkaar gaan lopen en overtrof de Flevolandse bevolkingsgroei in toenemende mate de landelijke groei.

FIGUUR 3.1 BEVOLKINGSONTWIKKELING, FLEVOLAND EN NEDERLAND

In aantallen inwoners (balken en linker as) en Index 2011=100 (lijnen en rechter as); 2011–2024 (peilmoment 1 januari)



* Voorlopige cijfers

Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Voor een uitgebreide bespreking van de ontwikkeling van de bevolking na 2023, de bevolkingsprognose tot 2050, verwijzen we naar de Flevoland Monitor 2023.¹⁹ Daarin hebben we eerder de meest recente lange termijn regionale bevolkingsprognose behandeld, daterend van juli 2022. Om de drie jaar worden nieuwe prognoses vastgesteld; in 2025 verschijnt er opnieuw een regionale prognose.²⁰ Op basis van de beschikbare cijfers blijkt dat de bevolking van Flevoland per saldo met ongeveer 25 procent zal toenemen tussen 2024 en 2050. Dan zal Flevoland naar verwachting 557.000 inwoners tellen tegenover de ruim 450.000 inwoners begin 2024.²¹ Op landelijk niveau zal de bevolkingsomvang minder hard toenemen.

De Nederlandse bevolking zal tot 2050 naar verwachting met bijna 10 procent toenemen. Nederland zal dan circa 19,6 miljoen inwoners tellen, waarvan 2,8 procent in Flevoland woonachtig zal zijn. Begin 2024 is dat nog 2,5 procent.

Als we nader inzoomen op de ontwikkeling van de bevolking dan kijken we in eerste instantie naar twee factoren. Ten eerste het natuurlijk verloop, het saldo tussen geboorte en sterfte. De tweede factor is de migratie, oftewel verhuizingen vanuit en naar Flevoland, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen binnenlandse en buitenlandse migratie.

¹⁹ De Vor, F. e.a. (2023). Flevoland Monitor 2023. Hogeschool Windesheim. Beschikbaar via: <https://economicboardflevoland.nl/>.

²⁰ We baseren de lange termijn bevolkingsprognose op cijfers van de PBL/CBS Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2022. Deze regionale prognoses worden om de drie jaar opnieuw vastgesteld, de nieuwe editie verschijnt in 2025. Meer informatie is beschikbaar via: <https://themasites.pbl.nl/o/regionale-bevolkingsprognose/>.

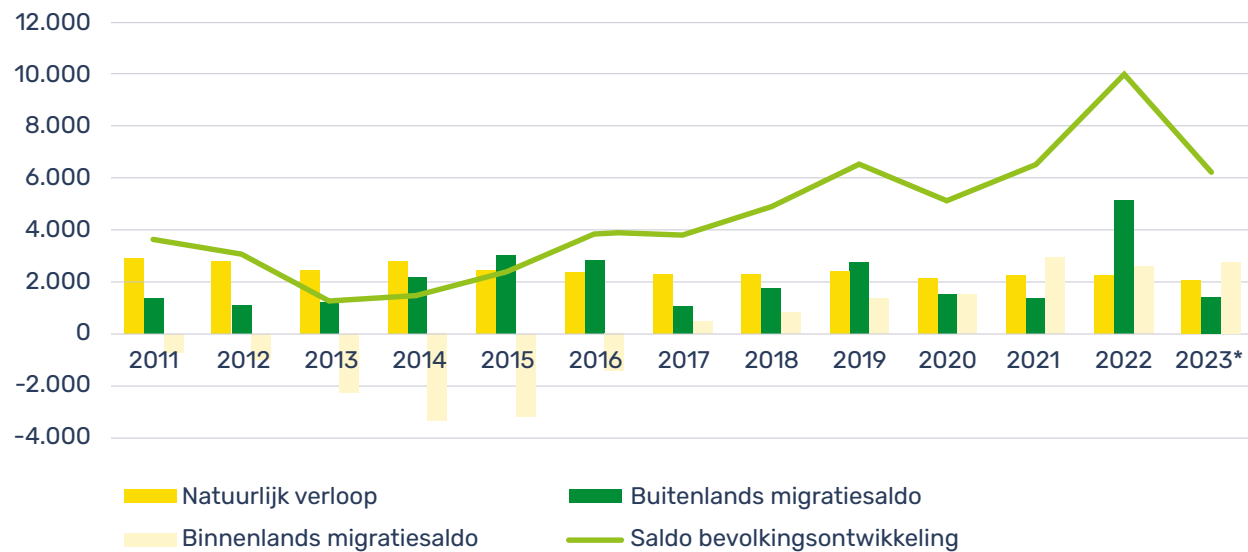
²¹ Aan de gebruikte regionale bevolkingsprognose van het PBL en CBS liggen veronderstellingen ten grondslag over ontwikkelingen in de geboorte, sterfte, buitenlandse en binnenlandse migratie, netto toename van de woningvoorraad en overgangen tussen huishoudensposities. Belangrijke reden om gebruik te maken van deze prognose is de zuiverheid van vergelijking met de prognoses op landelijk niveau: de prognose voor de landelijke bevolkingsontwikkeling is op dezelfde methodiek en onderliggende veronderstellingen gebaseerd (Projecting population Events At the Regional Level (PEARL)). Gevolg van deze keuze is dat de bevolkingsprognose gepresenteerd in deze monitor afwijkt van de prognose die gemaakt is door het team Onderzoek en Beleidsinformatie van Provincie Flevoland. De provincie maakt namelijk gebruik van het Gemeentelijke Bevolkingsprognose Model, waarvan de gemeentelijke woningbouwplannen een belangrijke basis zijn (zie: www.feitelijkflevoland.nl). Uitgaande van het midden-scenario van de provincie, levert dit voor 2050 een inwoneraantal van 643.000 op – een prognose die onder andere ook terugkomt in de Strategische Agenda Flevoland. Dit wijkt af van de PBL/CBS-prognose die uitkomt op 557.000 inwoners.

Een constante in de Flevolandse bevolkingsgroei is het natuurlijk verloop. In 2023 overtrof het jaarlijkse aantal geboorten het aantal sterfgevallen met 2.049. Toch neemt het belang van het natuurlijk verloop als component van bevolkingsgroei langzaam af. Het geboortesaldo in 2023 is bijna 900 personen lager dan in 2011. Bijna tegenovergesteld is het verloop van de ontwikkeling van de binnenlandse migratie. Tot 2016 was er zelfs sprake van een vertrekoverschot, maar vanaf 2017 is het binnenlandse migratiesaldo in toenemende mate positief. Vanaf dan verhuisden ieder jaar meer mensen vanuit elders in het land naar Flevoland dan dat er vertrokken. In 2023 overtreft het aantal nieuwgevestigden het aantal vertrekkers met ruim 2.700.

Daarnaast heeft Flevoland een doorlopend buitenlands migratieoverschot. Jaarlijks vestigen er zich meer mensen vanuit het buitenland, dan dat er mensen – vanuit Flevoland – emigreren naar het buitenland. Na het hoge buitenlandse migratiesaldo in het jaar 2022, veroorzaakt door de sterk toegenomen instroom van vluchtelingen vanuit vooral Oekraïne, is in 2023 het saldo teruggeveerd naar ruim 1.400 personen.

FIGUUR 3.2 SAMENSTELLING BEVOLKINGSONTWIKKELING, FLEVOLAND

In aantallen personen; 2011-2023



* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

BEVOLKINGSGROEI CONCENTREERT ZICH IN ALMERE

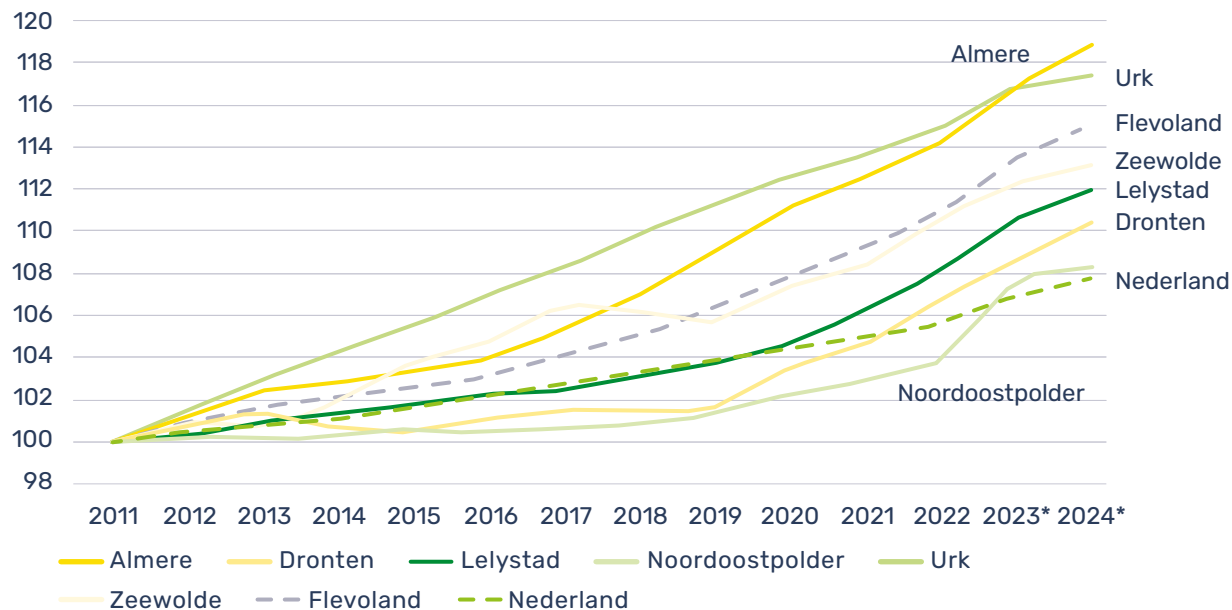
De omvang van de totale bevolking in Flevoland is tussen 2011–2024 per saldo met 15,0 procent gegroeid. Als we deze ontwikkeling per gemeente uiteenrafelen dan zien we dat elke gemeente in bevolkingsomvang is toegenomen, maar er zijn verschillen in ontwikkeltempo. Tussen 2011 en 2024 is op het grondgebied van elk van de zes Flevolandse gemeenten het aantal inwoners per saldo harder toegenomen dan het landelijk gemiddelde. De sterkste groeiers zijn Almere en Urk. In relatieve zin groeide de Almeerse bevolking in de periode 2011–2024 met 18,9 procent en Urk groeide met 17,4 procent. In absolute termen daarentegen is het Almere dat vooral het verschil maakt. Het aantal inwoners in Almere is de afgelopen dertien jaar met bijna 36.000 toegenomen, waarmee ruim 61 procent van de totale Flevolandse bevolkingstoename zich concentreerde in Almere. Op ruime afstand volgt

Lelystad met een aandeel van 15 procent in de totale groei tussen 2011 en 2024. Deze ontwikkelingen passen in het nationale en internationale beeld van een toenemende aantrekkingskracht van wonen in de stad.

Kijken we naar meer recente ontwikkelingen, dan blijken met name Urk (0,5 procent bevolkingsgroei), Noordoostpolder (0,6 procent) en Zeewolde (0,8 procent) qua bevolkingsontwikkeling onder het Flevolandse jaargemiddelde van 1,4 procent (over 2023) te liggen. Bovengemiddeld sterk gegroeid zijn Almere en Dronten. Deze gemeenten lieten elk een bevolkingsgroei van 1,7 procent zien.

FIGUUR 3.3 BEVOLKINGSONTWIKKELING PER GEMEENTE

Index 2011=100; 2011–2024 (peilmoment 1 januari)



* Voorlopige cijfers.

Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

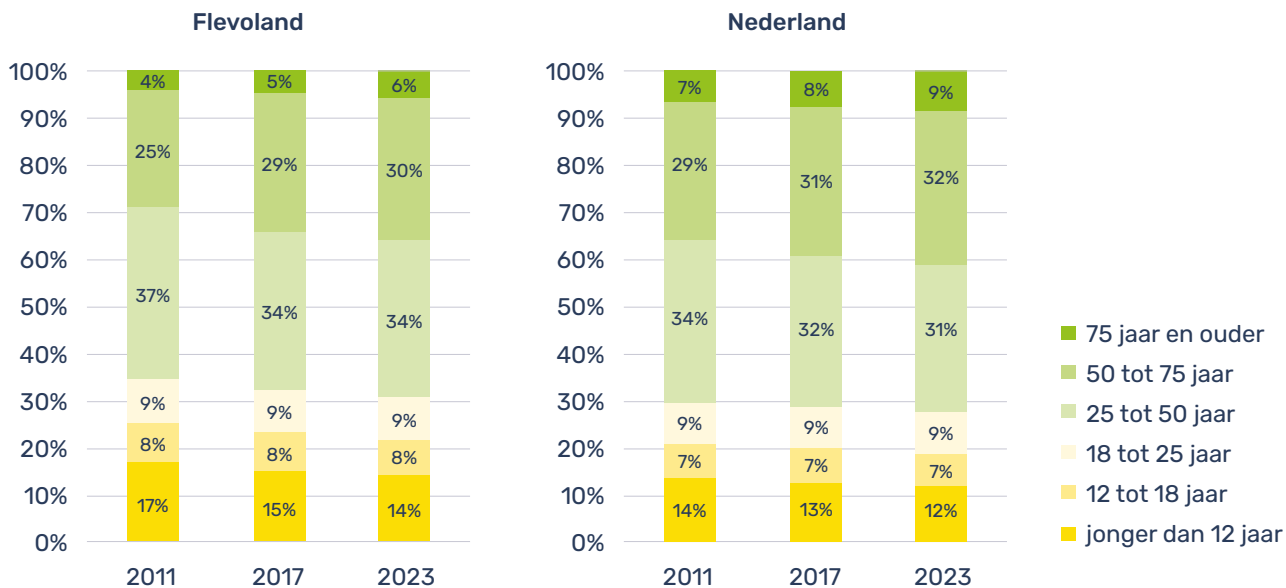
VERGRIJZING ONTWIKKELT ZICH TRAGER ELDERS

Niet alleen de omvang van de bevolking in Flevoland verandert, dat geldt ook voor de samenstelling. In Flevoland is er sprake van een relatieve toename van het aantal ouderen. Dit past in het beeld van één van de belangrijkste trends in de demografie van Nederland (en veel andere landen in Europa en daarbuiten): de voortgaande vergrijzing. Overigens voltrekt deze ontwikkeling zich in Flevoland in een lager tempo dan op landelijk niveau. Belangrijke oorzaken van de toenemende vergrijzing zijn een achterblijvende aanwas van nieuwgeborenen en een toegenomen levensverwachting. Het aandeel van oudere leeftijdsgroepen wordt steeds groter en daarmee de bevolking telkens gemiddeld iets ouder.

Voor cijfers over de aard van de bevolkingssamenstelling geldt dat 2023 het meest recent beschikbare jaar is. De cijfers laten zien dat tussen 2011 en 2023 in Flevoland het aandeel van de groep 50 jaar of ouder gestegen is van 29 procent naar 36 procent (landelijk van 36 procent naar 41 procent). Aan het begin van 2023 woonden in totaal 158.500 vijftigplussers in Flevoland, ruim 46.000 meer dan in 2011. Tegelijk zien we dat het aantal en aandeel jongeren afneemt (ontgroening). Dit is in lijn met het landelijke patroon. Maar ook hiervoor geldt dat deze ontwikkeling in Flevoland minder scherp is dan gemiddeld genomen in de rest van Nederland. Flevoland telde begin 2023 97.800 jongeren (leeftijd tot 18 jaar). In 2011 was het aandeel inwoners tot 18 jaar 25 procent, waarna het is teruggelopen naar 22 procent in 2023. In dezelfde periode daalde het aandeel jongeren op landelijk niveau van 21 procent naar 19 procent.

FIGUUR 3.4 LEEFTIJDOPBOUW BEVOLKING, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Aandelen leeftijdscategorie in %; 2011, 2017, 2023 (peilmoment 1 januari)



Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

De vergrijzing zal alsmaar verder toenemen. In de Flevoland Monitor 2023 hebben we eerder vermeld dat in 2030 18 procent van de Flevolandse naar verwachting 65 jaar of ouder zal zijn. Het aandeel van deze groep loopt verder op tot 20 procent in 2050. Op landelijk niveau wordt vooralsnog ervan uitgegaan dat het aandeel 65-plussers oploopt tot ongeveer 25 procent in 2050.²² Deze verandering van de leeftijdsstructuur van de bevolking, minder jongeren en een hoger aantal ouderen in de pensioengerechtigde leeftijd, leidt op den duur tot veranderende wensen en eisen aan de woningvoorraad. Daarnaast betekent het voor de arbeidsmarkt dat het aanwezige arbeidspotentieel in toenemende mate verkleint.



3.2 ARBEIDSAANBOD EN -DEELNAME

Aan de hand van verschillende karakteristieken over de beroepsbevolking en arbeidsdeelname geven we een indruk van de aard van het regionale arbeidsaanbod.

ARBEIDSAANBOD EN -PARTICIPATIE NEMEN VERDER TOE

Alle mensen tussen de 15 en 74 jaar worden tot de potentiële beroepsbevolking gerekend (volgens internationale definities).²³ Zij zouden in potentie kunnen werken. Kinderen jonger dan 15 jaar en ouderen vanaf 75 jaar worden hier niet toe gerekend. Van de groep 15 tot en met 74-jarigen woonachtig in Flevoland neemt 76,8 procent deel aan de arbeidsmarkt (dat wil zeggen: werkt of is werkloos (wenst werk, is beschikbaar voor de arbeidsmarkt en zoekt actief naar werk)).

In 2023 waren dit ruim 259.500 personen, 7.300 meer dan een jaar eerder. Zij vormen de regionale beroepsbevolking – het feitelijke arbeidsaanbod. Van de beroepsbevolking in Flevoland was over 2023 gemiddeld genomen 3,7 procent werkloos, wat overeenkomt met zo'n 9.700 personen. Daarnaast waren er in Flevoland zo'n 78.500 niet-actieven; mensen die niet kunnen werken (bijvoorbeeld door ziekte of zorgtaken), die niet willen werken, of die niet verwachten werk te vinden.

²³ Sinds 2015 wordt de potentiële beroepsbevolking ruimer gemeten dan voorheen het geval was; 15 tot en met 74 jaar (in plaats van 64 jaar). Hiermee sluit het CBS zich aan bij de definities die de International Labor Organization (ILO) en Eurostat aanhouden.

FIGUUR 3.5 OPBOUW ARBEIDSMARKT, FLEVOLAND

In aantallen personen^{,**}; 2023*



* Afgerond op dichtstbijzijnde honderdtal. Door afrondingsverschillen wijkt de som van de delen soms af van het totaal.

** Mutatie t.o.v. 2022 tussen haakjes.

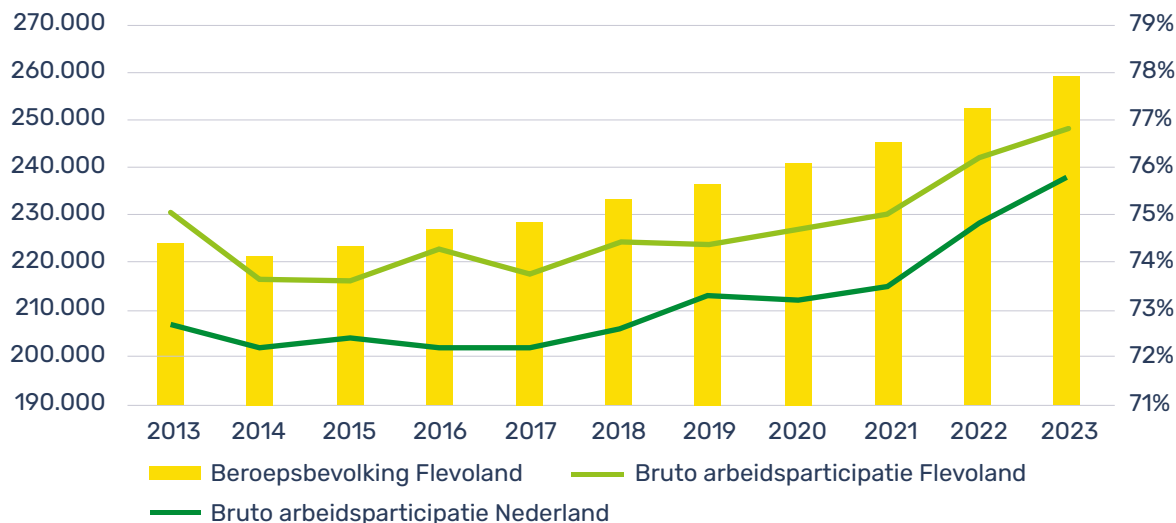
Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

In 2023 namen in Flevoland 7.300 personen extra actief deel aan de arbeidsmarkt ten opzichte van een jaar eerder. Dit leidde ertoe dat het totale arbeidsaanbod in de regio toenam tot zo'n 259.500 personen. De toename overtreft de groei van de potentiële beroepsbevolking; een deel van het nieuwe arbeidsaanbod is afkomstig van de groep niet-actieven. Ten opzichte van een jaar eerder is het aantal niet-actieven met netto 200 personen afgenomen. Deze ontwikkeling komt onder andere tot uitdrukking in een stijging van de arbeidsparticipatie (zie figuur 3.6). Uitgedrukt als bruto participatiegraad, het aandeel van de beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking, is de arbeidsparticipatie in 2023 opgelopen tot 76,8 procent (0,6 procentpunt hoger dan in 2022). Op landelijk niveau heeft de arbeidsparticipatie een iets grotere sprong gemaakt: +1,0 procentpunt. Hoe dan ook blijft de regionale arbeidsparticipatie hoger het landelijk gemiddelde.



FIGUUR 3.6 ONTWIKKELING BEROEPSBEVOLKING EN ARBEIDSPARTICIPATIE, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Totaal van werkzame en werkloze personen (balken en linker as) en aandeel beroepsbevolking (werkzame en werkloze) in de potentiële beroepsbevolking in % (lijnen en rechter as); 2013–2023 ²⁴

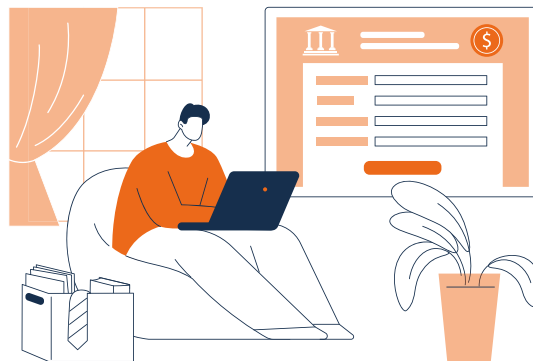


Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

²⁴ Sinds 2022 bepaalt het CBS de cijfers over arbeidsdeelname op basis van een nieuwe meetmethode. De meest recente cijfers zijn met deze nieuwe meetmethode bepaald, alsook de cijfers uit voorgaande jaren – deze aanpassing is met terugwerkende kracht doorgevoerd tot en met 2013. Dit maakt dat we arbeidsdeelnamecijfers presenteren vanaf 2013. Zie voor meer achtergrondinformatie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/corporate/2021/48/nieuwe-meetmethode-van-invloed-op-beroepsbevolkingscijfers>.

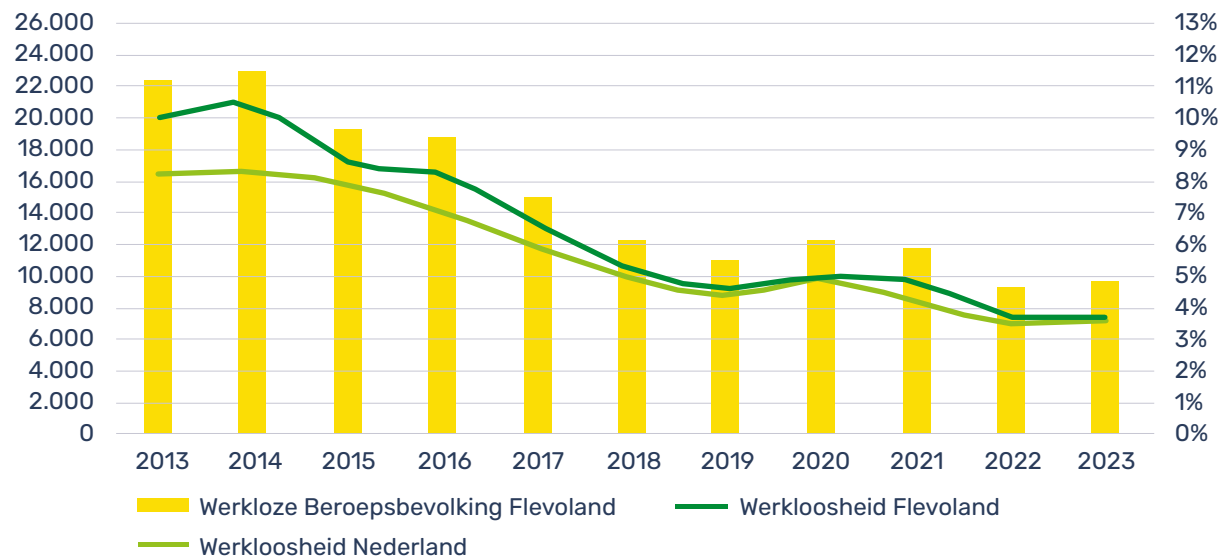
KLEINE TOENAME AANTAL WERKLOZEN, MAAR OOK EEN MINSTENS ZO GROOT AANTAL WERKENDEN DAT EXTRA WIL WERKEN

Als we kijken naar de ontwikkeling van het aantal werklozen in Flevoland, dan zien we dat deze, na een daling in 2022, weer iets gestegen is. Over het jaar 2023 waren er gemiddeld genomen 9.700 werklozen; ongeveer 400 meer dan in 2022. Uitgedrukt als percentage van de beroepsbevolking is de werkloosheid onveranderd: zowel in 2022 als in 2023 was de Flevolandse werkloosheid 3,7 procent. Op landelijk niveau is de werkloosheid iets toegenomen. In 2023 was de gemiddelde werkloosheid 3,6 procent; een stijging van 0,1 procentpunt ten opzichte van een jaar eerder.



FIGUUR 3.7 ONTWIKKELING WERKLOOSHEID, FLEVOLAND EN NEDERLAND

In aantallen werkloze personen (balken en linker as) en aandeel werkloze personen in de beroepsbevolking in % (lijnen en rechter as); 2013–2023



Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Naast werklozen zijn er groepen personen die in potentie (extra) beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt. Het onbenut arbeidspotentieel worden deze groepen tezamen genoemd. Het onbenut arbeidspotentieel bestaat uit werklozen, aangevuld met semi-werklozen en onderbenutte deeltijdwerkers. Iemand is werkloos als hij of zij geen betaald werk heeft, recent naar werk heeft gezocht én direct aan de slag kan. Semi-werklozen staan iets verder af van de arbeidsmarkt.

Zij hebben óf recent werk gezocht óf zijn direct beschikbaar. Onderbenutte deeltijdwerkers werken in deeltijd in hun grootste werkkring, willen meer uren werken en zijn daarvoor ook beschikbaar. Het onbenut arbeidspotentieel is grotendeels niet in beeld bij instanties, maar niettemin een interessante doelgroep voor een arbeidsmarkt die wordt gekenmerkt door oplopende tekorten.

In 2022 behoorde 8,5 procent van de Flevolandse potentiële beroepsbevolking (alle 15- tot 75-jarigen) tot het onbenut arbeidspotentieel. Dit was een fractie lager dan het landelijk gemiddelde van 8,7 procent. Ten opzichte van een jaar eerder was in 2022 het aantal personen in Flevoland, dat als onbenut arbeidspotentieel kan worden aangemerkt, met 11 procent toegenomen. Daarmee telde het onbenut arbeidspotentieel in 2022 ruim 28.000 personen (zie figuur 3.8).

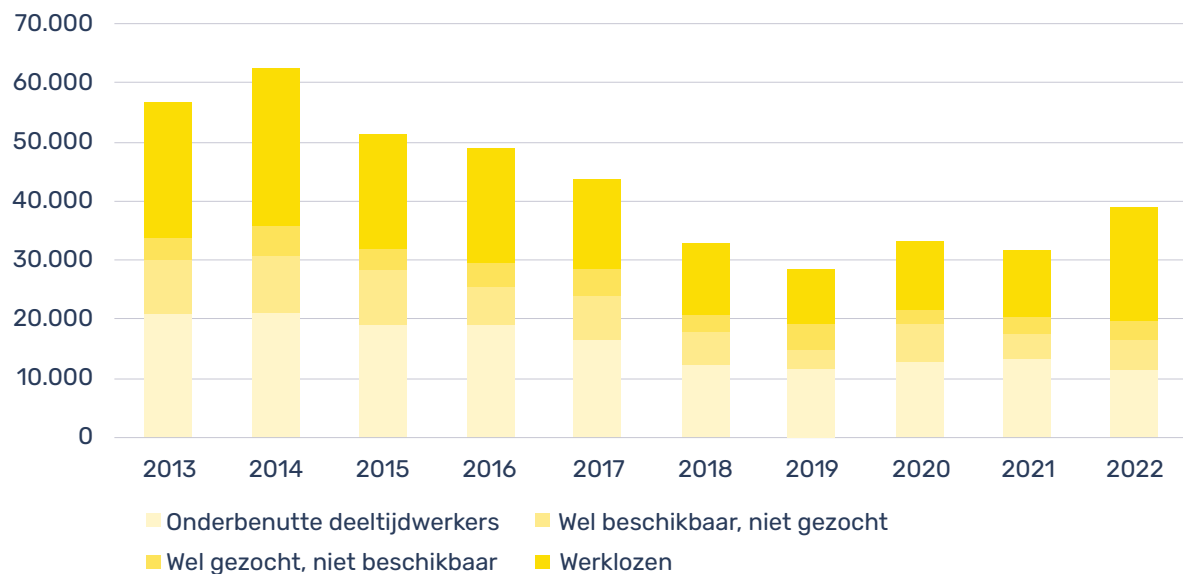
Naast de circa 9.000 werklozen, personen die geen betaald werk hadden en direct aan de slag konden, bestond het onbenut arbeidspotentieel in 2022 uit ongeveer 11.000 deeltijders die gedeeltelijk onbenut zijn; zij wilden meer uren maken. Een iets kleiner deel betrof de semi-werklozen: ruim 5.000 personen waren op korte termijn beschikbaar maar hadden niet recent gezocht, en anderen (3.000 personen) hadden wel gezocht maar waren op



korte termijn niet beschikbaar. Overigens is deze laatste groep mensen vaak niet voor niets 'niet beschikbaar'. Er kan sprake zijn van een substantiële lichamelijke of sociale belemmering. Ook kan er sprake zijn van vrijwilligerswerk of mantelzorg, die met (meer) betaald werk zou kunnen worden verdrongen. Activering van het onbenut arbeidspotentieel is daarom niet in alle gevallen wenselijk of mogelijk.

FIGUUR 3.8 ONBENUT ARBEIDSPOTENTIEEL, FLEVOLAND

*In aantallen personen; 2013–2022**



* Op moment van vervaardiging van de monitor was 2022 het meest recente jaar waarvoor cijfers over het onbenut arbeidspotentieel beschikbaar waren.
Bron: ArbeidsmarktInzicht.nl, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

BEROEPSBEVOLKING VOORNAMELIJK MBO GEORIËNTEERD

Een manier om de aard van de regionale beroepsbevolking, ook wel het menselijk kapitaal genoemd, te beschrijven is door het in te delen naar onderwijssoort. Onderwijs en opleiding stellen de beroepsbevolking in staat hun kennis en vaardigheden te vergroten en daarmee hun productiviteit. Daarnaast blijkt dat investeringen in onderwijs en opleiding bijdragen aan ontwikkeling en snellere en effectievere toepassing van nieuwe technologieën. Goed opgeleid menselijk kapitaal vertaalt zich in een hoger productiviteitsniveau in een regio – een verband dat doorgaans sterk is.²⁵

Als we naar de verdeling van de beroepsbevolking naar onderwijssoort in Flevoland kijken, dan zien we dat de afgelopen jaren het aandeel met een afgeronde hbo- of wo-opleiding aanzienlijk is toegenomen. In 2023 had 35,5

procent van de beroepsbevolking een hbo- of wo-diploma; 7,4 procentpunt meer dan in 2013. Overigens groeide op landelijk niveau dit aandeel met ruim 8 procentpunt in dezelfde periode. Zowel in absolute zin als in vergelijking met Nederland, beschikt het grootste deel van de beroepsbevolking in Flevoland over een havo, vwo, mbo 2, 3 of 4 diploma (als laatst behaalde opleiding). In 2023 was dit 42,2 procent, een percentage dat sinds 2013 met 4,8 procentpunt gedaald is. Landelijk daalde het aandeel van de beroepsbevolking met als afgeronde onderwijsrichting havo/vwo of mbo (2, 3, 4) met 5,1 procentpunt. Tussen 2013 en 2022 vond eveneens een daling plaats van het aandeel personen met alleen basisonderwijs, vmbo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo of mbo 1. Met een aandeel van 22,3 procent in 2023 was dit 2,6 procentpunt lager dan in 2013 (landelijk -3,1 procentpunt).

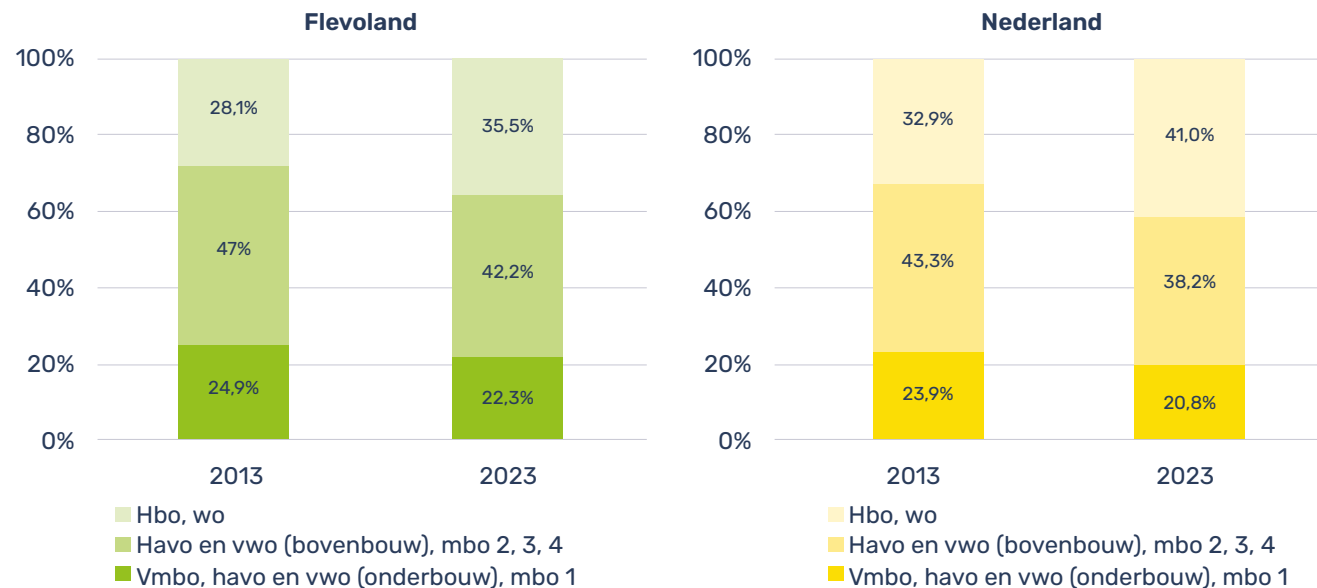
²⁵ CBS (2015). De Nederlandse Economie. Productiviteit in Nederland 2002-2014: economische groei, productiviteit en de crisis. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Overigens kan afgevraagd worden of gevolgde onderwijsrichting voldoende accuraat is als maatstaf voor het kennis- en vaardighedenniveau van de beroepsbevolking. Dit vanwege het groeiende besef van de noodzaak van een leven lang ontwikkelen, waarbij in toenemende mate het accent komt te liggen op de ontwikkeling van vaardigheden en flexibiliteit – om te kunnen omgaan met de voortdurende veranderingen op de arbeidsmarkt.²⁶



FIGUUR 3.9 BEROEPSBEVOLKING NAAR ONDERWIJSSOORT, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Verdeling beroepsbevolking naar onderwijssoort Flevoland (linker diagram) en Nederland (rechter diagram) in %; 2013 en 2023*



* Door afrondingsverschillen tellen de percentages niet altijd op tot 100%.

Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

3.3 ARBEIDSMARKTSPANNING

In hoeverre er sprake is van mismatches op de regionale arbeidsmarkt brengen we in beeld aan de hand van verschillende indicatoren. Naast de ontwikkeling van het aantal openstaande vacatures, die een indruk geven van de arbeidsvraag, gebruiken we de zogeheten spanningsindicator die zicht geeft op de mate van spanning (ook wel krapte) op de regionale arbeidsmarkt.

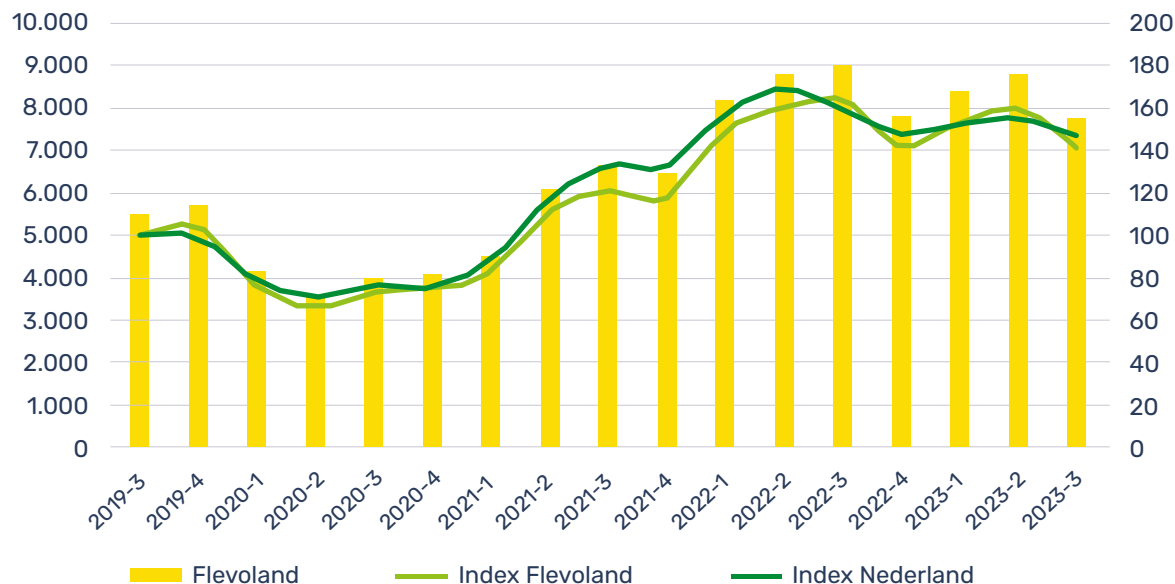
DALING AANTAL VACATURES

Een indicator voor de (onvervulde) vraag naar arbeid is het aantal openstaande vacatures bij bedrijven en instellingen. Figuur 3.10 geeft hiervan een indruk. Het gaat hierbij om de ontwikkeling van het totaal van alle openstaande vacatures aan het eind van een kwartaal in Flevoland en Nederland als geheel. Zowel voor Nederland als voor Flevoland komt het beeld naar voren van een structureel hoge vraag naar

arbeid. Dit ondanks dat het aantal openstaande vacatures eind derde kwartaal 2023 gedaald is naar 7.750; ongeveer 10 procent lager dan de aantallen in de twee voorgaande kwartalen. Over een langere periode, tussen het derde kwartaal van 2019 en 2023, zien we echter een groei van per saldo 47 procent. De ontwikkeling van het aantal openstaande vacatures in Flevoland loopt daarmee in de pas met de landelijke langetermijnontwikkeling. Het impliceert dat er nog steeds sprake is van een hoge vraag naar arbeid, wat onderstreept dat werkgevers de nodige moeite blijven houden met het vinden van voldoende geschikt personeel.

FIGUUR 3.10 OPENSTAANDE VACATURES, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Totaal openstaande vacatures per kwartaal (balken en linker as) en Index 2019-3^e kwartaal=100 (lijnen en rechter as); 2019-3^e kwartaal-2023-3^e kwartaal



Bron: UWV/ArbeidsmarktInzicht.nl, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

ENIGE ONTSPANNING OP DE ARBEIDSMARKT, MAAR GEEN EINDE AAN DE KRAPTE

Ondanks de recente daling van het aantal openstaande vacatures per kwartaal blijft de Flevolandse arbeidsmarkt krap. Dit blijkt uit de spanningsindicator: een maat voor de krapte (of spanning) op de arbeidsmarkt. Een lage spanning betekent dat het voor werkgevers gemakkelijk is om een vacature te vervullen. Het aantal kortdurend werklozen (minder dan 6 maanden werkloos) met een passende opleiding is dan groter dan het aantal vacatures. Een hoge spanning betekent dat kortdurend werklozen een (getalsmatige) ruime keuze aan beschikbare banen hebben. Bij een spanningsindicator van 1 is de arbeidsmarkt in evenwicht.

Vanaf begin 2021 is de krapte op de arbeidsmarkt in zowel Flevoland als Nederland fors gestegen. In het derde kwartaal van 2023 bedroeg de spanningsindicator voor Flevoland 2,87 en voor Nederland 4,41 punten; dit is lager dan de piek die ongeveer een jaar eerder werd bereikt. Voor Flevoland betekent dit dat tegenover elke (kortdurende) werkloze afgerond 3 vacatures openstonden; uit zoveel vacatures kon een werkzoekende gemiddeld kiezen in het derde kwartaal van 2023. De lagere spanning geeft aan dat arbeidsmarkt meebeweegt met de afkoelende economie; de periode van inhaalgroei na corona is voorbij. Desondanks is de situatie in Flevoland gemiddeld genomen nog steeds als krap te typeren. En op landelijk niveau wordt de arbeidsmarkt zelfs als zeer krap getypeerd.

Daarin zien we vooral de gevolgen van de toenemende vergrijzing en ontgroening terug; een ontwikkeling die gemiddeld genomen nadrukkelijker speelt op landelijk niveau dan in Flevoland. Op den duur zullen steeds minder mensen als arbeidskracht beschikbaar zijn. Minder jongeren stromen in op de arbeidsmarkt, terwijl meer ouderen de arbeidsmarkt verlaten. Het blijft daarom voor werkgevers lastig om geschikt personeel te vinden en werkzoekenden hebben doorgaans de keuze uit meerdere banen.

Hoewel er verschillen in spanning zijn tussen de beroepsklassen, was in het derde kwartaal van 2023 voor vrijwel alle beroepsklassen in Flevoland de arbeidsmarktsituatie, volgens UWV-definities, als krap dan wel zeer krap te typeren (zie figuur 3.12). Alleen de klasse Creatieve en taalkundige beroepen werd gekenmerkt door een gemiddelde arbeidsmarktspanning. Als we

het Flevolandse beeld afzetten tegen het landelijke beeld dan zien we dat voor bijna alle beroepsklassen de arbeidsmarktsituatie in Flevoland minder krap is dan landelijk. Een duidelijk uitzondering wordt gevormd door de klasse Agrarische beroepen, de toch al krappe markt voor deze beroepen is in Flevoland nog krappere dan in de rest van Nederland. Ook voor de beroepsklasse Pedagogische beroepen is de arbeidsmarkt in Flevoland (iets) krappere dan in Nederland als geheel. Verder valt op dat de markt voor ICT-beroepen in Flevoland aanzienlijk minder krap is dan in de rest van Nederland.

FIGUUR 3.11 ARBEIDSMARKTSPANNING, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Spanningsindicator per kwartaal; 2017-1^e kwartaal-2023-3^e kwartaal



Bron: UWV, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 3.12 ARBEIDSMARKTSPANNING NAAR BEROEPSKLASSE, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Scores spanningsindicator arbeidsmarkt per beroepsklasse; 2023-3^e kwartaal

Beroepsklasse	Flevoland	Nederland
Agrarische beroepen	6,42	5,05
Bedrijfseconomie en administratieve beroepen	2,46	4,72
Commeriële beroepen	3,57	5,19
Creatieve en taalkundige beroepen	1,44	2,10
Dienstverlenende beroepen	4,74	7,10
ICT beroepen	4,26	10,28
Managers	2,06	3,30
Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	3,67	5,68
Pedagogische beroepen	4,49	4,12
Technische beroepen	4,27	6,10
Transport en logistiek beroepen	2,59	4,95
Zorg en welzijn beroepen	5,13	6,01
Totaal	2,87	4,41

Ruim
 Gemiddeld
 Krap
 Zeer krap

Bron: UWV, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

3.4 PENDEL

Pendel tussen woon- en werklocaties is één van de mechanismen om de vraag naar en het aanbod van arbeid op elkaar aan te laten sluiten. Lokale mismatches tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt kunnen door pendel (deels) teniet worden gedaan. Met behulp van woon-werkverkeercijfers, gemeten over de gehele maand december van 2022, hebben we een indruk gekregen van regionale forensenbewegingen: waar werken de inwoners van Flevoland, en waar komen de werknemers van Flevolandse bedrijven en instellingen vandaan. De gebruikte cijfers hebben betrekking op werknemers, ofwel werkenden in loondienst. Overige werkzame personen, zoals zzp'ers en uitoefenaars van vrije beroepen zijn hierin niet meegenomen.



WOON-WERKBALANS UIT EVENWICHT

Afhankelijk van de beschikbaarheid van (betaalbare) woningen en de bereikbaarheid van de werklocatie, besluiten werkenden te verhuizen of op en neer te pendelen naar het werk (woon-werkverkeer). Een deel van de Flevolandse beroepsbevolking werkt ook in Flevoland, terwijl een ander deel elders (buiten Flevoland) werkt. Tegelijkertijd worden arbeidsplaatsen binnen Flevoland vervuld door zowel werknemers afkomstig uit de verschillende Flevolandse gemeenten als door werknemers die elders in het land wonen.

Uit de woon-werkverkeercijfers komt naar voren dat van de werknemers woonachtig in Flevoland 53,4 procent ook binnen Flevoland werkte (zie figuur 3.13). Het grootste deel van deze werknemers werkte in de eigen woongemeente: 94.800 personen (42,7 procent) tegenover 23.700 personen (10,7 procent) die elders in Flevoland werkten.

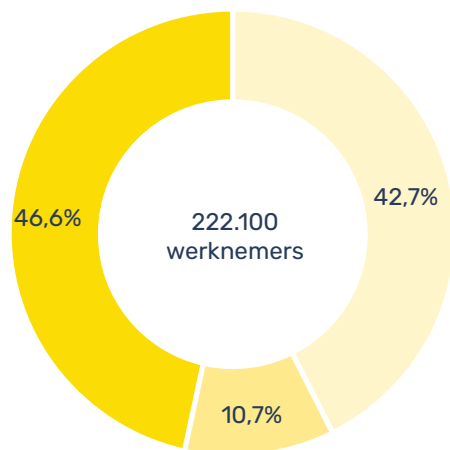
En de resterende groep van 103.600 personen (46,6 procent) waren dus werkzaam buiten Flevoland. Vergelijking met de woon-werkbalansen van arbeidsmarktregio's in Nederland laat zien dat het percentage van de inwoners dat ook in Flevoland werkt betrekkelijk laag is. Gemiddeld genomen blijkt ongeveer 70 procent van de werkende inwoners uit een (arbeidsmarkt)regio ook werkzaam te zijn in de betreffende arbeidsmarktregio.²⁷

Als we kijken naar de herkomst van de werknemers die de banen in Flevoland vervullen, dan blijkt dit voor bijna 72 procent door werknemers afkomstig uit Flevoland te worden gedaan. Dit staat gelijk aan 118.500 personen (zie figuur 3.14). De overige in totaal 28,2 procent (46.600 personen) van de regionale banen werd vervuld door werknemers die buiten Flevoland woonachtig waren.

²⁷ Meer informatie over de woon-werkbalansen van de 38 Nederlandse arbeidsmarktregio's is beschikbaar via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2022/06/woon-werkbalans-naar-arbeidsmarktregio-2020>.

FIGUUR 3.13 WERKBESTEMMING VAN IN FLEVOLAND WONENDE WERKNEMERS

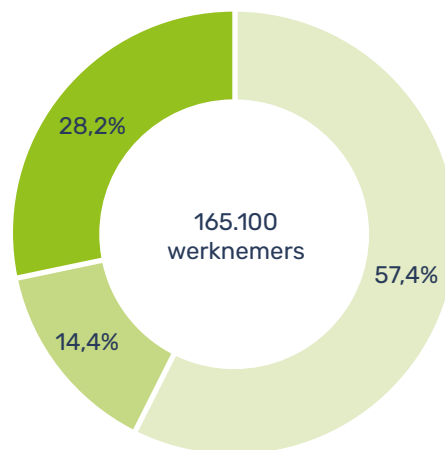
Verdeling van werknemers wonend in Flevoland naar werkbesteding in %; december 2022



- Eigen gemeente
- Elders in Flevoland
- Buiten Flevoland (uitaande pendel)

FIGUUR 3.14 HERKOMST VAN IN FLEVOLAND WERKZAME WERKNEMERS

Verdeling van werknemers werkzaam in Flevoland naar woonregio in %; december 2022



- Eigen gemeente
- Elders in Flevoland
- Buiten Flevoland (inkomende pendel)

Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Uit de woon-werkverkeercijfers blijkt dat de inkomende pendel (ruimschoots) wordt overtroffen door de uitgaande pendel. Gemeten over de gehele maand december van 2022, kwamen er dagelijks gemiddeld 46.600 personen naar Flevoland om te werken. Tegelijkertijd legden ruim twee keer zoveel personen de omgekeerde route af: 103.600 werknemers woonachtig in Flevoland hebben een baan elders buiten de provincie. Ofwel, er is sprake van een negatieve pendelbalans van 57.000 personen. In vergelijking met een jaar eerder is de negatieve pendelbalans toegenomen. In 2021 stond tegenover een uitgaande pendel van 101.800 personen een inkomende pendel van 48.100 personen, resulterend in een negatieve balans van 53.000 personen.



In figuur 3.15 hebben we de uitgaande en inkomende pendel vanuit en naar Flevoland tegenover elkaar gezet. Van de groep Flevolandse die buiten de regio werkt, werkt het grootste deel (43 procent) in de COROP-regio Groot-Amsterdam. Het gaat om zo'n 45.000 personen die dagelijks pendelen tussen Flevoland en Groot-Amsterdam. De eveneens in de Randstad gelegen regio Utrecht volgt op ruime afstand: ruim 16.000 Flevolandse zijn daar werkzaam (16 procent van totale uitgaande pendel). De top-3 van werkbestemmingen buiten Flevoland wordt gecombineerd door de Veluwe: ruim 10.000 Flevolandse hebben daar een baan in loondienst.

Figuur 3.15 maakt tevens duidelijk dat de inkomende pendel ruimschoots overtroffen wordt door de uitgaande pendel. Tevens blijken de grootste bestemmingen van pendel vanuit Flevoland niet automatisch de belangrijkste herkomstgebieden van inkomende pendel te zijn. Zo is het

grootste deel van de inkomende pendelaars afkomstig uit Noord-Overijssel. Het betreft een groep van bijna 7.000 personen; 15 procent van alle inkomende pendel. Ook de Veluwe, waarvandaan 6.800 personen dagelijks naar Flevoland pendelen, is een relatief belangrijke woonregio voor in Flevoland werkzame personen. Opvallend is dat het aandeel van Groot-Amsterdam als herkomstregio relatief klein is, gezien het grote aantal Flevolandse dat werkzaam is in deze regio.

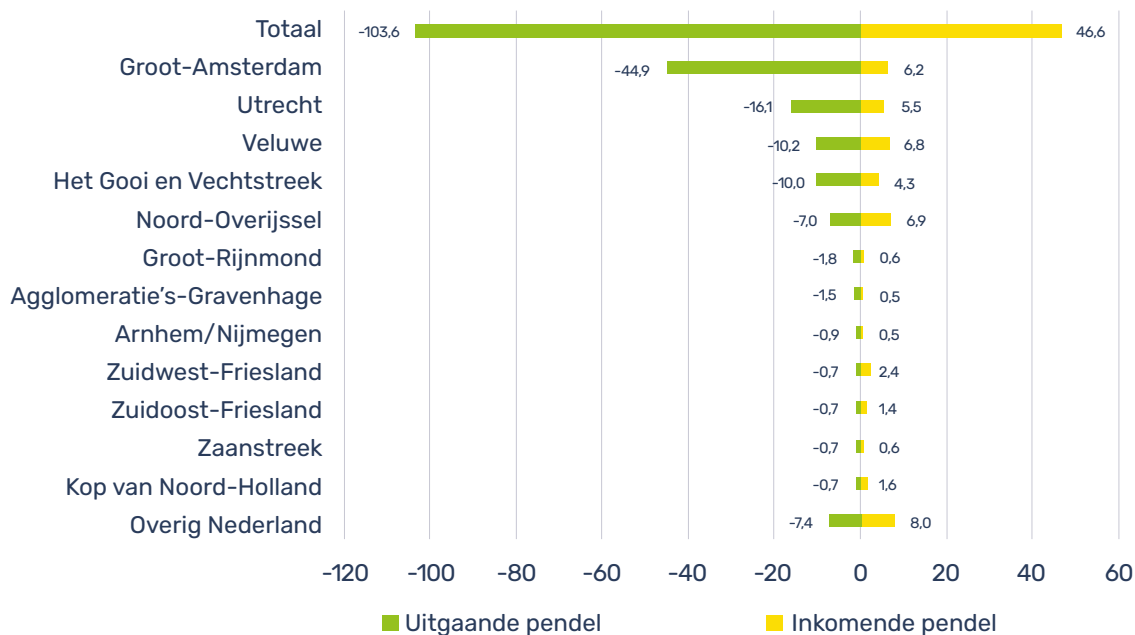
Op basis van de herkomst en bestemmingen van de verschillende forensenbewegingen, is te zien dat Flevoland als werklocatie vooral aantrekkingskracht heeft op werkenden uit regio's ten (noord-)oosten van Flevoland. Toch overtreft ook in de meeste van deze regio's de uitgaande pendel de inkomende pendel, met een (licht) negatieve woon-werkbalans voor deze regio's tot gevolg. Tegelijk zien we dat ten opzichte van regio's

ten (zuid-)westen van Flevoland de woon-werkbalans bovenmatig negatief is. Uitstroom van forensen richting de (zuid-)westelijke regio's overstijgt in ruime mate de instroom. Meer detailinformatie over de pendel per gemeente (woon-werkbalans) en de pendelrelaties tussen Flevolandse gemeenten en overige delen van Nederland (woon-werkverkeer) is te vinden in bijlagen 1 en 2.



FIGUUR 3.15 INKOMENDE EN UITGAANDE PENDEL, FLEVOLAND

*Aantallen pendelaars naar herkomst (inkomend) en bestemming (uitgaand) (x 1.000); december 2022**



* Door afrondingsverschillen komt de som van de afzonderlijke aantallen niet overeen met het totaal aantal.

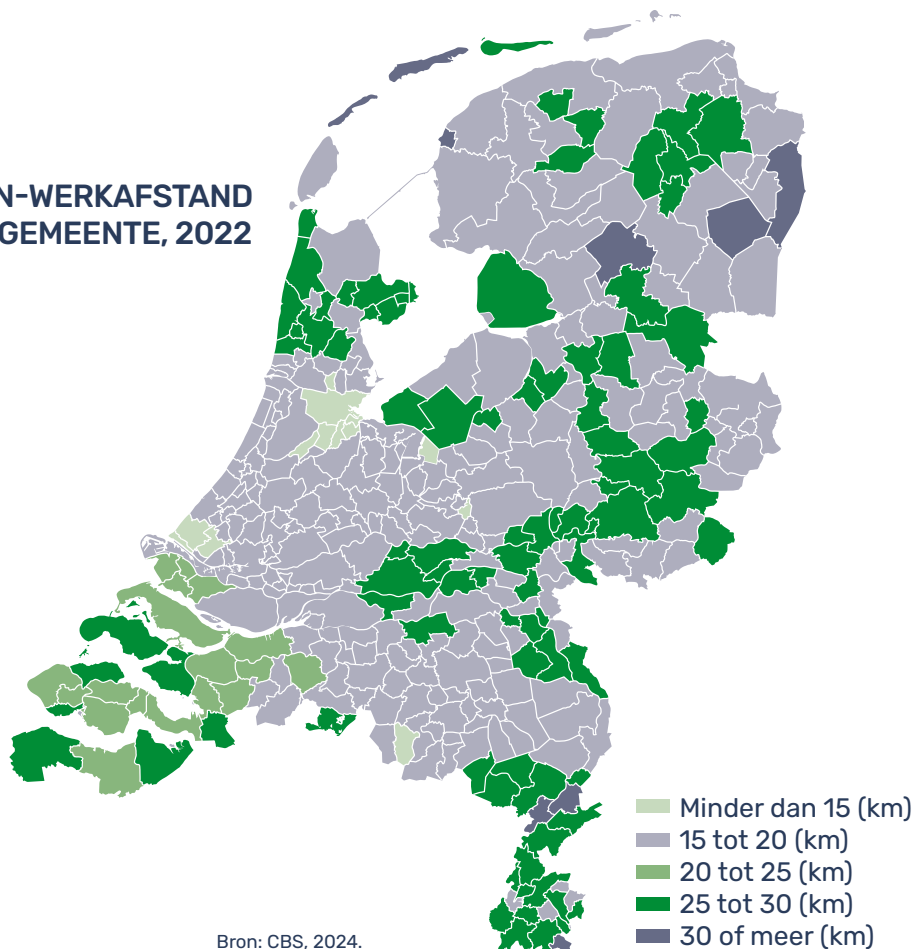
Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

GEMIDDELD 25 KILOMETER VAN HUIS NAAR WERK

De ruime opzet en inrichting van Flevoland is terug te zien in de bovengemiddeld grote woon-werkafstand die werknemers afleggen. Bovendien heeft ongeveer de helft van de in Flevoland woonachtige werknemers een baan buiten Flevoland. Zo bedroeg eind 2022 de gemiddelde woon-werkafstand van een in Flevoland woonachtige werknemer 25 kilometer. Dat is boven het landelijk gemiddelde van ruim 19 kilometer. Binnen Flevoland zien we daarbij aanzienlijke verschillen tussen de gemeenten. Voor diegenen die op Urk wonen was de afstand tussen woon- en werklocatie gemiddeld bijna 17 kilometer, terwijl werknemers uit Lelystad en Dronten met een reisafstand van 28 kilometer gemiddeld het verst van hun werk woonden.



**FIGUUR 3.16 GEMIDDELDE WOON-WERKAFSTAND
VAN WERKNEMERS NAAR WOONGEMEENTE, 2022**



Bron: CBS, 2024.

3.5 FLEVOLANDSE ARBEIDSMARKT 2050

Hoe ontwikkelt de Flevolandse arbeidsmarkt zich in de toekomst? Om daar een beeld van te krijgen presenteren we enkele ramingen uit de door Provincie Flevoland en ABF Research samengestelde Arbeidsprognose Flevoland 2022–2050. De ramingen geven een indruk van de ontwikkeling van de vraag naar en het aanbod van arbeid in Flevoland tot en met 2050, en waar tekorten zijn te verwachten. Overigens moet daarbij worden aangetekend dat dergelijke prognoses gebaseerd zijn op verschillende aannames, en dat het gebruikte model onzekerheden kent. De resultaten – zeker op de langere termijn – moeten dan ook gezien worden als indicatief.

WERKGELEGENHEID GROEIT OP TERMIJN NAAR 275.000 BANEN

In figuur 3.17 hebben we de geraamde ontwikkeling van de vraag naar en het aanbod van arbeid in Flevoland tot 2050 afgebeeld. In deze arbeidsmarktprognose wordt onderscheid gemaakt naar; het aantal in Flevoland werkzame personen en vacatures (arbeidsvraag), in Flevoland werkzame (of werkzoekende) bevolking (arbeidsaanbod) en het aantal werkzame personen dat wordt aangeduid als de vervulde arbeidsvraag – het deel van de arbeidsvraag dat daadwerkelijk door werkenden wordt ingevuld (vervulde arbeidsvraag).

Uitgaande van het zogeheten scenario Demografische Prognose Flevoland mag op termijn een banengroei van zo'n 70.000 banen worden verwacht.²⁸ Hiermee komt de vervulde arbeidsvraag of het totaal aantal banen in 2050 uit op bijna 275.000. Schattingen geven daarnaast aan dat de banengroei mogelijk verder oploopt naar ongeveer 85.000 wanneer er in de toekomst meer Flevolandse in eigen provincie werken, in plaats van pendelen naar omliggende regio's.²⁹

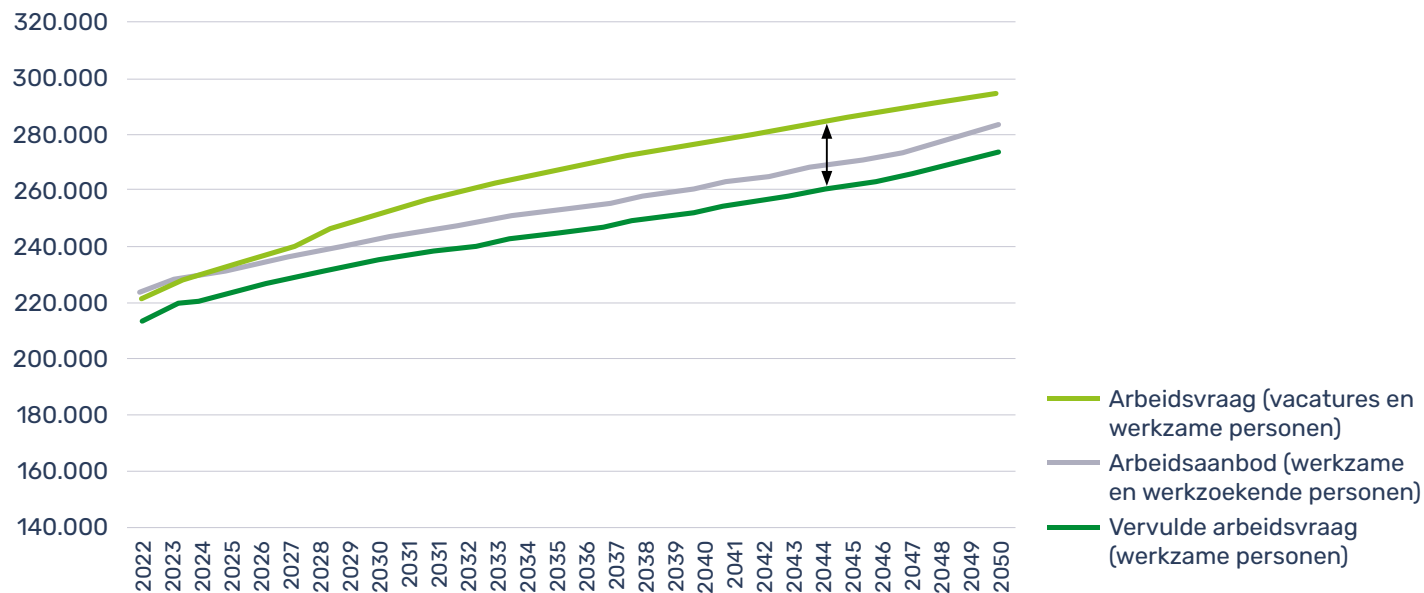
Naast een toename van de vervulde arbeidsvraag zien we een nog sterkere toename van de totale vraag naar arbeid, wat leidt tot groeiende arbeidstekorten. En hoewel het totale aanbod groeit, is er sprake van een onvervulde arbeidsvraag die in toenemende mate groeit. Dit is onder meer terug te zien in de ontwikkeling van de arbeidstekorten. Tot en met 2045 nemen deze naar verwachting jaar op jaar toe. Zo is er in 2022 sprake van een tekort van ongeveer 8.000 personen wat oploopt tot zo'n 24.500 personen in 2045. Richting 2050 lopen de verwachte tekorten iets terug naar ongeveer 20.000 personen.

²⁸ Het scenario Demografische Prognose Flevoland komt in grote lijnen overeen met het zogeheten referentiescenario: in de eerste prognosejaren is dit gebaseerd op een combinatie van trendmatige ontwikkeling van de arbeidsmarkt en specifieke sectorale ontwikkelingen. In de latere prognosejaren (over het algemeen na 2030) wordt gebruik gemaakt van langere termijn ontwikkelingen op het gebied van demografie (bevolking, huishoudens en woningen) en economie. Maar in het scenario Demografische Prognose Flevoland wordt gebruik gemaakt van de demografische prognose die Provincie Flevoland met behulp van het Primos-interactiefmodel van ABF heeft opgesteld. In deze prognose is sprake van een sterkere bevolkingsgroei dan in het referentiescenario. In lijn hiermee is tevens een licht hogere economische groei verondersteld. De overige veronderstellingen zijn gelijk aan het referentiescenario. Meer informatie is beschikbaar via: <https://feitelijkflevoland.nl/dashboard/dashboard/arbeidsmarktprognose>.

²⁹ <https://feitelijkflevoland.nl/dashboard/dashboard/arbeidsmarktprognose>.

FIGUUR 3.17 ARBEIDSMARKTPROGNOSE, FLEVOLAND

Verwachte regionale arbeidsvraag en arbeidsaanbod; 2022–2050 (peilmoment 31 december)



Bron: Feitelijk Flevoland/ABF Research, 2022 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

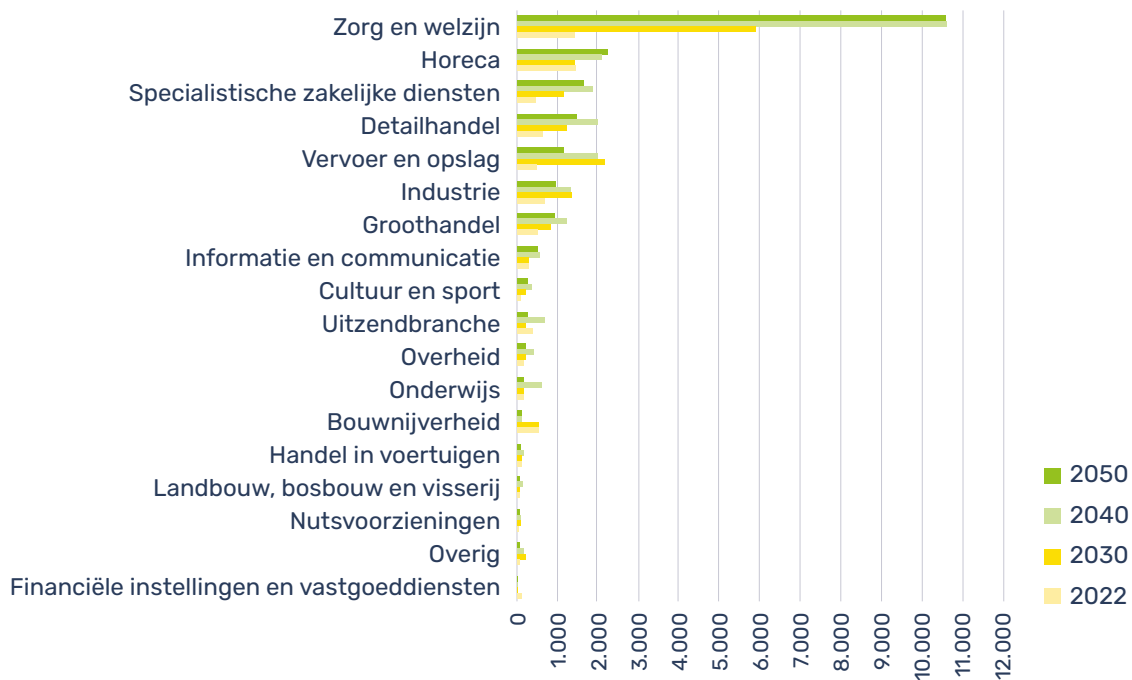
VERDER TOENEMENDE PERSONEELSTEKORTEN IN DE TOEKOMST, VOORAL IN DE ZORGSECTOR

We zagen reeds in hoofdstuk 3.3 dat vrijwel alle beroepsklassen in Flevoland te kampen hebben met personeelstekorten, en naar verwachting worden deze tekorten in de toekomst alleen nog maar nijpender. Het aanbod van personeel kan de vraag naar arbeid in veel sectoren niet bijhouden. De sector met op termijn de grootste tekorten is Zorg en welzijn. Inmiddels is er sprake van een tekort van ongeveer 1.500 personen en de verwachting is dat dit in 2050 rond de 10.000 personen zal zijn. Het totale personeelstekort in Flevoland zal dan voor de helft voor rekening zijn van de sector Zorg en welzijn.

Hoe verder in de toekomst, met des te meer onzekerheden zijn de voorspellingen omgeven. Hoe dan ook valt op dat het verloop van de ontwikkeling van personeelstekorten aanzienlijk verschilt per sector. Anders dan in sectoren als Zorg en welzijn en Horeca, laten de prognoses van verschillende sectoren zien dat de tekorten na verloop van tijd relatief snel dalen. Daarvan is onder andere sprake in de sectoren Detailhandel, Vervoer en opslag, Industrie en Bouwnijverheid. Het onderstreept de sectorale verschillen, en daarmee de complexiteit van het arbeidsmarktvraagstuk.

FIGUUR 3.18 RAMING PERSONEELSTEKORTEN, FLEVOLAND

In aantallen personen per sector; 2022–2050 (peilmoment 31 december)



Bron: Feitelijk Flevoland/ABF Research, 2022 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

AREND BOUWER

'DE OVERSTAP NAAR PLANTAARDIGE ZUIVEL IS LOGISCH'

Voor zuivelfabriek Farm Dairy begon het jaar 2024 uitstekend: het Lelystadse bedrijf nam 13 januari de BKL Trofee in ontvangst. Deze ondernemersprijs symboliseert meer dan alleen bedrijfsmatig succes; het is een erkenning van Farm Dairy's pioniersrol in de transitie naar duurzamere én plantaardige zuivelproductie. Maar hoe gaat zo'n transitie in z'n werk? Arend Bouwer zijn visie op de toekomst van zuivel.

'Melk is in principe niet on-duurzaam, maar de wijze van productie kan dat wel zijn,' begint Arend zijn relaas. Hij wijst op de intensieve veehouderij en het importeren van veevoer uit verre landen als belangrijke milieu-uitdagingen. 'Wij kiezen op duurzaamheidsgebied daarom voor een voortrekkersrol: we werken volgens de normen van "on the way to PlanetProof", een keurmerk dat hoge eisen stelt aan klimaat, biodiversiteit en dierenwelzijn. Deze certificering zet de toon voor hoe wij denken over duurzame landbouwpraktijken.'

PLANTAARDIGE TOEKOMST

De overstap naar plantaardige zuivel is een logische volgende stap in Farm Dairy's missie. Eind 2024 lanceert het bedrijf zijn eerste commerciële plantaardige producten, waaronder plantaardige yoghurt. 'We richten ons op lokale grondstoffen, zoals soja, haver en veldbonen die in Flevoland groeien, om een echt Nederlands product te creëren,' legt Arend uit. Hoewel het milieu een belangrijke motivatie is, komt daar nog iets anders bij:

**'WE RICHTEN
ONS OP LOKALE
GRONDSTOFFEN,
DIE IN FLEVOLAND
GROEIEN'**



‘Plantaardige zuivel is ook een antwoord op de groeiende vraag naar voedzame en duurzame voedselkeuzes. Nu hebben plantaardige dranken op basis van (bijvoorbeeld) haver, een voedingswaarde die vergelijkbaar is met die van frisdrank. In de toekomst willen we dit anders: plantaardig zuivelproducten met een voedingswaarde die vergelijkbaar is met die van melk, die bovendien lekker en betaalbaar zijn.’

IMPACT OP DE BEDRIJFSCULTUUR

Een dergelijke transitie heeft hoe dan ook impact op de bedrijfscultuur binnen Farm Dairy. ‘Ons bedrijf heeft de transitie naar duurzame (weide)melk doorstaan. Zo’n omslag vraagt veel van de medewerkers. Dat is nu opnieuw zo. Medewerkers krijgen bijvoorbeeld een opleiding, om onze nieuwe koers te kunnen ondersteunen. Het gaat niet alleen om het aanleren van nieuwe vaardigheden, maar ook om het omarmen van een nieuwe mindset,’ benadrukt Arend. ‘Dit proces van aanpassing en ontwikkeling is nodig voor een succesvolle transitie. Wij investeren daarom in meerjarige opleidingen voor onze werknemers,

waardoor ze niet alleen betrokken blijven maar óók groeien binnen het bedrijf.'

UITDAGINGEN EN ARBEIDSMARKT

De transitie naar plantaardige zuivel brengt niet alleen kansen maar ook uitdagingen met zich mee. 'Denk aan netcongestie door de groeiende vraag naar duurzame energie en het aantrekken van geschikt personeel binnen een krappe arbeidsmarkt,' zegt Arend. 'We verkennen daarom ook de mogelijkheden van een meer inclusief aannamebeleid. We vragen ons bijvoorbeeld af: is het noodzakelijk dat iedereen Nederlands spreekt? En hoe houden we binnen ons bedrijf het beste rekening met

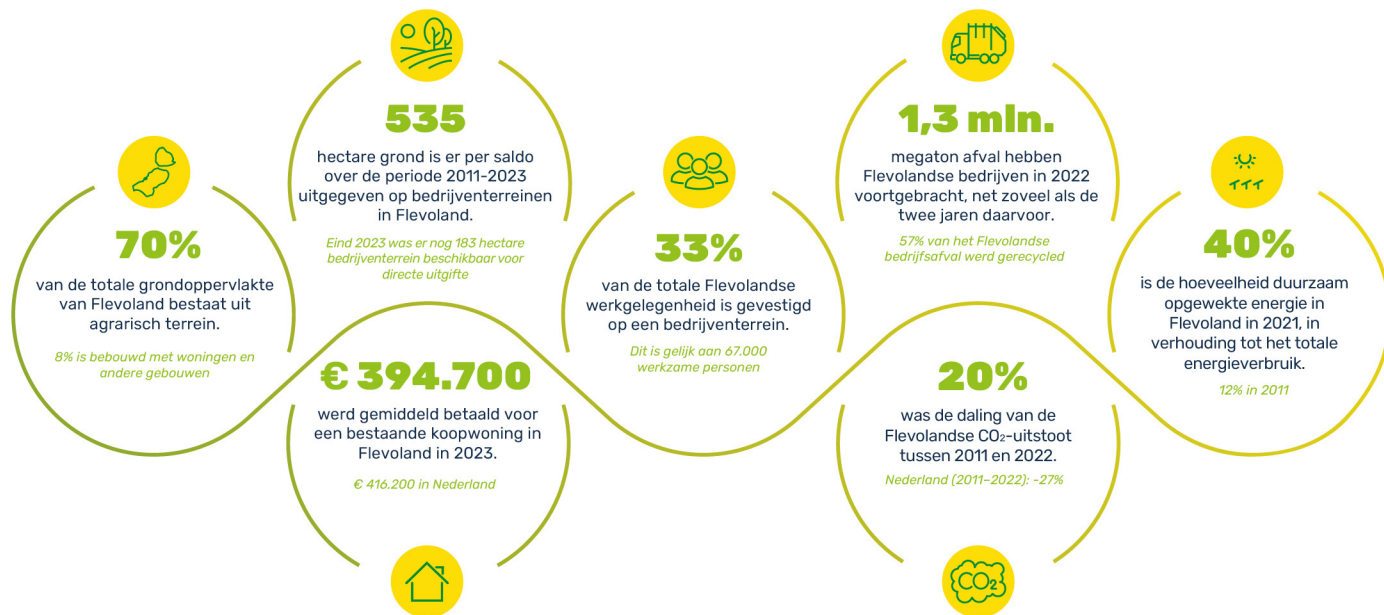
diversiteit en cultuur? Deze uitdagingen benadrukken de complexiteit van het navigeren tussen innovatie en duurzaamheid, tegen de achtergrond van huidige maatschappelijke en technische realiteiten.' Ondanks deze uitdagingen blijft Arend optimistisch en vastberaden: 'Het is een opwindende tijd voor Farm Dairy, en we zijn vastbesloten om voorop te lopen in deze nieuwe fase van de zuivelindustrie.'

**'HOE HOUDEN WE
BINNEN ONS BEDRIJF
HET BESTE REKENING
MET DIVERSITEIT EN
CULTUUR?'**

The background features abstract geometric shapes in various shades of green and yellow. On the left, there are several overlapping triangles and rectangles in different tones of green. On the right, a large, solid yellow rectangle occupies the upper portion. The overall composition is modern and minimalist.

HOOFDSTUK 4 **RUIMTE & DUURZAAMHEID**

RUIMTE & DUURZAAMHEID IN HET KORT



4.1 RUIMTEGEBRUIK

Reeds voor langere tijd worden we geconfronteerd met een aantal grote transitieopgaven, opgaven die vooral ook ruimtelijk hun beslag hebben. We hebben het dan over opgaven die voortvloeien uit de groeiende bevolkingsomvang, zoals ruimte voor wonen en werken. Maar ook de verduurzamingsambities op het gebied van circulaire economie en energietransitie leggen een claim op de beschikbare ruimte. Met behulp van regionale bodemstatistieken schetsen we allereerst hoe de (ontwikkeling van de) fysieke ruimte in Flevoland verdeeld is over verschillende gebruiksvormen.

AGRARISCH GRONDGEBRUIK DOMINANT

Figuur 4.1 toont de verdeling van het bodemgebruik in Flevoland in 2017, het laatste jaar waar momenteel gegevens voor zijn. De totale oppervlakte van Flevoland, inclusief binnenwater, bedraagt 2.412 km². Sinds het ontstaan van de provincie Flevoland is dit nagenoeg niet veranderd. Als we het binnenwater weglaten en puur kijken naar het landgebruik, dan beslaat Flevoland een oppervlakte van in totaal 1.411 km².³⁰ Het Flevolandse grondgebruik wordt gedomineerd door de agrarische sector, voor zo'n 70 procent van alle grond. Dit komt overeen met 990 km², waarvan 6 km² glastuinbouw. Daarna volgen achtereenvolgens: bossen en open natuur (223 km²), bebouwd terrein (115 km²), recreatie (49 km²) en verkeer (34 km²).

³⁰ De door het CBS gehanteerde definitie voor binnenwater luidt: water breder dan 6 meter dat niet in open verbinding staat met zee (IJsselmeer, rivieren, kanalen, meren e.d.). Voor Flevoland gaat het om (delen van) meren zoals het IJsselmeer, het Markermeer en de Veluwerandmeren.

FIGUUR 4.1 BODEMGEBRUIK, FLEVOLAND

Verdeling bodemgebruik naar gebruiksvorm (excl. binnenwater) in %; 2017



Bron: CBS, 2022 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

VERSTEDELIJKING NEEMT GELEIDELIJK TOE

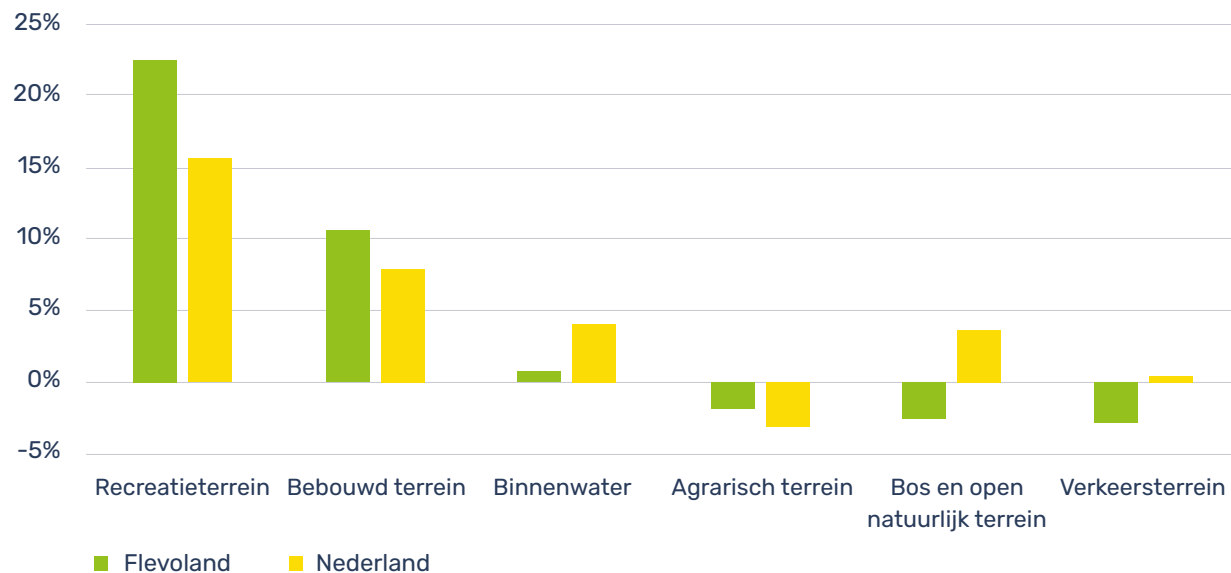
In Flevoland, net als overigens in de rest van Nederland, neemt de verstedelijking geleidelijk toe. De verandering van bodemgebruik vindt namelijk vooral plaats op het gebied van recreatie- en bebouwd terrein.³¹ In de periode 2003–2017 is het areaal recreatie- en bebouwd terrein uitgebreid met respectievelijk 9 en 11 km²; oftewel een uitbreiding met een totale omvang van bijna 3.000 voetbalvelden. Voor wat betreft het bebouwde terrein was daarvan ongeveer tweederde woongerrein, het overige deel was bedrijventerrein. Daarnaast was er sprake van uitbreiding van de hoeveelheid ruimte voor binnenwater met 7 km². In absolute termen blijkt de uitbreiding van deze gebruiksfuncties vooral ten koste te gaan van agrarisch terrein: een afname van 20 km² (-2 procent).

Opvallend is verder dat, in tegenstelling tot de landelijke ontwikkeling, de ruimte voor bos en open natuur en verkeersterrein is afgenomen in Flevoland. Per saldo daalde het areaal bos en open natuur met 6 km² (-2,6 procent) en het areaal verkeersterrein met 1 km² (-2,9 procent). Bij deze cijfers past overigens de kanttekening dat ze betrekking hebben op de periode 2003–2017. Het schetst een beeld van de langjarige ontwikkeling en niet zozeer van de meest recente situatie.

³¹ Recreatieterrein betreft parken, plantsoenen en sportterreinen. De hoeveelheid bebouwd terrein is inclusief semi-bebouwd terrein; terrein in gebruik als berging, delfstofwinplaats en bouwlocatie (bouwlocatie met bouwactiviteit alsmede braakliggende terrein zonder actieve bouwwerkzaamheden).

FIGUUR 4.2 ONTWIKKELING BODEMGEBRUIK, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Verandering areaal bodemgebruik per gebruiksvorm in %; 2003–2017



Bron: CBS, 2022 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

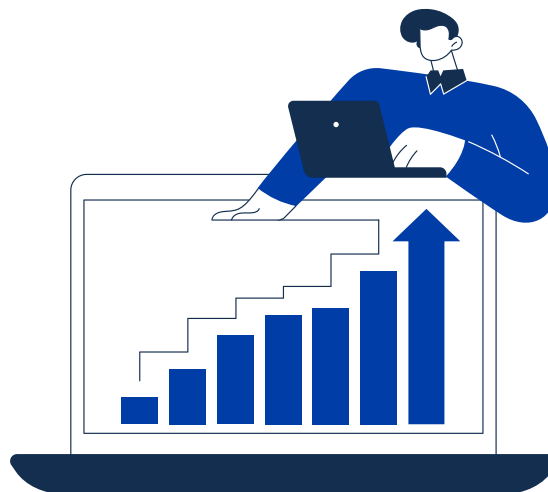
4.2 WONEN

Hoe de bevolkingsomvang zich ontwikkelt hangt onder andere nauw samen met kenmerken van de woningvoorraad en de werking van de woningmarkt. De ruimte voor wonen beschrijven we in eerste instantie aan de hand van de omvang en aard van de Flevolandse woningvoorraad naar eigendomsvorm. Hoe de regionale koopwoningmarkt functioneert schetsen we aan de hand van vraag- en prijsontwikkelingen; het vormt een indicatie voor de aantrekkingskracht van de regio.

BOVENGEMIDDELD GROOT AANDEEL KOOPWONINGEN

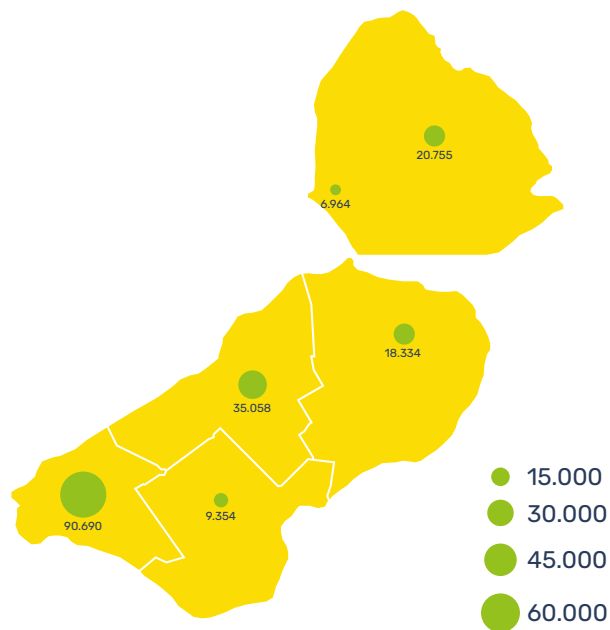
Op 1 januari 2023 telde de Flevolandse woningvoorraad in totaal 181.000 woningen. Dat waren er bijna 3.200 meer dan een jaar eerder; een groei van 1,8 procent. Ter vergelijking: de Flevolandse bevolking groeide tussen 2022 en 2023 met 2,3 procent, een indicatie van een toenemende druk op de woningmarkt. Veruit het merendeel van de woningen is logischerwijs in de grootste gemeente te vinden, namelijk Almere. Het gaat om de helft van de Flevolandse woningvoorraad; 91.000 woningen. Een vijfde van de woningen, ruim 35.000, staat in Lelystad.

De kleinste gemeente, Urk, biedt plek aan bijna 7.000 woningen – wat gelijk is aan 3,8 procent van het totaal. Als we naar de groeicijfers per gemeente kijken, dan zien we dat verhoudingsgewijs de grootste groei in Zeewolde heeft plaatsgevonden. Tussen begin 2022 en begin 2023 is het aantal woningen in Zeewolde met 2,2 procent gegroeid. Een jaar eerder bedroeg de groei 3,6 procent. In absolute termen gaat het om een toename van respectievelijk 200 en 320 woningen. In Almere was de absolute toename overigens het grootst. Tussen 2022 en 2023 is de voorraad met ruim 1.800 woningen uitgebreid.

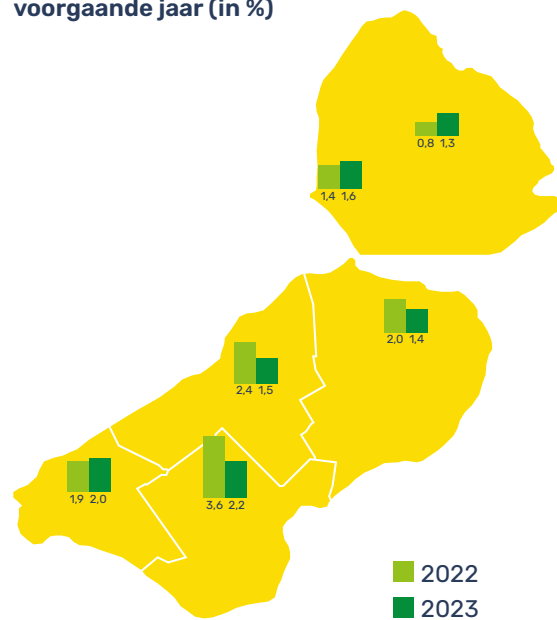


FIGUUR 4.3 OMVANG EN ONTWIKKELING WONINGVOORRAAD PER GEMEENTE

Aantal woningen (1 jan. 2023)



Relatieve groei t.o.v. voorgaande jaar (in %)



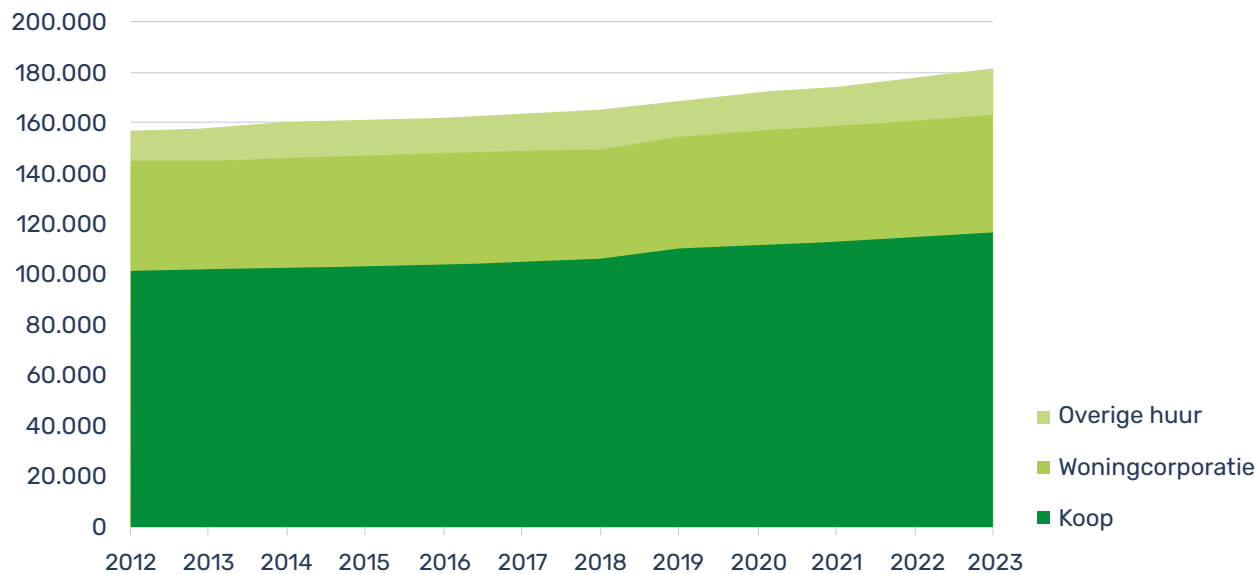
Bron: CBS/Feitelijk Flevoland, 2023.

In 2023 bestond de totale voorraad uit 117.000 koopwoningen en 64.000 huurwoningen. Van deze huurwoningen waren er ruim 46.000 in eigendom van een woningcorporatie (sociale verhuur). Bij de overige verhuur (vrije sector huur), als de huurwoning in eigendom is van onder andere bedrijven, particulieren of institutionele beleggers, ging het om bijna 18.000 woningen. Als we over een langere periode naar de ontwikkeling van de woningvoorraad kijken, tussen 2012 en 2023, dan zijn er in dat tijdvak ruim 24.000 woningen in Flevoland bijgekomen. Het leeuwendeel van deze woningen betrof koopwoningen, zo'n 15.000 (62 procent). Daarnaast is het aantal corporatiewoningen in die periode met 3.000 uitgebreid, de overige verhuur is uitgebreid met zo'n 6.000 woningen.



FIGUUR 4.4 WONINGVOORRAAD NAAR EIGENDOM, FLEVOLAND

In aantallen woningen naar eigendomsvorm; 2012–2023 (peilmoment 1 januari)



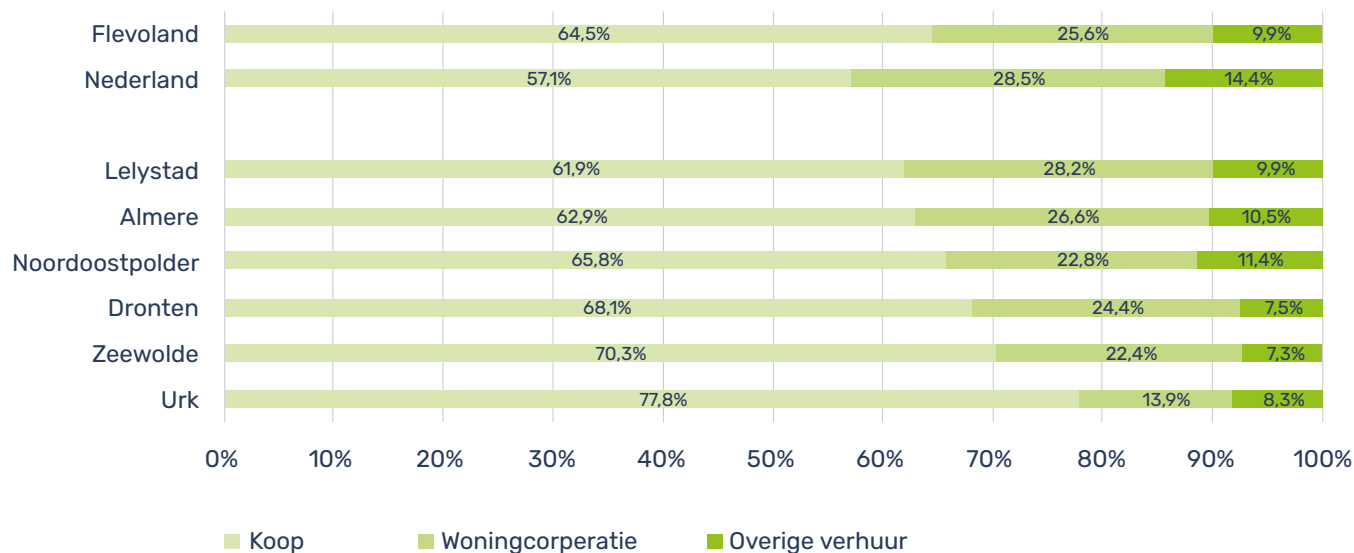
Bron: CBS, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

De Flevolandse woningvoorraad is, in termen van eigendomsvorm, minder evenwichtig verdeeld dan de landelijke voorraad. We zien namelijk dat in 2023 bijna tweederde van de voorraad uit koopwoningen bestond tegenover 57 procent landelijk (zie figuur 4.5). Het aanbod van huurwoningen was daarentegen relatief gezien een stuk minder groot in Flevoland. Daarbij valt de in verhouding kleine voorraad vrije sector huurwoningen op: 9,9 procent in Flevoland tegenover 14,4 procent landelijk. Met name de lagere inkomensgroepen in Flevoland, die minder vaak in aanmerking komen voor een hypotheek voor een koopwoning, zijn zodoende aangewezen op een relatief kleinere huursector dan gemiddeld in Nederland.

Als we de samenstelling van de woningvoorraad uitsplitsen naar gemeente dan vallen enkele scherpe verschillen op. In Lelystad en Almere zijn relatief weinig koopwoningen en relatief veel huurwoningen te vinden, in vergelijking met de verdeling van de totale Flevolandse woningvoorraad. Lelystad benadert daarmee het dichtst de landelijke verdeling. Voor de overige gemeenten is het beeld juist omgekeerd: het aandeel koopwoningen is groter en het aandeel huurwoningen is kleiner dan het Flevolands gemiddelde – waarbij vooral de scheve verdeling van de Urkse woningvoorraad opvalt.

FIGUUR 4.5 SAMENSTELLING WONINGVOORRAAD, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Verdeling aantallen woningen naar eigendomsvorm in %; 2023 (peilmoment 1 januari)



Bron: CBS, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

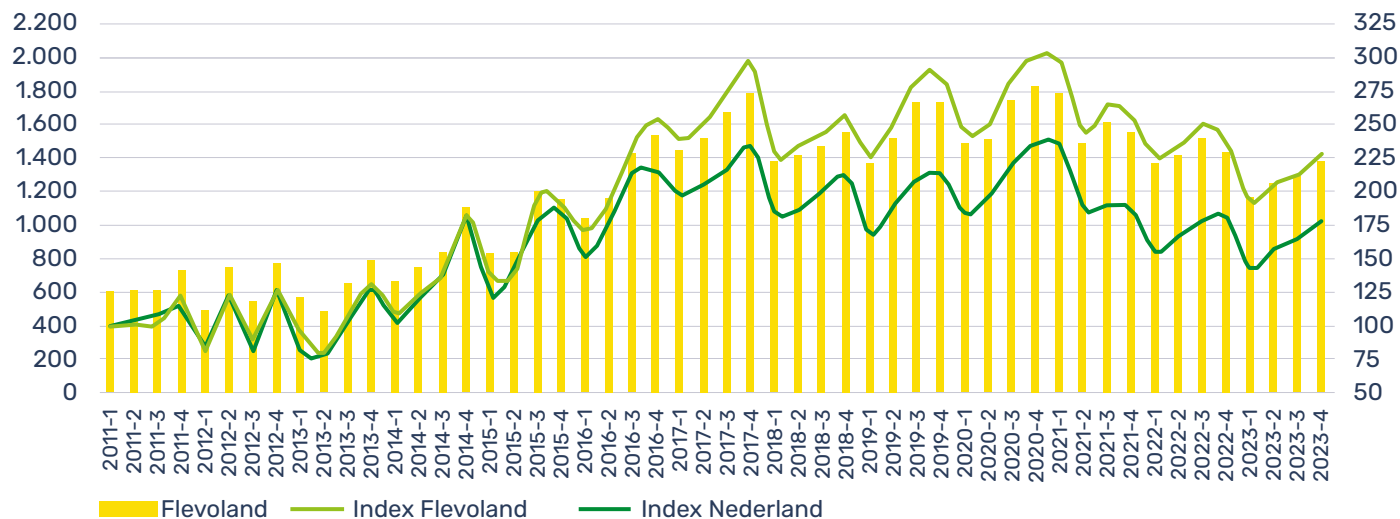
HUIZENVERKOPEN- EN PRIJZEN GEDAALD, MAAR DIP LIJKT VOORBIJ

Inzoomend op de koopwoningmarkt zien we eind 2020 een piek in het aantal transacties van bestaande koopwoningen in Flevoland (zie figuur 4.6). Maar stijgende hypotheekrentes en afnemend consumentenvertrouwen zorgden daarna voor geleidelijke daling van het aantal verkochte woningen. Na een aantal jaar van hoogspanning op de koopwoningmarkt is enige verlichting opgetreden. De in 2021 ingezette daling heeft zich doorgezet in 2023. Het totaal aantal transacties bedroeg in 2023 bijna 5.100 woningen. Dat is 11,4 procent minder dan een jaar eerder. Landelijk was de daling 5,5 procent. Desondanks lijkt in het eerste kwartaal van 2023 het dieptepunt te zijn bereikt en is in elk daaropvolgend kwartaal het aantal transacties gestegen.

Als we de ontwikkeling over een langere periode bekijken, dan is het aantal transacties per kwartaal structureel toegenomen. In het vierde kwartaal van 2023 was het aantal transacties in Flevoland meer dan twee keer zo groot als het aantal transacties in het eerste kwartaal van 2011 (+128 procent). Landelijk was het niveau van het aantal transacties 78 procent hoger.

FIGUUR 4.6 VERKOOPVOLUME BESTAANDE KOOPWONINGEN, FLEVOLAND EN NEDERLAND

*In aantallen transacties per kwartaal (balken en linker as) en Index 2011-1^e kwartaal=100 (lijnen en rechter as);
2011-1^e kwartaal–2023-4^e kwartaal*



Bron: Kadaster, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).



De afgelopen jaren was sprake van een krappe woningmarkt wat zich uitte in stevige prijsstijgingen. Medio 2022 is, zowel in Flevoland als landelijk, een einde gekomen aan de prijsstijgingen. Dit heeft zich voortgezet in 2023: de gemiddelde verkoopprijzen van bestaande koopwoningen, over het hele jaar, zijn gedaald. Maar als we kijken naar de kwartaalcijfers dan beginnen in de tweede helft van 2023 de prijzen weer op te krabbelen. De huizenprijsdip lijkt hiermee alweer achter ons te liggen.

Voor woningen in Flevoland daalde de gemiddelde koopsom over 2022 van € 405.900 naar € 394.700 in 2023. Een bestaande koopwoning was in 2023 gemiddeld 2,8 procent goedkoper dan in 2022. De landelijke huizenprijzen liggen hoger dan die in Flevoland. Over 2022 was de gemiddelde koopsom in Nederland € 428.600 en over 2023 was dit € 416.200. Er was eveneens sprake van de prijsdaling van 2,8 procent.

Overigens liggen de gemiddelde prijzen over het vierde kwartaal van 2023, in Flevoland en in Nederland als geheel, boven die van een jaar eerder. Dat de huizenprijzen weer in de lift zitten, heeft onder andere te maken met de verbeterde betaalbaarheid. Huishoudens kunnen weer wat meer lenen voor een huis als gevolg van de relatief stevige inkomensstijging in reactie op de hoge inflatie. Daardoor is de vraag naar koophuizen weer aangetrokken. Tegelijkertijd staan er relatief weinig huizen te koop. En dat resulteert in een opwaartse druk op de huizenprijzen.³²

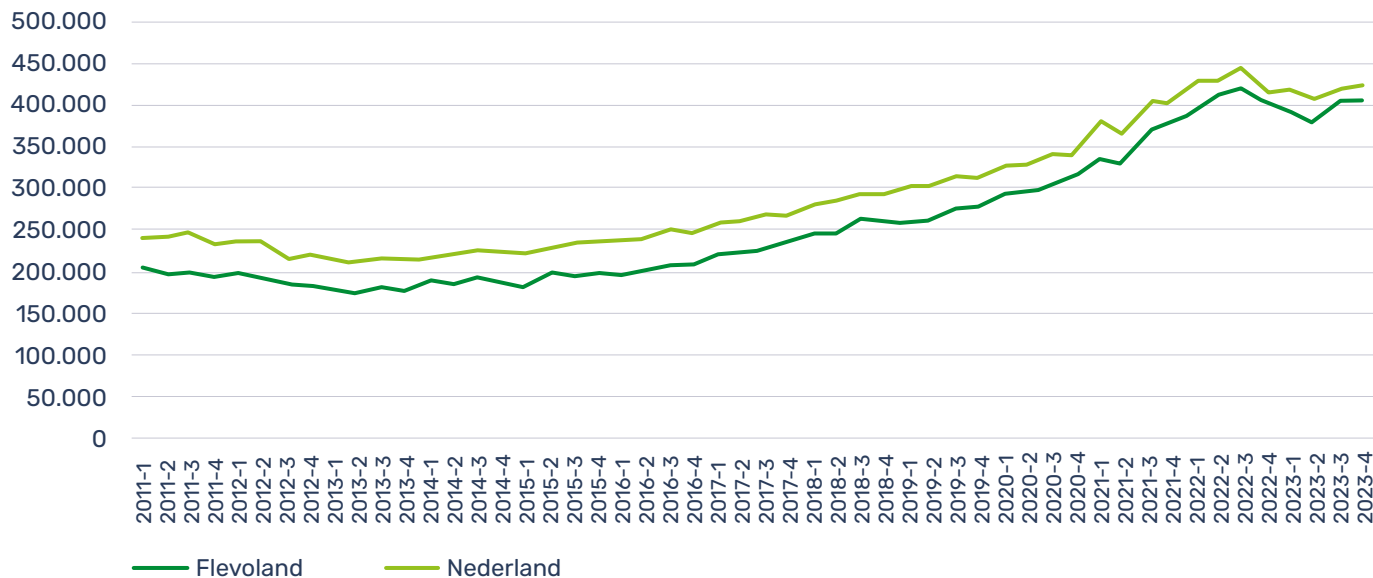


³² Rabobank (2023). Huizenprijzen volgend jaar terug op niveau zomer 2022.

Beschikbaar via <https://www.rabobank.nl/kennis/d011404680-huizenprijzen-volgend-jaar-terug-op-niveau-zomer-2022>.

FIGUUR 4.7 KOOPSOM BESTAANDE WONINGEN, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Gemiddelde koopsom per kwartaal in euro; 2011-1^e kwartaal-2023-4^e kwartaal



Bron: Kadaster, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

4.3 BEDRIJVENTERREINEN

Gedurende de afgelopen decennia zijn bedrijventerreinen de belangrijkste locatie geworden voor de uitgifte van grond voor bedrijvigheid. Hierdoor vestigen veel bedrijven zich op deze locaties voor economische activiteit en leveren ze een aanzienlijke bijdrage aan de lokale en regionale economie. Op basis van cijfers van het IBIS (Integraal Bedrijventerreinen Informatie Systeem) hebben we de omvang en ontwikkeling van het areaal bedrijventerreinen in Flevoland in kaart gebracht. Daarnaast schetsen we aan de hand van de werkgelegenheid gevestigd op bedrijventerreinen het belang van deze locaties voor de regionale economie.

BESCHIKBARE GROND OP BEDRIJVENTERREINEN NEEMT GELEIDELIJK AF

Nederland biedt plaats aan circa 3.800 bedrijventerreinen die alles bij elkaar zo'n 108.000 hectare grondoppervlakte beslaan. Als we kijken naar de situatie in Flevoland dan telde de provincie begin 2023 112 bedrijventerreinen, die bij elkaar goed waren voor een bruto oppervlakte van 4.700 hectare.³³ Het aantal locaties aangemerkt als bedrijventerrein is in de loop der jaren vrijwel constant gebleven. Als bedrijventerreinen verdwijnen dan komt dit veelal door samenvoeging met een ander terrein of transformatie naar een woonlocatie.

³³ De bruto oppervlakte is de totale oppervlakte van een terrein (inclusief infrastructuur en groen). De netto oppervlakte is de oppervlakte die aan bedrijven is of kan worden uitgegeven.

Tegelijk zien we dat de totale netto oppervlakte oppervlakte (2.800 hectare in 2023), de oppervlakte die aan bedrijven is of kan worden uitgegeven (exclusief infrastructuur en groen), per saldo met 80 hectare is afgenomen tussen 2011 en 2023. Voor een deel is de oorzaak hiervan administratief van aard. Bij de jaarlijkse registratie zijn met enige regelmaat contouren van bedrijventerreinen gewijzigd dan wel aangescherpt. Daarnaast heeft het veelal te maken met de afschaling van eerder gemaakte plannen. Dit alles resulteert in registratie van minder uitgeefbare grond, en dus een kleinere netto oppervlakte.

Voor wat betreft de uitgegeven hoeveelheid grond op bedrijventerreinen, de grond die daadwerkelijk wordt gebruikt door bedrijven, dan blijkt dit in de periode 2011–2023 per saldo met 535 hectare te zijn toegenomen; van 1.590 naar 2.122 hectare. Over 2023 was er bovendien sprake van een bovengemiddelde uitgifte van bedrijfskavels; het aantal hectares is met 125 toegenomen.

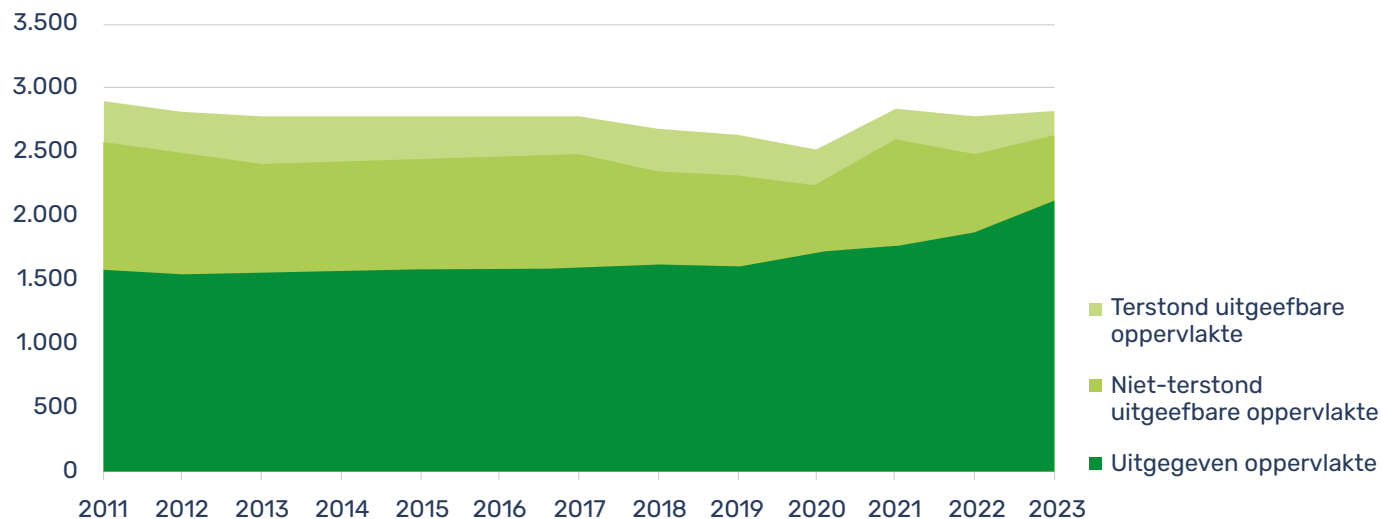


Begin 2023 was er in totaal nog 700 hectare bedrijventerrein beschikbaar voor uitgifte. Dat wil zeggen: een totaal van 'harde' en 'zachte' plannen om de beschikbare grond (mogelijk) te ontwikkelen tot bedrijventerrein. Van een 'zacht' plan is sprake als het bestemmingsplan nog niet onherroepelijk is vastgesteld. Het gaat veelal om grond die door provincie of gemeente is aangewezen als mogelijke locatie voor bedrijventerreinontwikkeling. Resteren de 'harde' plannen waarvan zeker is dat die op gerealiseerd gaan worden – onzeker is alleen wanneer. Daarom gebruiken we de indicator 'terstond uitgeefbaar' om een meer accuraat beeld te krijgen van het aanbod aan beschikbare grond op bedrijventerreinen.

Het betreft namelijk het aantal hectare grond dat direct gereed is voor uitgifte. Deze grond of locatie is ontsloten en reeds bouwrijp; gereed om in gebruik genomen te worden. Als we vervolgens kijken naar de ontwikkeling van de hoeveelheid terstond uitgeefbare grond dan zien we dit geleidelijk teruglopen. In 2011 was er 320 hectare grond direct beschikbaar, wat inmiddels is gedaald naar 183 hectare in 2023. Hierbij aangetekend dat in 2023 125 hectare grond is uitgegeven, geeft aan dat het aanbod van grond op bedrijventerreinen verder onder druk is komen te staan.

FIGUUR 4.8 AREAAL BEDRIJVENTERREINEN, FLEVOLAND

Totale netto oppervlakte bedrijventerreinen, opgedeeld in uitgegeven en (terstond en niet-terstond) uitgeefbare oppervlakte, in hectare; 2011–2023



Bron: Feitelijk Flevoland/IBIS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

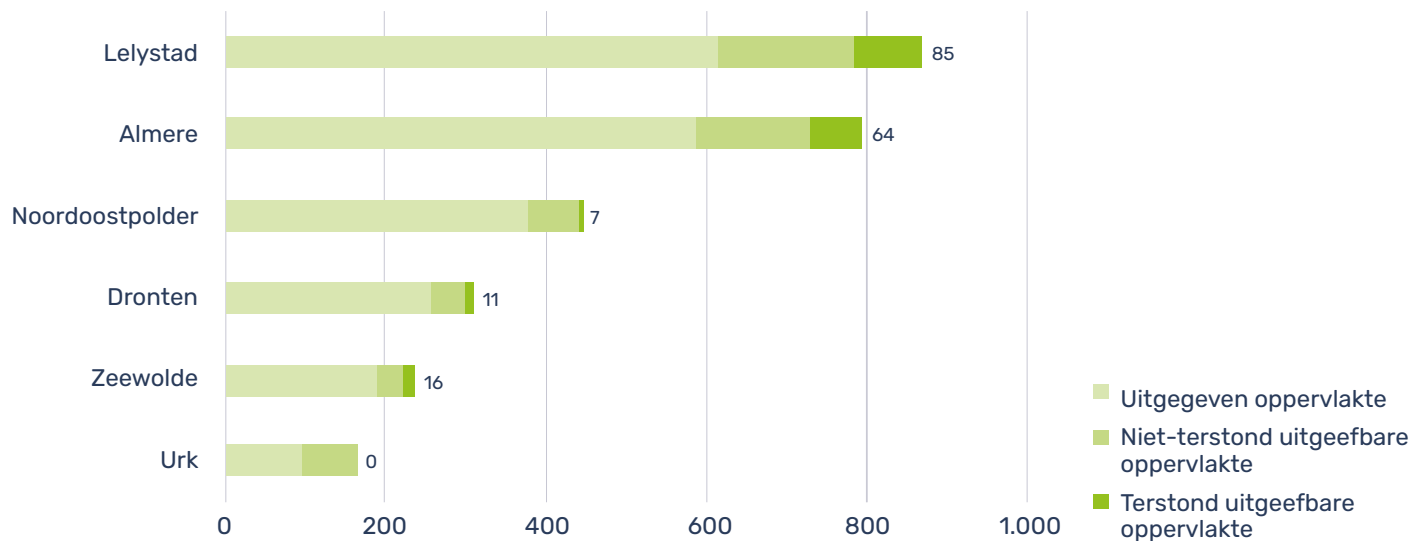
Figuur 4.9 geeft inzicht in hoe in 2023 het areaal bedrijventerreinen verspreid is over de provincie. Per gemeente is te zien wat de netto oppervlakte is en welk deel daarvan reeds is uitgegeven en hoeveel grond er nog uitgeefbaar is – opgesplitst naar terstond en niet-terstond uitgeefbaar. We zien dat de grootste gemeenten, Lelystad en Almere, het grootste areaal aan bedrijventerreinen bezitten.

Tegelijkertijd hebben deze gemeenten ook de meeste grond beschikbaar voor uitgifte. In 2023 had Lelystad een plancapaciteit van ruim 250 hectare en Almere van 206 hectare. In de overige gemeenten schommelt het totaal aan grond dat mogelijk wordt uitgegeven tussen de 50 en 70 hectare.

Maar als we naar de terstond uitgeefbare oppervlakte kijken, het feitelijke aanbod, dan vallen de kleine hoeveelheden op in met name de niet-verstedelijkte gemeenten. Sterker: in Urk was er zelfs lange tijd geen hectare grond meer beschikbaar voor directe uitgifte, en zijn er pas sinds de ontwikkeling van het nieuwe bedrijventerrein Port of Urk weer kavels uitgeefbaar. Ook in de Noordoostpolder is er relatief weinig direct beschikbaar aanbod aan bedrijfskavels voorhanden.

FIGUUR 4.9 AREAAL BEDRIJVENTERREINEN PER GEMEENTE

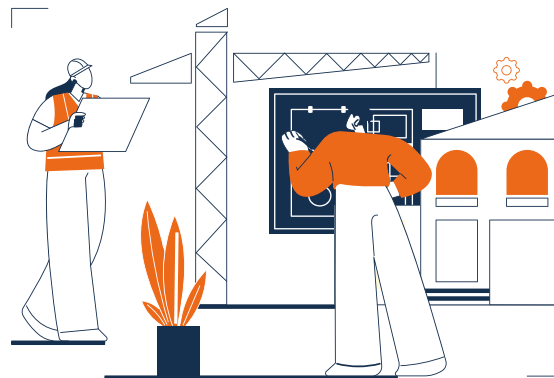
Totale netto oppervlakte bedrijventerreinen, opgedeeld in uitgegeven en (terstond en niet-terstond) uitgeefbare oppervlakte, in hectare; 2023



Bron: Feitelijk Flevoland/IBIS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

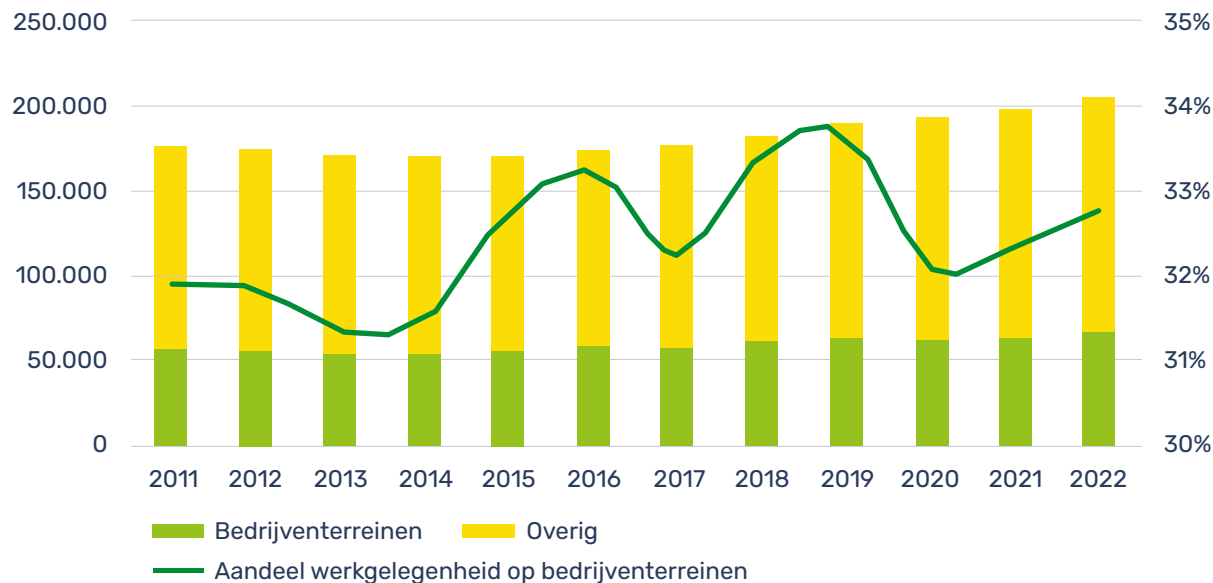
WERKGELEGENHEID OP BEDRIJVENTERREINEN GROEIT HARDER DAN OP NIET-BEDRIJVENTERREINEN

In 2022 concentreerde bijna 33 procent van alle werkgelegenheid in Flevoland zich op bedrijventerreinen. De afgelopen jaren schommelde dit percentage tussen de 31 en 34 procent; iets boven het landelijk gemiddelde van 30 procent.³⁴ In totaal gaat het om 67.000 banen die in 2022 op een bedrijventerrein gevestigd waren. Daarnaast zijn zo'n 138.000 personen werkzaam op een andere locatie dan op een bedrijventerrein. Als we kijken naar de langjarige ontwikkeling dan blijkt de werkgelegenheidsgroei op Flevolandse bedrijventerreinen de groei op overige locaties te overtreffen. Tussen 2011 en 2022 groeide de werkgelegenheid op bedrijventerreinen per saldo met 19 procent tegenover 15 procent buiten bedrijventerreinen.



FIGUUR 4.10 WERKGELEGENHEID OP BEDRIJVENTERREINEN, FLEVOLAND

Aantallen werkzame personen op bedrijventerreinen en overige locaties (balken en linker as) en het aandeel werkgelegenheid op bedrijventerreinen in % (lijnen en rechter as); 2011–2022 (peilmoment 1 april)



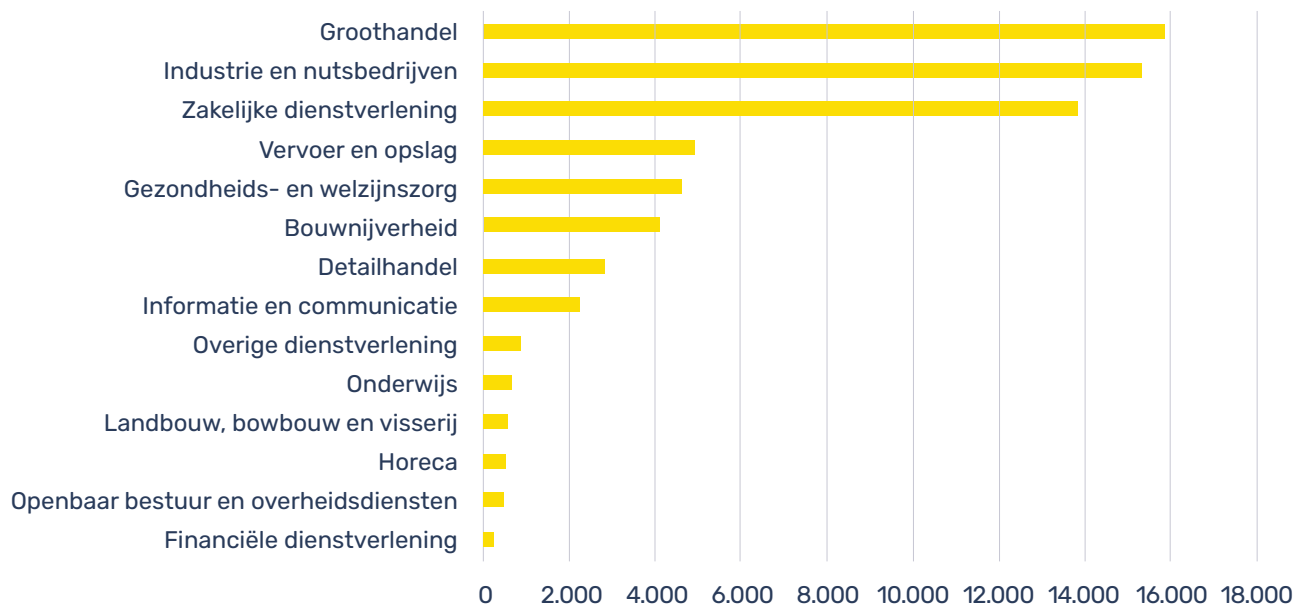
Bron: Vestigingenregister Flevoland, 2024 en LISA/Plabeka, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Figuur 4.11 toont dat drie sectoren de dienst uitmaken op bedrijventerreinen. Groothandel, Industrie en Zakelijke dienstverlening zorgen gezamenlijk voor tweederde van alle werkgelegenheid op de Flevolandse bedrijventerreinen. Dat met name sectoren als Groothandel en Industrie op bedrijventerreinen te vinden zijn heeft met het veelal ruimte-extensieve karakter van dit type bedrijvigheid te maken. Daarnaast gaan deze activiteiten vaker gepaard met overlast, zoals geluids-, verkeers- en milieuhinder. Bedrijventerreinen, die doorgaans van woonlocaties zijn gescheiden, zijn bij uitstek geschikt voor het bieden van ruimte voor dergelijke economische activiteiten. Maar ook de ruime aanwezigheid van een voor bedrijventerreinen minder typische sector zoals Zakelijke dienstverlening, en in iets mindere mate bijvoorbeeld ook Gezondheids- en welzijnszorg, geeft het belang aan van dergelijke locaties voor de regionale economie.



FIGUUR 4.11 WERKGELEGENHEID OP BEDRIJVENTERREINEN NAAR SECTOR, FLEVOLAND

In aantal werkzame personen; 2022 (peilmoment 1 april)



Bron: LISA/Plabeka, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

4.4 CIRCULAIRE ECONOMIE

Nederland heeft de ambitie om in 2050 een volledig circulaire economie te hebben.³⁵ Ondanks de groei aan investeringen in een circulaire economie zijn robuuste indicatoren die de voortgang van de transitie naar een circulaire economie meten vooralsnog schaars. En dit geldt in nog sterkere mate op regionaal niveau. Om na te gaan waar de Flevolandse economie staat in de overgang van een lineaire naar een circulaire economie, hebben we de beschikking over een beperkt aantal indicatoren. In deze editie van de Flevoland Monitor gebruiken de meest recente cijfers die zicht geven op de ontwikkeling en de aard van de hoeveelheid geproduceerde afvalstoffen (van huishoudens en bedrijven). De beschikbaarheid van deze cijfers, via de provinciale databank Feitelijk Flevoland, vloeit voort uit het vorige coalitieakkoord van Flevoland.³⁶



³⁵ Rijksbreed programma Nederland Circulaire Economie. Beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/circulaire-economie/documenten/rapporten/2016/09/14/bijlage-1-nederland-circulair-in-2050>.

³⁶ Flevoland: ruimte voor de toekomst. Coalitieakkoord 2019–2023. Beschikbaar via: <https://stateninformatie.flevoland.nl/Ver-gaderingen/Provinciale-Staten/2019/10-juli/15:30/DOCUVITP-2448372-v1-Definitief-coalitieakkoord-Flevoland-2019.PDF>.

Daarin is afgesproken dat er wordt gestreefd naar een afvalvrije economie in Flevoland; afvalvrij ondernemen zou de norm moeten worden. Hoewel de ontwikkeling van geproduceerde afvalstoffen op zichzelf niet het hele circulaire verhaal vertellen, geeft het een indruk van het potentieel voor recycling en hergebruik van materialen.³⁷

DALING HUISHOUDELIJK AFVAL, CIRCA 20 PROCENT WORDT GERECYCLED OF HERGEBRUIKT

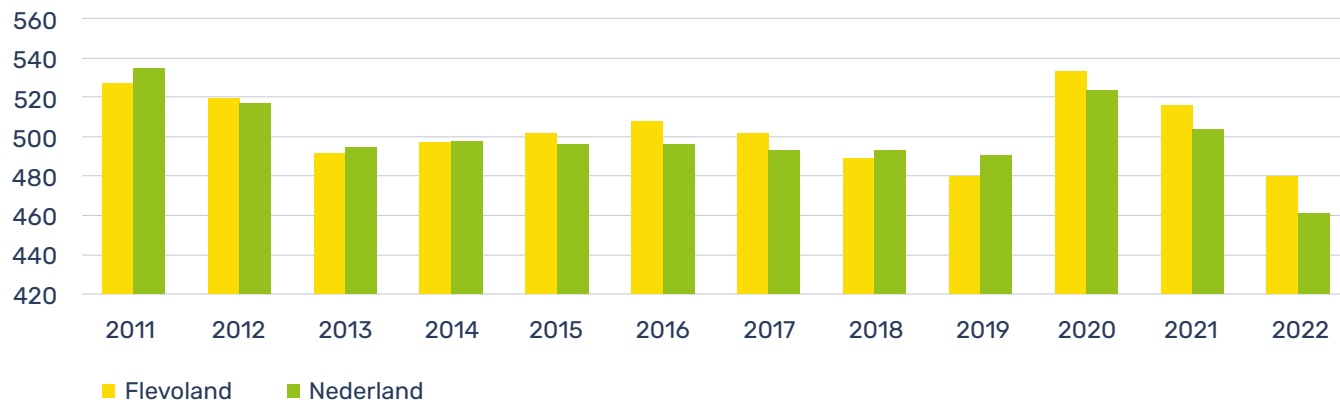
Over heel 2022 werd er door huishoudens in Flevoland in totaal 209 kiloton afval geproduceerd. Per inwoner is dat 480 kilogram afval. De gemiddelde Nederlander produceerde daarentegen ruim 20 kilo minder afval. In 2022 is in Flevoland de hoeveelheid afval per inwoner terug op een niveau van voor de coronacrisis, en landelijk is de afvalproductie zelfs nog een stuk lager. De stijging van de hoeveelheid afval van huishoudens tijdens de coronacrisis heeft als belangrijke oorzaak dat mensen in die periode bovengemiddeld veel thuis

verbleven. Ter plekke leidde dit tot toename van consumptie én afval. Over een langere periode is geen duidelijke trend te zien ten aanzien van de richting waar de hoeveelheid geproduceerd huishoudelijk afval naartoe beweegt. Wel zien we dat de afgelopen drie jaren het verschil tussen Flevoland en Nederland groter lijkt te worden. Gemiddeld genomen genereren Flevolanders in toenemende mate meer afval dan overige Nederlanders, terwijl in eerdere jaren de gemiddelde afvalproductie in Flevoland vaak ook lager was dan in de rest van Nederland.

³⁷ Aanvullende informatie en cijfers over circulaire economie in Flevoland zijn beschikbaar via: <https://feitelijkflevoland.nl/dashboard/monitor-omgevingsvisie-2023/circulaire-economie>.

FIGUUR 4.12 HUISHOUDELIJK AFVAL, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner in kilogram per jaar; 2011–2022



Bron: CBS/Feitelijk Flevoland, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

In figuur 4.13 is afgebeeld hoe het afval, afkomstig van Flevolandse huishoudens, de afgelopen jaren verwerkt is. Als we naar het meest recente jaar kijken, 2022, dan wordt het grootste deel van het afval 'nuttig toegepast'. De verwerkingswijze 'nuttige toepassing' omvat recycling, hergebruik, terugwinning, verbranden van afval met energieopwekking, en andere handelingen die gericht zijn op het verkrijgen van secundaire grondstoffen. Vanaf 2015 ligt het aandeel hiervan jaarlijks op zo'n 40 procent.

Tot 2015 was verbranding de meest dominante verwerkingsmethode. In de jaren daarna is het aandeel verbranding steeds verder gedaald. Een oorzaak van deze daling is een wijziging in het Landelijk Afvalstoffenplan (LAP), waarbij een aantal afvalverbrandingsinstallaties de zogenaamde R1-status krijgt. Deze installaties voldoen aan bepaalde



criteria voor wat betreft de energie-efficiëntie bij het verbranden van afval. De hoeveelheid in deze installaties verwerkt afval wordt daarmee niet tot de verwerkingswijze 'verbranden' toebedeeld maar tot 'nuttige toepassing'.³⁸ In 2022 werd uiteindelijk 23 procent van het Flevolandse huishoudelijk afval verbrand.

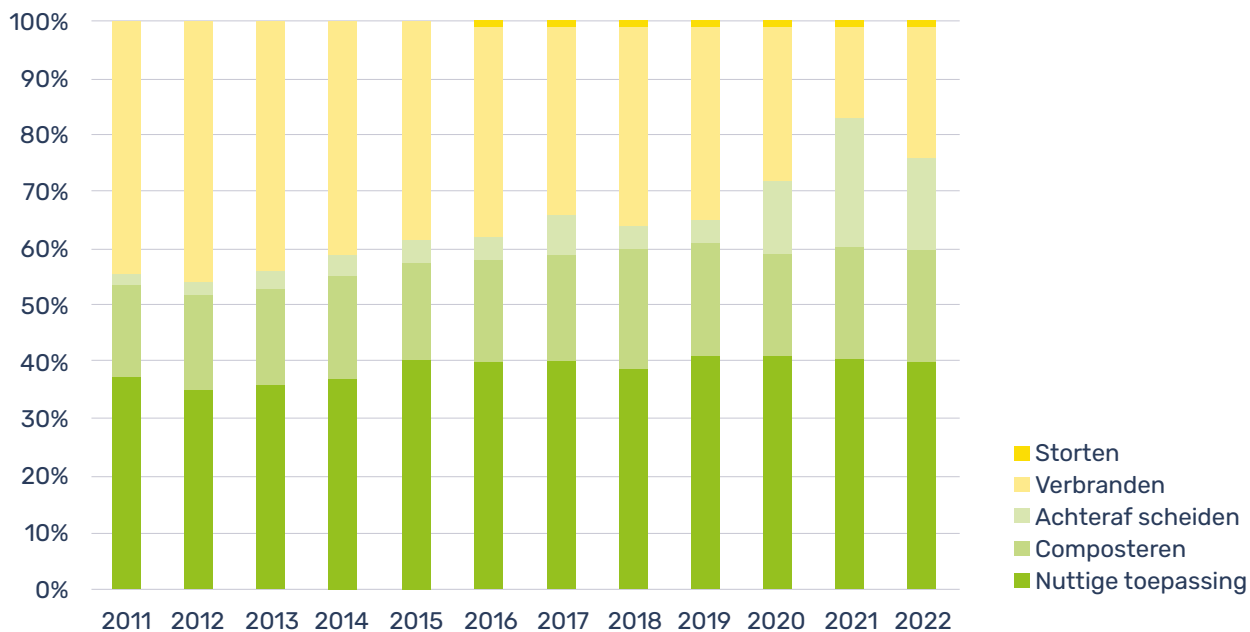
Verder wordt het aandeel van het Flevolandse huishoudelijk afval dat achteraf wordt gescheiden steeds groter. In 2022 werd 16 procent van het afval gescheiden. Het aandeel van het afval dat gecomposteerd is eveneens groter geworden. In 2022 was dit 20 procent tegenover 16 procent in 2011. Storten wordt als afvalverwerkingsmethode niet of nauwelijks meer toegepast. In 2022 werd uiteindelijk 1 procent van al het huishoudelijk afval gestort.



³⁸ Compendium voor de Leefomgeving (2020). Verwerking van afval van huishoudens, 1985–2018. Beschikbaar via: <https://www.clo.nl/indicatoren/nl039212-verwerking-van-afval-van-huishoudens-1985-2018>.

FIGUUR 4.13 VERDELING HUISHOUDELIJK AFVAL NAAR VERWERKINGSMETHODE, FLEVOLAND

Aandelen verwerkmingsmethode in %; 2011–2022



Bron: CBS/Feitelijk Flevoland, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

HOEEVEELHEID BEDRIJFSAFVAL ONVERANDERD, BIJNA 60 PROCENT WORDT GERECYCLED

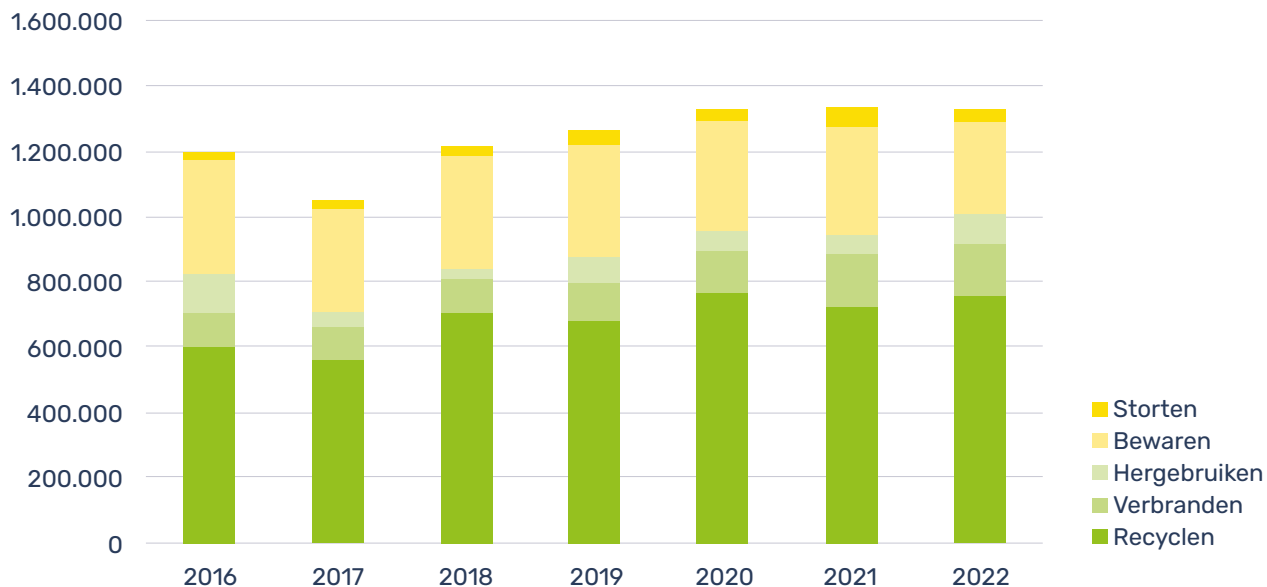
In tegenstelling tot het huishoudelijk afval, is er bij afval van bedrijven geen sprake van een afnemende hoeveelheid. Figuur 4.14 laat zien dat tussen 2016 en 2020 de jaarlijkse hoeveelheid afval afkomstig van Flevolandse bedrijven is gestegen naar zo'n 1,3 miljoen megaton, en sindsdien is dit volume vrijwel onveranderd gebleven. De data over bedrijfsafval die we tot onze beschikking hadden zijn afkomstig van het Landelijk Meldpunt Afvalstoffen (LMA) en zijn toegesneden op de provincie Flevoland; we beschikken niet over landelijke gegevens waardoor vergelijking tussen Flevoland en landelijk niet mogelijk is.³⁹

Tevens geeft figuur 4.14 een indruk van hoe de afvalstoffen verwerkt worden. Zo blijkt dat, net als bij huishoudelijk afval, het grootste deel van de Flevolandse bedrijfsafvalstoffen 'nuttig wordt toegepast' door middel van recycling. In 2022 ging het om 0,8 miljoen megaton, bijna 60 procent van al het bedrijfsafval (in 2016 was dit nog 50 procent). Daarna is 'bewaren' de vaakst toegepaste verwerkingsmethode. Zo werd in 2022 0,3 miljoen megaton (20 procent) aan bedrijfsafval bewaard of tijdelijk opgeslagen in Flevoland; afval dat mogelijk later alsnog wordt gerecycled, hergebruikt of verbrand.

³⁹ De gebruikte bedrijfsafvaldata van het Landelijk Meldpunt Afvalstoffen (LMA) zijn bewerkt voor Provincie Flevoland door GeoFluxus. Het LMA is verantwoordelijk voor het registreren van bedrijfsafvalstoffen. Elk bedrijf is verplicht om een afvalmelding te doen na ontvangst van een hoeveelheid afval (groter dan 50 m³) die wordt verwerkt tot afvalstof. De meldingen vertegenwoordigen een keten van afvalverwerkingsbedrijven: van de oorspronkelijke afvalproducent tot aan de eindverwerking. Het LMA schat dat circa 60 procent van al het geproduceerde of verwerkte afval wordt gerapporteerd, aangezien sommige afvalstoffen die onder de zogeheten producentenverantwoordelijkheid vallen niet gemeld hoeven te worden.

FIGUUR 4.14 AFVALSTOFFEN BEDRIJVEN NAAR VERWERKINGSMETHODE, FLEVOLAND

Hoeveelheid afval van bedrijven, opgedeeld naar verwerkmingsmethode, in megaton; 2016–2022



Bron: LMA/Feitelijk Flevoland, 2023 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

4.5 ENERGIETRANSITIE

De energietransitie heeft tot doel bij te dragen aan vermindering van de uitstoot van broeikasgassen, om de klimaatverandering, en de daarmee gepaard gaande nadelige gevolgen, zoveel mogelijk te beperken. Daarnaast biedt het een oplossing voor de toenemende (wereldwijde) schaarste aan fossiele brandstoffen. Om de omslag te maken naar een duurzamere energievoorziening zijn er nationaal en internationaal afspraken gemaakt. Zo zijn in het Nationale Klimaatakkoord tussen overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke partijen afspraken gemaakt over hoe de uitstoot van het broeikasgas CO₂ in Nederland met 49 procent in 2030 (ten opzichte van 1990) teruggedrongen wordt. Voor regio's betekent dit onder meer dat zij een groot deel van de gemaakte afspraken in de praktijk zullen moeten brengen via de Regionale Energie Strategie (RES). Aan de hand van verschillende cijfers geven we een indruk

van hoe Flevoland ervoor staat in de transitie naar een duurzame energievoorziening. We presenteren cijfers over de afbouw van de uitstoot van CO₂ en over de opbouw van de regionale opwek van duurzame energie. We baseren ons hierbij op de meest recent beschikbare cijferreeksen uit de Klimaatmonitor, die afhankelijk van de indicator doorlopen tot met 2021 of 2022.⁴⁰

CO₂-UITSTOOT GEDAALD IN FLEVOLAND, MAAR MINDER HARD DAN LANDELIJK

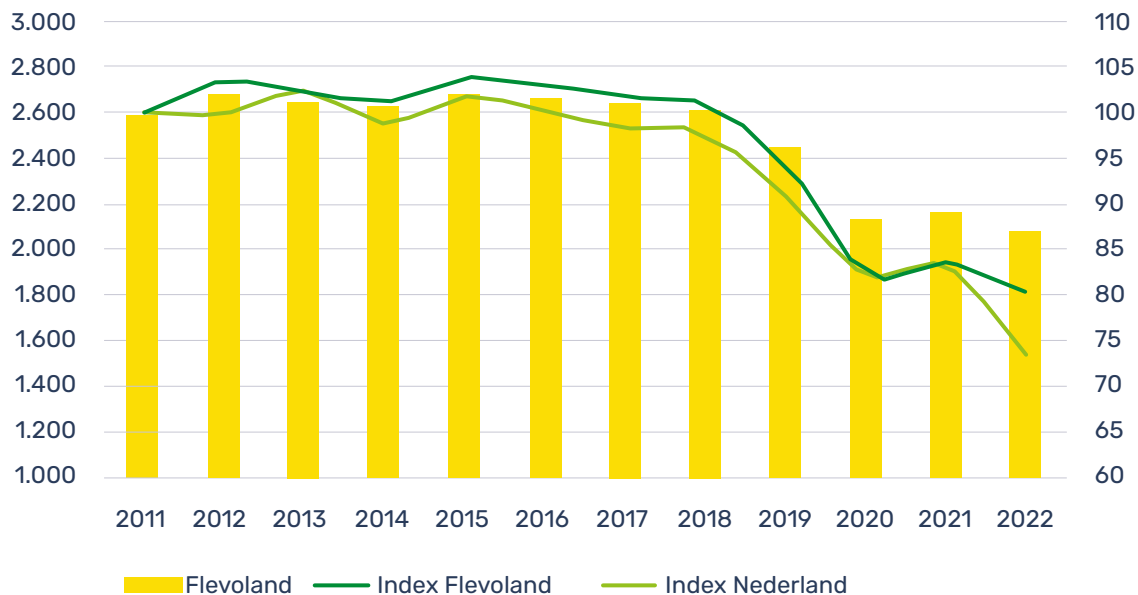
In 2022 bedroeg de uitstoot van CO₂ in Flevoland in totaal 2.081 kiloton. Dat is 3,8 procent minder dan een jaar eerder. Ten gevolge van de coronacrisis is in 2020 de CO₂-uitstoot rap gedaald. En nadien economie en samenleving geleidelijk weer opengingen is het niveau van de CO₂-uitstoot in Flevoland relatief weinig veranderd. Daarmee wordt

afgeweken van de landelijke ontwikkeling. In 2022 was er sprake van een scherpe daling ten opzichte van een jaar eerder; de landelijke CO₂-uitstoot is met bijna 12 procent gedaald. Dit zien we ook terug in de langjarige ontwikkeling. Tussen 2011 en 2022 is de CO₂-uitstoot in Flevoland met bijna 20 procent afgenomen, terwijl landelijk de daling 27 procent bedroeg.



FIGUUR 4.15 ONTWIKKELING CO₂-UITSTOOT, FLEVOLAND EN NEDERLAND

Uitstoot in kiloton per jaar (balken en linker as) en Index 2011=100 (lijnen en rechter as); 2011–2022



Bron: Klimaatmonitor, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

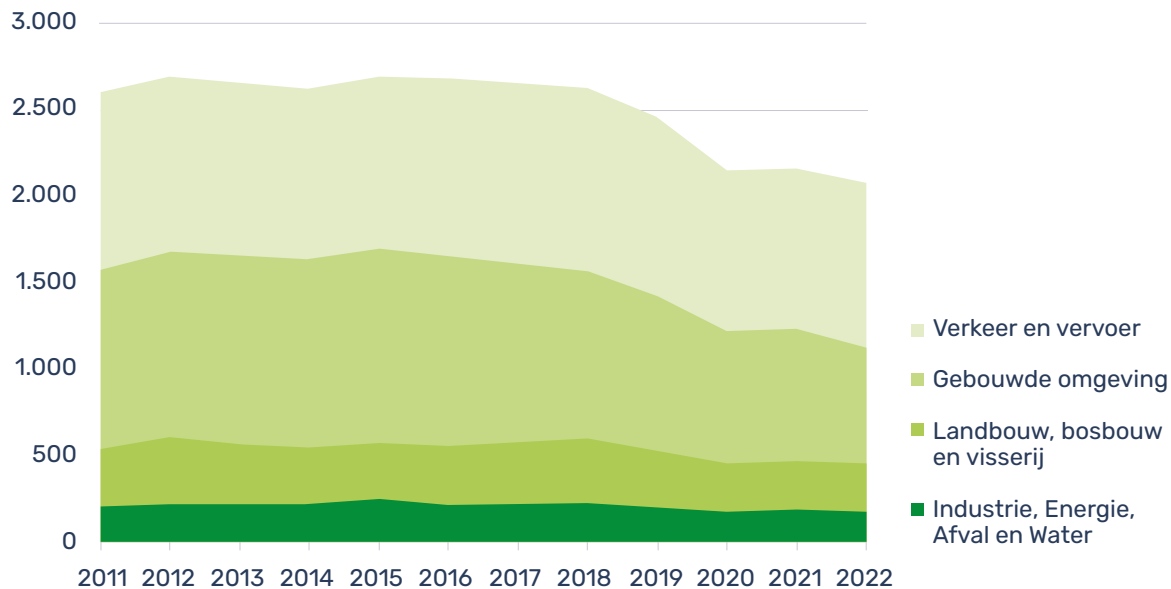
VERKEER EN VERVOER GROOTSTE UITSTOTER CO₂, INDUSTRIESECTOR STOOT RELATIEF WEINIG UIT

Als we kijken naar de samenstelling van de CO₂-uitstoot naar sector, dan zien we dat Verkeer en vervoer de grootste CO₂-uitstoter is (zie figuur 4.16). In 2022 was 958 kiloton CO₂ afkomstig van deze sector, 46 procent van de totale uitstoot. De Gebouwde omgeving (woningen, commerciële en publieke dienstverlening) was met een uitstoot van 660 kiloton CO₂ verantwoordelijk voor 32 procent. Over een langere periode bezien hebben deze sectoren van positie gewisseld. In 2011 was de sector Gebouwde omgeving namelijk nog de grootste CO₂-uitstoter, met een aandeel van 40 procent.

Verkeer en vervoer was toen verantwoordelijk voor 39 procent van de totale uitstoot. Hoewel in absolute termen de ontwikkeling van de CO₂-uitstoot door de sectoren Landbouw, bosbouw en visserij en Industrie (Industrie, Energie, Afval en Water) een per saldo dalend verloop kent over de periode 2011-2022, zijn de aandelen van deze sectoren – met respectievelijk 14 en 8 procent – in de totale uitstoot nagenoeg onveranderd gebleven.

FIGUUR 4.16 ONTWIKKELING CO₂-UITSTOOT PER SECTOR, FLEVOLAND

Uitstoot in kiloton per jaar; 2011–2022



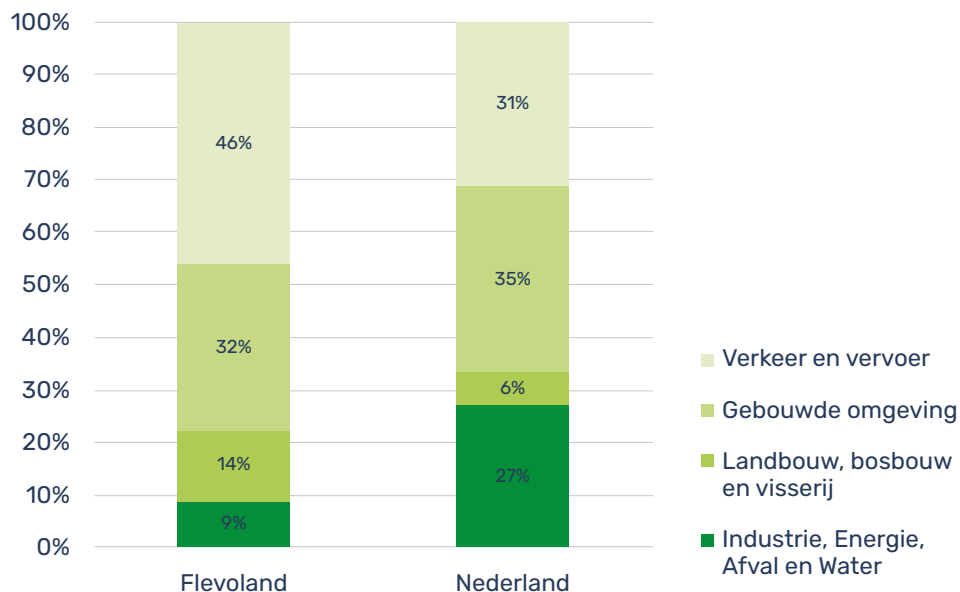
Bron: Klimaatmonitor, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Figuur 4.17 laat zien dat er een duidelijk verschil is tussen het Flevolandse en landelijke beeld van de herkomst van de CO₂-uitstoot. Afgezet tegen de landelijke verdeling zien we relatief grote aandelen van de sectoren Verkeer en vervoer en Landbouw, en een relatief klein aandeel Industrie. In deze verdeling van de gemeten CO₂-uitstoot naar sector zijn een aantal specifieke kenmerken van Flevoland terug te zien. De relatief grote bijdrage van de emissies van Verkeer en vervoer aan de regionale CO₂-uitstoot weerspiegelt de ruime opzet en inrichting van Flevoland die gepaard gaat met relatief veel autoverkeer.

Daarnaast beschikt Flevoland over een economie die sterk leunt op (groot)handel en logistieke dienstverlening, en daarmee relatief veel vervoersbewegingen met zich meebrengt. In de relatief hoge uitstoot van de landbouwsector zien we het sterke agrarische karakter van (delen van) Flevoland terug. Het relatief lage aandeel van de sector Industrie komt onder andere door de afwezigheid van grootschalige zware industrieclusters.

FIGUUR 4.17 VERDELING CO₂-UITSTOOT PER SECTOR, FLEVOLAND

Verdeling CO₂-uitstoot naar sector, Flevoland en Nederland



Bron: Klimaatmonitor, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FLEVOLAND WEKT BOVENGEMIDDELD VEEL VAN DE BENODIGDE ENERGIE ZELF OP UIT HERNIEUWBARE BRONNEN

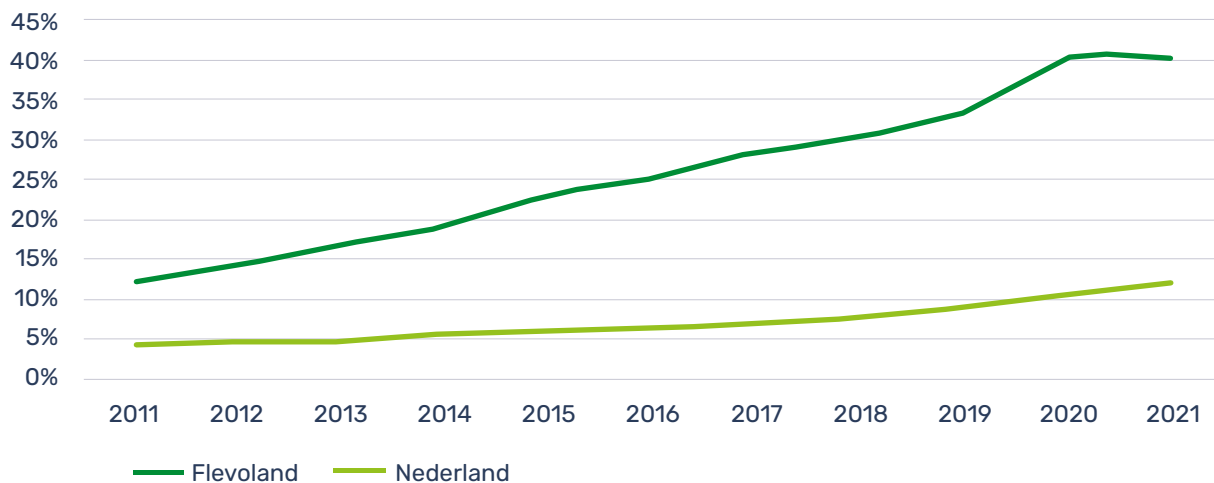
In hoeverre Flevoland energieneutraal is, wordt bepaald op basis van de mate waarin de hoeveelheid opgewekte hernieuwbare (duurzame) energie in verhouding staat tot het totale energieverbruik in de regio.

Energieneutraliteit is een vaak gebruikte indicator om na te gaan in welke mate een regio in staat is de benodigde energie zelf op te wekken uit hernieuwbare bronnen in het gebied. We zien vervolgens dat Flevoland (veel) beter dan gemiddeld in staat is de in de regio benodigde energie zelf op te wekken. Over de periode 2011–2021 is het percentage in Flevoland opgewekte hernieuwbare energie ten opzichte van de hoeveelheid verbruikte energie gestegen van 12 procent naar 40 procent (zie figuur 4.18).

In figuur 4.19 is te zien dat de hoeveelheid opgewekte hernieuwbare energie in die periode verdrievoudigd is, van 4.600 TJ (TeraJoule) naar ruim 14.500 TJ, terwijl het totale energieverbruik daalde met 3 procent. Op landelijk niveau heeft het aandeel duurzame energie een vergelijkbare ontwikkeling doorgemaakt. De hoeveelheid opgewekte hernieuwbare energie in 2021 was bijna drie keer zo groot als in 2011, terwijl het energieverbruik daalde met 7 procent; het aandeel groeide van 4,3 procent naar 12,0 procent.

FIGUUR 4.18 OPWEK HERNIEUWBARE ENERGIE T.O.V. TOTALE ENERGIEVERBRUIK, FLEVOLAND EN NEDERLAND

*Hoeveelheid hernieuwbare energie in verhouding tot het totale energieverbruik in %; 2011–2021**

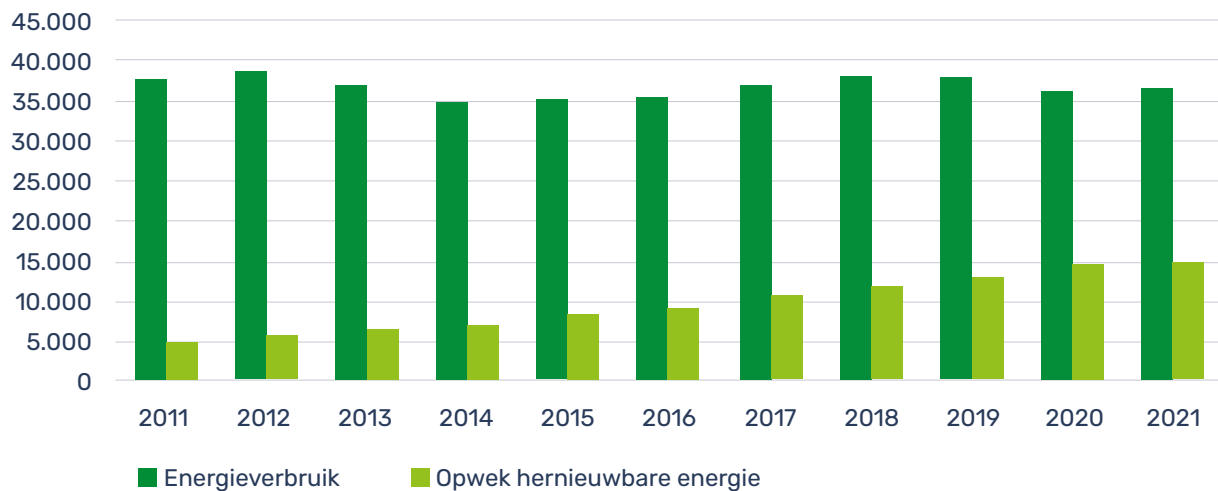


* Op moment van vervaardiging van de monitor was 2021 het meest recente jaar qua beschikbaarheid van gegevens over de totale opwek van hernieuwbare energie en energieverbruik.

Bron: Klimaatmonitor, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

FIGUUR 4.19 ENERGIEVERBRUIK VERSUS HERNIEUWBARE ENERGIE, FLEVOLAND

*In hoeveelheid TeraJoule; 2011-2021**



* Op moment van vervaardiging van de monitor was 2021 het meest recente jaar qua beschikbaarheid van gegevens over de totale opwek van hernieuwbare energie en energieverbruik.

Bron: Klimaatmonitor, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

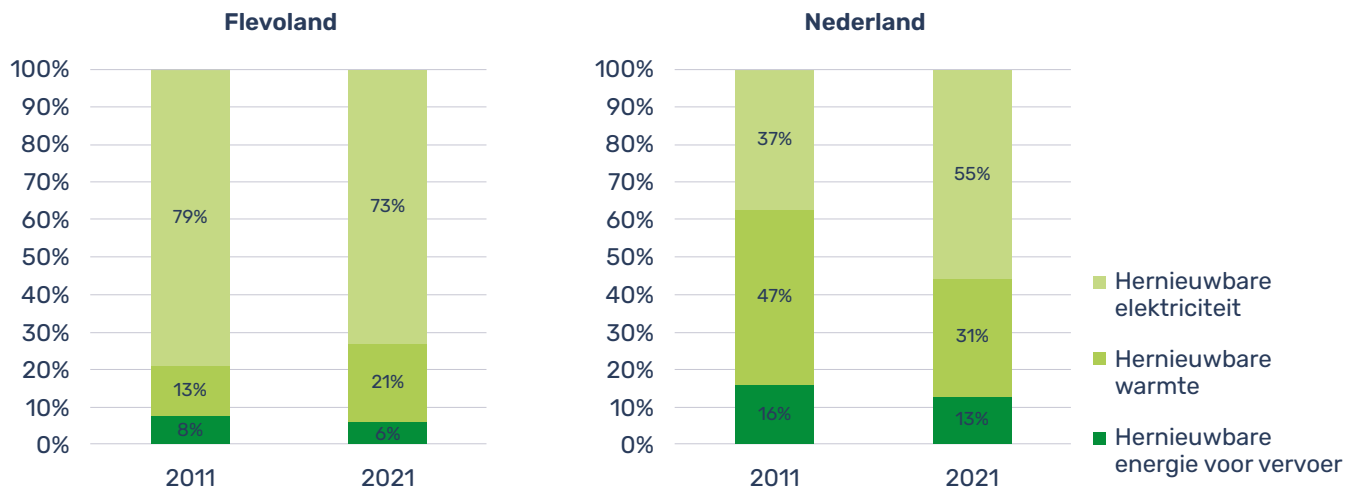
GROOTMAGT DUURZAME STROOM, MAAR LOOPT AAN TEGEN DE GRENZEN VAN HET NET

Hernieuwbare energie kent verschillende toepassingsvormen. Doorgaans wordt daarbij het onderscheid gemaakt naar hernieuwbare elektriciteit (opgewekt via windmolens, zonnepanelen en biogas), hernieuwbare warmte en hernieuwbare energie voor vervoer (bijmenging van biobrandstoffen). Zowel in Flevoland als landelijk bestaat de hernieuwbare energiemix hoofdzakelijk uit hernieuwbare elektriciteit; alleen verschillen de verhoudingen. Zo bestond in 2021 73 procent van de in Flevoland opgewekte hernieuwbare energie uit elektriciteit, terwijl het aandeel landelijk 55 procent was. In absolute termen was de opwek van hernieuwbare elektriciteit 24.783 MJ (MegaJoule) per inwoner in Flevoland, landelijk was dit 7.015 MJ per inwoner.⁴¹

Het kenmerkt Flevoland als grootschalige producent van duurzame stroom. Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van de hernieuwbare energiemix over de periode 2011–2021, dan is in Flevoland over de gehele periode elektriciteit (veruit) de belangrijkste toepassing geweest. Wel zien we dat elektriciteit verhoudingsgewijs iets aan belang heeft ingeboet ten faveure van hernieuwbare warmte. Landelijk is daarentegen het aandeel hernieuwbare elektriciteit aanzienlijk toegenomen, terwijl het aandeel warmte aanzienlijk geslonken is.

FIGUUR 4.20 SAMENSTELLING HERNIEUWBARE ENERGIE NAAR TOEPASSING, FLEVOLAND EN NEDERLAND

*Aandeel toepassing in totale opwek hernieuwbare energie in %; 2011–2021**



* Op moment van vervaardiging van de monitor was 2021 het meest recente jaar qua beschikbaarheid van gegevens over de totale opwek van hernieuwbare energie en energieverbruik.

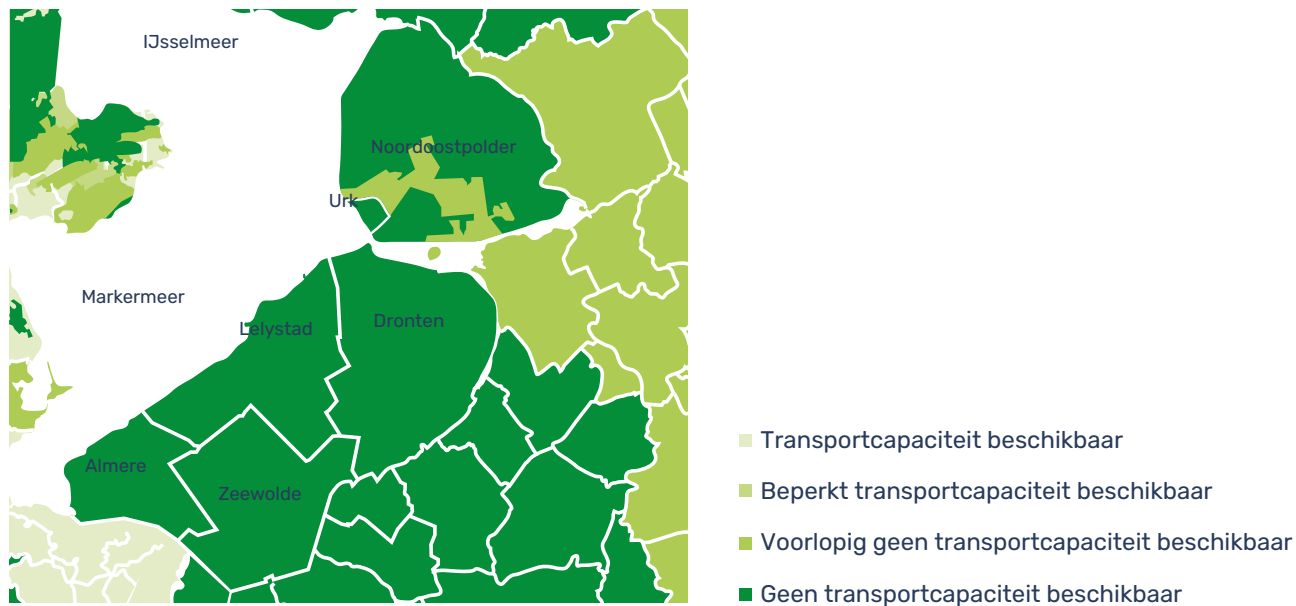
Bron: Klimaatmonitor, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

Het is echter de vraag of de groei van opgewekte hernieuwbare energie, en dan met name elektriciteit, op dezelfde voet kan doorgaan de komende jaren. Begin februari 2024 kan de transportcapaciteit van het elektriciteitsnet nauwelijks meer aan (zie de kaart in figuur 4.21). In delen van Flevoland is voor verdere invoeding van hernieuwbare elektriciteit ofwel beperkte transportcapaciteit (in Urk en sommige delen van Noordoostpolder), ofwel geen ruimte (overige gebieden). Daarin is Flevoland niet uniek, dit geldt ook voor andere delen van Nederland.

Alleen in de regio's rondom Amsterdam, Haarlem, Den Haag en in mindere mate Rotterdam lijkt nog enige ruimte te zijn voor verdere invoeding van hernieuwbare energie in het net.⁴² Bovendien vragen windenergie en zonne-energie ruimte voor de aanleg van wind- en zonneparken. De beschikbare ruimte voor deze vormen van landgebruik zijn beperkt, gegeven de toch al krappe ruimte en andere uitdagingen bij ruimtelijke ontwikkeling.

⁴² Netbeheer Nederland publiceert een online kaart met de capaciteit voor afname en invoeding per postcode. De kaart is te raadplegen op: <https://capaciteitskaart.netbeheernederland.nl/>.

FIGUUR 4.21 CAPACITEIT INVOEDING ELEKTRICITEITSNET*



* Peilmoment 1 februari 2024.
Bron: Netbeheer Nederland, 2024.

We zagen dat in Flevoland elektriciteit de belangrijkste toepassingsvorm van hernieuwbare energie is. Het leeuwendeel bestaat uit windenergie, op afstand gevolgd door zonnestroom en biogas. Over de periode 2011–2022 blijkt de hoeveelheid opgewekte windenergie met een factor 3 te zijn gestegen. Tegelijk is de opwek van zonnestroom aan een razendsnelle opmars bezig. De afgelopen jaren is de hoeveelheid geproduceerde zonnestroom gegroeid met een factor 120. Vanaf ongeveer 2017 kwam deze groei in een stroomversnelling. Dat kwam voor een belangrijk deel doordat het opgesteld vermogen via zonnepanelen op bedrijfsdaken en in veldopstellingen in toenemende mate is uitgebreid.⁴³ Niettemin ligt zonnestroom qua niveau ver achter op windenergie. De opwek van hernieuwbare elektriciteit vanuit biogas blijkt in de regio, in tegenstelling tot de andere vormen, nauwelijks te veranderen over de jaren.⁴⁴

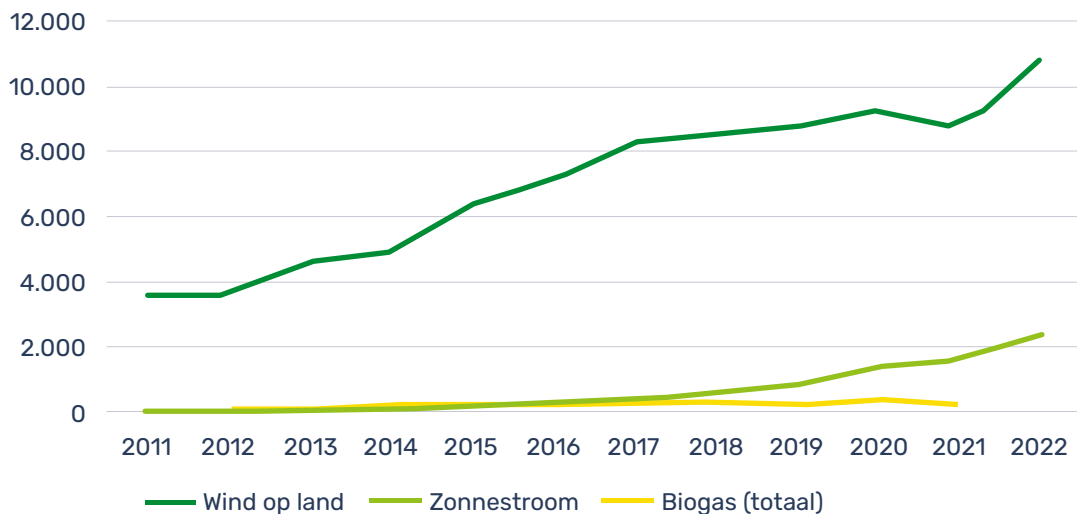


⁴³ Zie o.a. ook: CBS (2023). '46 procent meer energieproductie uit zonnestroom in 2022'. Nieuwsbericht, 16 juni 2023. Beschikbaar via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2023/24/46-procent-meer-energieproductie-uit-zonnestroom-in-2022>.

⁴⁴ Het totaal biogas is samengesteld uit biogas covergisting, biogas RWZI (rioolwaterzuiveringsinstallatie), decentrale verbranding biomassa WKK (warmte-kracht koppeling) en stortgas.

FIGUUR 4.22 ONTWIKKELING OPWEK HERNIEUWBARE ELEKTRICITEIT PER TECHNIEK, FLEVOLAND

*In hoeveelheid TeraJoule per jaar; 2011–2022**



* Op moment van vervaardiging van de monitor was 2021 het meest recente jaar waarvoor gegevens over de elektriciteitsopwek via biogas beschikbaar waren.

Bron: Klimaatmonitor, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

KEES VAN DER SAR EN WILLEM ENKLAAR 'WIE VOOROP LOOPT, KAN TEGENWIND VERWACHTEN!'

Flevoland staat bekend om haar vooruitstrevende aanpak in hernieuwbare energie. Maar hoewel de weidse polders van deze provincie de meeste windmolens van het land herbergen, kampen we ook met de meeste uitdagingen. Zoals netcongestie: file op het stroomnet. Kees van der Sar (Stream Energy, links op de foto) en Willem Enklaar (EEF), twee sleutelfiguren in de Flevolandse energietransitie, delen hun inzichten en ervaringen.

Het is een ijskoude, maar zonnige winterdag als Kees en Willem elkaar ontmoeten in Emmeloord. 'Een geweldige dag om stroom op te wekken,' stellen de twee mannen vast. 'Hier krijg je energie van!'

'EEN GEWELDIGE DAG
OM STROOM OP TE
WEKKEN. HIER KRIJG
JE ENERGIE VAN!'

De mannen treffen elkaar op het terrein van Van Wieren. Stream Energy ondersteunde het Emmeloordse transportbedrijf met deskundig advies over de aanschaf van een emissieloze vrachtwagen.

ONDERNEMERS BIJSTAAN

Willem, directeur van het Energie Expertisecentrum Flevoland (EEF), legt uit hoe zij ondernemers helpen: 'We verbinden, delen expertise en financieren. Het gaat erom dat we ondernemers bewust maken van hun mogelijkheden om te verduurzamen en hen helpen hun energiegebruik te verlagen. Ons belangrijkste doel is het versnellen richting een duurzamere energiehuishouding.'



Kees is de drijvende kracht achter Stream Energy, een initiatief in de Noordoostpolder gericht op het oplossen van netcongestie door bedrijven energieoverschotten en -tekorten onderling te laten verhandelen. Kees ziet duidelijk de noodzaak voor actie: 'We staan voor een enorme uitdaging. Bedrijven die willen groeien botsen op tegen de limieten van ons stroomnetwerk.'

TEGENSTRIJDIGHEDEN

De energietransitie staat bol van tegenstrijdigheden, vindt Kees. 'Flevoland produceert een overvloed aan groene energie, maar de regio wordt geplaagd door netcongestie. Het is bijna ironisch,' merkt hij op. 'We genereren zoveel energie, maar kunnen het

niet altijd gebruiken waar we het nodig hebben.' Willem reageert: 'Het transport van stroom, over kabels en leidingen, is een zware belasting voor het net. Uiteindelijk zou het beter zijn om stroom te verbruiken in de regio waar het is opgewekt.'

100 PROCENT ELEKTRISCH?

'Niet alles kan of moet elektrisch,' zegt Willem. 'Voor bepaalde toepassingen is bijvoorbeeld methanol of waterstof een betere oplossing. Flexibiliteit en openheid voor verschillende technologieën zijn cruciaal. Kees voorziet in de toekomst een mix van hernieuwbare energiebronnen, waarbij waterstof een rol speelt naast elektriciteit, omdat de productie van groene waterstof afhankelijk is van elektriciteit. Kees benadrukt

het belang van een economisch rendabele transitie voor ondernemers. 'Investerings in nieuwe technologieën moeten uiteindelijk financieel uitkunnen. Dit houdt in dat naast de groene ambities, de economische motor moet blijven draaien – een balans tussen duurzaamheid en bedrijfsgroei.'

SAMEN KOM JE VERDER

De mannen benadrukken het belang van gemeenschappelijke inspanningen. 'Alleen ga je snel, maar samen kom je verder,' zegt Kees. 'In een tijd waarin elke kilowattuur telt, is samenwerking geen optie meer, maar een noodzaak.' Willem voegt toe: 'De rol van EEF is niet alleen om kennis en expertise te bieden, maar ook om bedrijven aan te zetten tot actie. Veel ondernemers zijn zich bijvoorbeeld nog niet bewust van de urgentie of de mogelijkheden op het gebied van energiebesparing.'

'ALLEEN GA JE SNEL, MAAR SAMEN KOM JE VERDER.'

VOOROP LOPEN

Willem en Kees delen een paar adviezen voor ondernemers. 'Begin klein, denk groot. En vergeet niet: de grootste besparing zit in de energie die je niet gebruikt,' adviseert Kees. Willem voegt toe: 'Maak gebruik van de kennis en middelen die beschikbaar zijn. En boven alles: wees bereid om je processen en denkwijzen aan te passen. Wees niet bang voor een beetje weerstand. Wie voorop loopt kan tegenwind verwachten!'

GEMEENTELIJKE KERNGEGEVENS⁴⁵

Almere	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 ⁴⁶
Bevolking	196.013	196.932	198.145	200.914	203.990	207.904	211.893	214.715	217.828	222.825
Jaarlijkse ontwikkeling	0,4%	0,5%	0,6%	1,4%	1,5%	1,9%	1,9%	1,3%	1,4%	2,3%
Beroepsbevolking	111.922	111.902	114.531	115.364	118.374	120.813	122.917	125.135	128.258	131.822
Jaarlijkse ontwikkeling	-1,5%	0,0%	2,3%	0,7%	2,6%	2,1%	1,7%	1,8%	2,5%	2,8%
Werkende beroepsbevolking	98.715	101.159	103.765	107.173	111.627	114.772	116.157	118.003	123.000	126.417
Werkloze beroepsbevolking	13.207	10.743	10.766	8.191	6.747	6.041	6.760	7.133	5.259	5.405
Bruto arbeidsparticipatie	74,9%	74,3%	75,3%	74,5%	75,1%	75,0%	74,8%	75,1%	76,1%	76,6%
Werkloosheid	11,8%	9,6%	9,4%	7,1%	5,7%	5,0%	5,5%	5,7%	4,1%	4,1%
Bedrijfsvestigingen	16.530	16.780	17.820	18.310	19.380	20.880	23.160	24.760	26.990	29.730
Jaarlijkse ontwikkeling	1,0%	1,5%	6,2%	2,7%	5,9%	7,8%	10,9%	6,9%	9,0%	10,1%
Werkzame personen	77.040	77.150	79.040	78.710	81.840	85.170	88.160	89.460	93.460	97.770
Jaarlijkse ontwikkeling	-1,0%	0,1%	2,4%	-0,4%	4,0%	4,1%	3,5%	1,5%	4,5%	4,6%
Verdeling werkzame personen naar sector: ⁴⁷										
Landbouw, bosbouw en visserij	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,2%	0,2%
Nijverheid en energie	9,5%	9,9%	9,8%	10,1%	10,4%	10,6%	10,6%	10,5%	10,8%	11,2%
Commerciële dienstverlening	57,8%	57,6%	58,4%	57,1%	56,1%	55,7%	55,6%	55,2%	55,1%	53,8%
Niet-commerciële dienstverl.	32,4%	32,2%	31,5%	32,5%	33,2%	33,4%	33,5%	34,0%	33,9%	34,7%

⁴⁵ De gemeentelijke kerngegevens zijn samengesteld op basis van de volgende bronnen: CBS en Vestigingenregister Flevoland. De cijfers over beroepsbevolking, werkloosheid en arbeidsparticipatie zijn verzameld via CBS Statline. De cijfers over bedrijfsvestigingen en werkzame personen zijn verkregen via Vestigingenregister Flevoland.

⁴⁶ De cijfers voor het jaar 2023 zijn voorlopige cijfers.

⁴⁷ De gehanteerde sectorindeling correspondeert met de volgende (samenstellingen van) SBI-sectoren: A (Landbouw, bosbouw en visserij), B t/m F (Nijverheid en energie), G t/m N (Commerciële dienstverlening) en O t/m U (Niet-commerciële dienstverlening).

Dronten	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 ⁴⁶
Bevolking	40.413	40.363	40.592	40.746	40.735	40.815	41.555	42.011	42.865	43.593
Jaarlijkse ontwikkeling	-0,7%	-0,1%	0,6%	0,4%	0,0%	0,2%	1,8%	1,1%	2,0%	1,7%
Beroepsbevolking	21.908	22.358	22.558	22.928	23.062	23.176	23.678	24.031	24.715	25.322
Jaarlijkse ontwikkeling	-1,4%	2,1%	0,9%	1,6%	0,6%	0,5%	2,2%	1,5%	2,8%	2,5%
Werkende beroepsbevolking	20.243	20.793	20.979	21.690	22.047	22.249	22.683	23.214	23.974	24.537
Werkloze beroepsbevolking	1.665	1.565	1.579	1.238	1.015	927	994	817	741	785
Bruto arbeidsparticipatie	72,6%	73,8%	73,8%	74,5%	74,9%	75,0%	75,4%	75,5%	76,4%	76,9%
Werkloosheid	7,6%	7,0%	7,0%	5,4%	4,4%	4,0%	4,2%	3,4%	3,0%	3,1%
Bedrijfsvestigingen	3.760	3.770	3.850	3.900	3.980	4.130	4.330	4.550	4.850	5.160
Jaarlijkse ontwikkeling	2,2%	0,2%	2,1%	1,3%	2,0%	3,8%	4,8%	5,1%	6,6%	6,5%
Werkzame personen	15.210	15.200	15.610	16.030	16.340	17.460	18.140	18.370	18.540	19.520
Jaarlijkse ontwikkeling	0,3%	-0,1%	2,7%	2,7%	1,9%	6,9%	3,9%	1,3%	0,9%	5,3%
Verdeling werkzame personen naar sector: ⁴⁷										
Landbouw, bosbouw en visserij	8,6%	7,6%	7,6%	7,0%	7,2%	6,8%	6,8%	6,6%	6,5%	6,2%
Nijverheid en energie	13,7%	13,4%	13,3%	14,3%	14,7%	14,5%	13,9%	13,9%	14,1%	14,0%
Commerciële dienstverlening	48,6%	50,9%	50,4%	49,2%	49,4%	50,5%	51,5%	52,7%	51,8%	51,9%
Niet-commerciële dienstverl.	29,1%	28,1%	28,6%	29,5%	28,7%	28,1%	27,8%	26,9%	27,6%	28,0%

Lelystad	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 ⁴⁶
Bevolking	76.142	76.418	76.792	76.937	77.389	77.893	78.598	79.811	81.214	83.033
Jaarlijkse ontwikkeling	0,5%	0,4%	0,5%	0,2%	0,6%	0,7%	0,9%	1,5%	1,8%	2,2%
Beroepsbevolking	40.630	41.001	41.331	40.754	41.605	41.462	42.268	43.908	45.280	46.530
Jaarlijkse ontwikkeling	-1,2%	0,9%	0,8%	-1,4%	2,1%	-0,3%	1,9%	3,9%	3,1%	2,8%
Werkende beroepsbevolking	36.080	37.393	37.901	37.657	39.275	39.347	39.985	41.844	43.560	44.762
Werkloze beroepsbevolking	4.551	3.608	3.430	3.097	2.330	2.115	2.282	2.064	1.721	1.768
Bruto arbeidsparticipatie	70,0%	70,4%	70,7%	69,5%	70,5%	69,8%	70,6%	72,2%	73,5%	74,2%
Werkloosheid	11,2%	8,8%	8,3%	7,6%	5,6%	5,1%	5,4%	4,7%	3,8%	3,8%
Bedrijfsvestigingen	6.620	6.650	6.890	7.060	7.180	7.460	8.110	8.630	9.130	9.840
Jaarlijkse ontwikkeling	-0,9%	0,5%	3,6%	2,5%	1,7%	3,8%	8,7%	6,4%	5,8%	7,7%
Werkzame personen	35.340	34.980	34.910	35.110	36.200	36.550	37.600	38.870	39.690	40.370
Jaarlijkse ontwikkeling	-1,7%	-1,0%	-0,2%	0,6%	3,1%	1,0%	2,9%	3,4%	2,1%	1,7%
Verdeling werkzame personen naar sector: ⁴⁷										
Landbouw, bosbouw en visserij	1,0%	0,9%	1,0%	1,0%	0,9%	1,0%	1,1%	1,1%	1,1%	1,1%
Nijverheid en energie	13,0%	13,0%	13,8%	13,8%	13,7%	13,9%	14,4%	14,3%	14,7%	14,4%
Commerciële dienstverlening	45,8%	47,3%	47,5%	47,1%	47,9%	50,4%	48,0%	48,0%	47,6%	48,4%
Niet-commerciële dienstverl.	40,1%	38,8%	37,7%	38,2%	37,4%	34,7%	36,5%	36,6%	36,7%	36,1%

Noordoostpolder	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 ⁴⁶
Bevolking	46.356	46.479	46.439	46.544	46.625	46.849	47.291	47.583	48.048	49.729
Jaarlijkse ontwikkeling	0,2%	0,3%	-0,1%	0,2%	0,2%	0,5%	0,9%	0,6%	1,0%	3,5%
Beroepsbevolking	24.664	24.984	25.279	25.432	25.741	26.190	26.678	26.564	27.398	28.764
Jaarlijkse ontwikkeling	-1,5%	1,3%	1,2%	0,6%	1,2%	1,7%	1,9%	-0,4%	3,1%	5,0%
Werkende beroepsbevolking	22.617	23.110	23.661	24.084	24.608	25.142	25.557	25.634	26.548	27.843
Werkloze beroepsbevolking	2.047	1.874	1.618	1.348	1.133	1.048	1.120	930	849	920
Bruto arbeidsparticipatie	72,6%	73,0%	73,7%	73,7%	74,2%	75,1%	75,8%	74,9%	76,8%	77,7%
Werkloosheid	8,3%	7,5%	6,4%	5,3%	4,4%	4,0%	4,2%	3,5%	3,1%	3,2%
Bedrijfsvestigingen	4.790	4.790	4.930	4.990	4.990	5.100	5.380	5.560	5.830	6.100
Jaarlijkse ontwikkeling	0,2%	0,0%	2,9%	1,1%	0,0%	2,3%	5,4%	3,4%	4,9%	4,7%
Werkzame personen	23.420	23.640	24.450	25.240	26.040	27.130	26.220	26.690	27.750	28.480
Jaarlijkse ontwikkeling	0,4%	0,9%	3,5%	3,2%	3,2%	4,2%	-3,4%	1,8%	4,0%	2,6%
Verdeling werkzame personen naar sector: ⁴⁷										
Landbouw, bosbouw en visserij	12,4%	12,4%	11,6%	11,4%	11,1%	11,1%	11,7%	11,6%	11,1%	11,0%
Nijverheid en energie	14,6%	14,8%	15,5%	14,8%	15,2%	15,7%	16,5%	16,6%	17,0%	17,0%
Commerciële dienstverlening	45,7%	46,3%	47,0%	48,1%	49,7%	49,6%	46,8%	46,8%	47,0%	47,3%
Niet-commerciële dienstverl.	27,4%	26,5%	25,9%	25,7%	24,0%	23,6%	25,0%	25,0%	24,9%	24,7%

Urk	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 ⁴⁶
Bevolking	19.470	19.705	19.987	20.220	20.524	20.776	21.031	21.227	21.468	21.829
Jaarlijkse ontwikkeling	1,3%	1,2%	1,4%	1,2%	1,5%	1,2%	1,2%	0,9%	1,1%	1,7%
Beroepsbevolking	10.073	10.245	10.466	10.783	11.033	11.237	11.536	11.776	12.081	12.433
Jaarlijkse ontwikkeling	1,5%	1,7%	2,2%	3,0%	2,3%	1,8%	2,7%	2,1%	2,6%	2,9%
Werkende beroepsbevolking	9.439	9.641	9.943	10.341	10.647	10.878	11.133	11.458	11.779	12.097
Werkloze beroepsbevolking	635	604	523	442	386	360	404	318	302	336
Bruto arbeidsparticipatie	77,1%	77,3%	77,6%	78,7%	79,2%	79,5%	80,6%	81,2%	82,5%	83,5%
Werkloosheid	6,3%	5,9%	5,0%	4,1%	3,5%	3,2%	3,5%	2,7%	2,5%	2,7%
Bedrijfsvestigingen	1.500	1.530	1.580	1.620	1.720	1.790	1.890	1.970	2.040	2.210
Jaarlijkse ontwikkeling	-0,1%	2,3%	3,3%	2,7%	5,8%	4,1%	5,4%	4,5%	3,7%	8,1%
Werkzame personen	8.480	8.470	9.240	10.290	11.170	11.540	11.770	12.530	13.090	14.060
Jaarlijkse ontwikkeling	1,3%	-0,1%	9,0%	11,4%	8,6%	3,3%	2,1%	6,4%	4,5%	7,4%
Verdeling werkzame personen naar sector: ⁴⁷										
Landbouw, bosbouw en visserij	6,2%	5,6%	5,3%	5,1%	5,6%	5,7%	5,5%	5,2%	4,7%	4,5%
Nijverheid en energie	34,1%	33,1%	31,9%	30,6%	31,3%	32,6%	31,7%	29,6%	28,3%	29,3%
Commerciële dienstverlening	38,7%	39,0%	43,3%	46,0%	46,6%	45,1%	46,0%	48,5%	49,0%	49,1%
Niet-commerciële dienstverl.	21,0%	22,3%	19,5%	18,2%	16,5%	16,6%	16,8%	16,7%	18,0%	17,2%

Zeewolde	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023⁴⁶
Bevolking	21.499	21.894	22.113	22.457	22.407	22.309	22.653	22.879	23.348	23.692
Jaarlijkse ontwikkeling	1,1%	1,8%	1,0%	1,6%	-0,2%	-0,4%	1,5%	1,0%	2,0%	1,5%
Beroepsbevolking	12.226	12.582	12.884	13.063	13.304	13.312	13.723	13.850	14.450	14.580
Jaarlijkse ontwikkeling	0,9%	2,9%	2,4%	1,4%	1,8%	0,1%	3,1%	0,9%	4,3%	0,9%
Werkende beroepsbevolking	11.345	11.689	12.047	12.384	12.732	12.806	13.160	13.365	14.031	14.143
Werkloze beroepsbevolking	880	893	837	679	572	506	563	485	419	437
Bruto arbeidsparticipatie	76,3%	76,3%	76,7%	76,1%	77,4%	77,5%	78,3%	78,2%	79,8%	79,6%
Werkloosheid	7,2%	7,1%	6,5%	5,2%	4,3%	3,8%	4,1%	3,5%	2,9%	3,0%
Bedrijfsvestigingen	2.440	2.460	2.510	2.520	2.600	2.660	2.770	2.850	2.990	3.230
Jaarlijkse ontwikkeling	0,5%	0,7%	1,9%	0,7%	2,9%	2,6%	4,0%	3,0%	4,9%	7,8%
Werkzame personen	10.910	11.070	10.910	11.290	11.360	11.880	12.170	12.730	12.770	12.970
Jaarlijkse ontwikkeling	-0,7%	1,5%	-1,4%	3,4%	0,7%	4,5%	2,4%	4,6%	0,3%	1,6%
Verdeling werkzame personen naar sector: ⁴⁷										
Landbouw, bosbouw en visserij	6,5%	7,1%	6,9%	6,7%	6,9%	6,9%	6,6%	6,2%	5,8%	5,8%
Nijverheid en energie	15,3%	14,7%	14,9%	14,7%	15,4%	16,1%	17,1%	17,5%	18,0%	18,1%
Commerciële dienstverlening	59,9%	61,1%	61,5%	62,3%	61,2%	61,1%	60,2%	60,4%	59,5%	58,4%
Niet-commerciële dienstverl.	18,3%	17,0%	16,7%	16,3%	16,6%	15,9%	16,1%	15,9%	16,7%	17,7%

BIJLAGE 1 WOON-WERKBALANS PER GEMEENTE

Aantal werknemers (x 1.000); december 2022

	Almere	Dronten	Lelystad	Noordoostpolder	Urk	Zeewolde
Werkzame personen	74,4	13,9	33,8	22,3	10,6	10,1
Woont in eigen gemeente	44,6	7,6	18,2	12,7	7,5	4,2
Inkomende pendel	29,8	6,3	15,6	9,6	3,1	5,9
- waarvan elders in Flevoland	7,7	2,0	7,3	2,7	2,0	2,0
- waarvan buiten Flevoland	22,1	4,3	8,3	6,9	1,1	3,9
Werkzame beroepsbevolking	112,4	21,8	39,1	24,6	11,3	12,9
Werkt in eigen gemeente	44,6	7,6	18,2	12,7	7,5	4,2
Uitgaande pendel	67,8	14,2	20,9	11,9	3,8	8,7
- waarvan elders in Flevoland	3,3	5,6	7,1	4,2	2,0	1,5
- waarvan buiten Flevoland	64,5	8,6	13,8	7,7	1,8	7,2
Inkomende-uitgaande pendel (woon-werkbalans)	-38,0	-7,9	-5,3	-2,3	-0,7	-2,8

Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

BIJLAGE 2 WOON-WERKVERKEER BINNEN FLEVOLAND EN MET OVERIGE DELEN VAN NEDERLAND

Aantal werknemers (x 1.000); december 2022

Werkgemeente												
Woongemeente	Almere	Dronten	Lelystad	Noordoostpolder	Urk	Zeewolde	Groot-Amsterdam	Het Gooi- en Vechtstreek	Utrecht	Noord-Overijssel	Veluwe	Overig Nederland
Almere	44,6	0,2	2,2	0,1	0,0	0,8	37,6	8,0	9,7	0,4	1,5	7,3
Dronten	1,1	7,6	3,2	0,7	0,1	0,5	1,0	0,3	0,9	1,8	3,0	1,6
Lelystad	5,3	0,8	18,2	0,3	0,1	0,6	4,9	0,9	2,7	0,8	1,7	2,8
Noordoostpolder	0,4	0,7	1,2	12,7	1,8	0,1	0,6	0,1	0,5	3,3	0,8	2,4
Urk	0,1	0,2	0,3	1,4	7,5	0,0	0,1	0,1	0,1	0,6	0,3	0,6
Zeewolde	0,8	0,1	0,4	0,2	0,0	4,2	0,7	0,6	2,2	0,1	2,9	0,7
Groot-Amsterdam	5,1	0,1	0,8	0,1	0,0	0,1						
Het Gooi- en Vechtstreek	3,7	0,0	0,3	0,0	0,0	0,3						
Utrecht	4,0	0,1	0,6	0,1	0,0	0,7						
Noord-Overijssel	0,6	1,4	1,6	2,8	0,3	0,2						
Veluwe	1,6	1,3	1,7	0,3	0,1	1,8						
Overig Nederland	7,1	1,4	3,3	3,6	0,7	0,8						

Bron: CBS, 2024 (bewerking: Hogeschool Windesheim, Kenniscentrum Technologie).

COLOFON

De Flevoland Monitor 2024 is gerealiseerd in opdracht van Economic Board Flevoland.

DATUM

25 april 2024

ONDERZOEK & SAMENSTELLING

Friso de Vor, senior-onderzoeker regionale economie – hogeschool Windesheim, kenniscentrum Technologie

MET MEDEWERKING VAN

Rogier Aalders, regionaal econoom – RaboResearch (Brede welvaart, hoofdstuk 1)

Jorn Berends, data analist – Provincie Flevoland (Dataverzameling, Vestigingenregister Flevoland)

INTERVIEWS, FOTOGRAFIE & VORMGEVING

Flow Media

DISCLAIMER

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding.

Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.

BEGELEIDING

De vervaardigingsproces van de monitor stond onder begeleiding van de leden van Economic Board Flevoland en twee onafhankelijk experts. Zij gaven regelmatig inhoudelijk commentaar op eerdere versies van de monitor. De boardleden vertegenwoordigen gezamenlijk het regionale bedrijfsleven, onderwijs en overheid. Als onafhankelijk expert waren betrokken: Jorn Berends (data analist, Provincie Flevoland) en Henri L.F. de Groot (hoogleraar Regionaal Economische Dynamiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam en kroonlid van de Sociaal-Economische Raad (SER).

WEBSITE

www.economicboardflevoland.nl

VRAGEN?

Stel ze aan Friso de Vor, senior-onderzoeker bij hogeschool Windesheim, kenniscentrum Technologie: f.de.vor@windesheim.nl.

Dit onderzoek is mede mogelijk gemaakt door:





Flevoland Monitor 2024
www.economicboardflevoland.nl